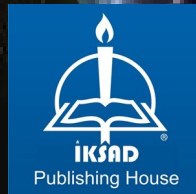

ERDEM EPİSTEMOLOJİSİ ÜZERİNE

Fikret YILMAZ

ERDEM EPİSTEMOLOJİSİ ÜZERİNE

Fikret YILMAZ

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13152087>

Copyright © 2024 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed
or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial
uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and
Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-367-783-1
Cover Design: İbrahim KAYA
August / 2024
Ankara / Türkiye
Size = 16 x 24 cm

ÖNSÖZ

Bu eser, 1963 yılında E. L. Gettier tarafından kaleme alınan ve çağdaş epistemoloji tartışmalarında önemli bir rol oynayan kısa makalenin ardından, 1980 yılında Ernest Sosa tarafından ortaya konulan "Erdem Epistemolojisi" kavramını ele almaktadır. Gettier'in makalesine kadar bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak tanımlanmış ve kabul görmüştür. Ancak Gettier'in sunduğu örnekler, bilginin gerekçelendirme koşulunun yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Ernest Sosa, 1980'de yayımladığı "Sal ve Piramit" adlı eseriyle ahlak felsefesinin temel kavramlarından biri olan erdem, bilgiye dair gerekçelendirme tartışmalarına uygulanmasının yolunu açmıştır.

Sonrasında birçok düşünür tarafından ele alınan bu yaklaşım, günümüzde "Erdem Epistemolojisi" adıyla epistemoloji literatüründe önemli bir yer edinmiştir. Sosa, erdem epistemolojisinin Gettier'in işaret ettiği sorunlara çözüm getirebileceğine inanır. Ona göre, ahlaki erdemler nasıl etik alanda iyi sonuçların ortaya çıkmasına yardımcı oluyorsa, entelektüel erdemler de epistemoloji alanında mevcut birçok sorunun çözümüne katkı sağlayabilir. Böylece, Sosa'nın başlattığı Erdem Epistemolojisi, Gettier sonrası bilgi tanımlaması ve özellikle de gerekçelendirme sorununa bir çözüm sunma amacı taşır. Nihai olarak, Sosa'nın amacı, alternatif bir gerekçelendirme kavramı oluşturarak bilginin sağlam bir temele oturtulmasına katkıda bulunmaktır.

Bu eser, 2014 yılında tamamlanmış olan yüksek lisans tezimin kitaplaştırılmış halidir ve "Erdem Epistemolojisi Üzerine" adıyla yayımlanacaktır.

Saygılarımla,
Fikret YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iv
1. GİRİŞ	5
2. BİLGİNİN TANIMI VE TEMEL KOŞULLARI	12
2.1. Bilgi Nedir?	12
2.2. Bilginin Temel Koşulları.....	23
2.2.1. İnanç	23
2.2.2. Doğruluk.....	27
2.2.3. Gerekçelendirme.....	32
2.3. Gettier Problemi (The Gettier Problem)	46
2.4. Gerekçelendirme Türleri	58
2.4.1. İçselcilik- Dışsalcılık	58
2.4.2. Temeldencilik ve Bağdaşımcılık.....	70
3. ERNEST SOSA'NIN ERDEM EPİSTEMOLOJİSİ.....	80
3.1. Hayvani Bilgi (Animal Knowledge) ve Düşünsel Bilgi (Reflective Knowledge).....	82
3.2. Uygunluk (Aptness) ve Gerekçelendirme (Justification)	93
3.3. Erdem Perspektivizmi (Virtue Perspektivism).....	104
3.3.1. Epistemik Perspektivizm (Epistemic Perspektivism)	104
3.3.2. Entelektüel Erdem (Intellectual Virtue)	108
4. SONUÇ.....	126
KAYNAKLAR.....	131

KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
Alm.	Almanca
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Frans.	Fransızca
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
Lat.	Latince
Osm.	Osmanlıca
P.	Page
PP.	Pages
S.	Sayfa
SS.	Sayfalar
Trans.	Translated by
Yun.	Yunanca
Vd.	Ve Diğerleri
Vb.	Ve Benzeri

1. GİRİŞ

Klasik epistemolojide "gerekçelendirilmiş doğru inanç" olarak kabul edilen bilgi tanımı, Platon'un Menon diyalogunda ifade ettiği bilginin doğru inançtan öte bir şey olması gerektiği görüşüne dayanır (Platon, 1999: 238-257). Bununla beraber bu tanımdaki temel unsurlardan biri olarak kabul edilen "gerekçelendirme" kriteri, çağdaş epistemolojide, özellikle de çağdaş Anglo-Amerikan epistemoloji çevrelerinde uzun bir süreden beri bilginin kendisinden çok daha fazla tartışılır hale gelmiştir.

Bu tartışmaların başlamasına öncülük eden düşünür Edmund Gettier'dir. Gettier'in 1963¹ yılında kaleme aldığı makale, "gerekçelendirilmiş doğru inanç" tanımı üzerinde kuşkuvarın oluşmasına ve bilginin kriterlerinin yeterliliği ve gerekliliğine ilişkin birçok başka makalenin kaleme alınmasına sebep olmuştur.

Gettier sonrası bazı epistemologlar, olağan bir gerekçelendirme için neyin zorunlu ve yeterli olduğu hususunda hemfikir değildirlir. Bu epistemologlardan bir kısmı, olağan gerekçelendirmenin güvenilir bir enstrümana dayanması gerektiğini iddia ederken, diğer kısmı bu görüşe katılmaz. Bazıları önermesel bir gerekçelendirmeye ihtiyaç olduğunu öne sürerken, diğerleri, bunu reddeder. Yine, bazıları, gerekçelendirmenin içsel bir unsur taşıması gerektiğini (İçselcilik) iddia ederken, başkaları, tam tersine, bunun gerekli olmadığını (Dışsalcilik) ileri sürer. Aynı şekilde, bazıları, gerekçelendirmenin bilgi için gerekliliğini savunurken, ötekiler, bunun gereksiz olduğunda ısrar eder (Bergmann, 2006: 6-7). Bu durumda, tüm düşünürlerin üzerinde anlaştıkları bir gerekçelendirme kuramından bahsetmemiz mümkün gözükmemektedir.

Ernest Sosa'ya² (1940-) gelince, o, Gettier sonrası gündeme gelen bu çağdaş problemi yani bilginin tanımlanmasında gerekçelendirmenin gerekli olup olmadığı sorununu "entelektüel erdem" kavramına başvurarak çözmeye çalışmaktadır. O, kendi epistemolojisini etik alanına ait bir kavram olan

¹ Edmund Gettier'in, klasik bilgi bilginin tanımının, bir şeye biliyor diyebilmemiz için yeterli olmadığına dair kaleme aldığı üç sayfalık başat makalenin yayımlandığı tarih. Bkz. Gettier, E. L., "Is Justified True Belief Knowledge?", *Analysis* 23, ss. 121-123.

² Sosa'nın David adında bir oğlu bulunmaktadır. David Sosa, Texas Üniversitesi felsefe bölümünde profesördür. Tezimiz, genel itibariyle, Ernest Sosa üzerine olduğundan, bundan sonraki gelende, Sosa'dan kastımız, Ernest Sosa olacaktır. Sosa isminin oğlu David Sosa ile karıştırılmaması amacıyla bu açıklamaya gerek duyulmuştur.

"entelektüel erdem" kavramından hareketle oluşturmuş ve gerekçelendirme ile bilgi kavramlarını da bu temel kavram ışığında çözümlenmiştir. (Sosa, 2009: 187) Ona göre, bizler, entelektüel erdem kavramına odaklanır ve bu kavramı analiz edersek, gerekçelendirme kriterinden hareketle ortaya çıkan epistemik sorunlara da çözüm bulabiliriz (Sosa, 2007: 42).

Entelektüel erdemi, uygun koşullarda doğru inançların oluşumunu sağlayan yetenek, yaradılış veya kapasite olarak gören (Sosa, 2000: 186-187) Sosa, öznenin epistemik perspektifini (yani öznenin kendi inançları ve bakış açısını) ön plana çıkararak, inançların epistemik durumlarını, öznenin epistemik nitelikleri bakımından ele almaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Sosa'nın epistemolojisini, kısaca, entelektüel erdem merkezli epistemoloji olarak nitelendirebiliriz.

Ernest Sosa, epistemoloji alanında erdem teorisinin uygulanmasını öneren ilk düşünürdür. Son zamanlarda epistemologlar ve zihin felsefecileri tarafından da sıklıkla dile getirilen erdem epistemolojisinin başlangıcını, Sosa'nın "The Raft and Pyramid"³ adlı makalesine dayandırmak mümkündür. Bu makalede temeldenciliği bir piramit metaforuna benzeten Sosa, burada bağdaşımcılık ile temeldencilik arasındaki tartışmayı ele almakta ve her iki gerekçelendirme teorilerinin de eksik olduğu sonucuna varmaktadır. Bağdaşımcılığın asıl sorununun inançlarımız ile duyuşsal tecrübelerimiz arasındaki ilişkiyi açıklayamaması olduğunu düşünen Sosa'ya göre, aynı sorun temeldencilik için de geçerlidir (Sosa, 1991: 167-170). Tezimizdeki içselcilik-dışsalcılık ve temeldencilik-bağdaşımcılık tartışmaları Sosa'nın bu görüşü doğrultusunda ele alınıp işlenmiştir.

Sosa'nın epistemik perspektife ya da entelektüel erdemlere dayalı erdem perspektivizminde, inanç, öznenin perspektifine dayalı entelektüel erdemlerden hareketle gerekçelendirilmekte ve bilgi değeri kazanmaktadır. Bu durumda, inancın oluşumu, öznenin sahip olduğu epistemik niteliklere bağlı olmaktadır.

³ Ernest Sosa, bu yaklaşımını ilk kez: *The Raft and Pyramid: Coherence versus Foundations in The Theory of Knowledge*, *Knowledge in Perspective: Selected Essays in Epistemology*, Cambridge University Press, USA, 1991 makalesiyle dile getirdi. Aslında bu makale 1980 li yıllarda kaleme alındı ve o tarihten itibaren bir çok dergi ve kitaplarda yeniden yayımlandı. Sosa, bu makalesinde, bağdaşımcılık ile temeldencilik tartışmasını ele almış ve her iki gerekçelendirme teorilerinin eksik olduğu kanısına varmıştır. Sosa, Sal kavramından Bağdaşımcılığı, Piramit kavramından ise Temeldenciliği kastetmektedir.

"Doğru inanç" yerine "uygun inanç" kavramını kullanmayı tercih eden Sosa, uygun inanç ile gerekçelendirilmiş inanç arasında bir ayrım yapmaktadır. Ona göre, uygun inanç, öznenin entelektüel erdemlerine bağlı olarak gerçekleşirken, gerekçelendirilmiş inanç, inancın uygun olmasının yanında, öznenin epistemik perspektifine dayanarak elde edimlidir. Sosa, inançların uygunluğunu performanslara benzetmektedir. O, inancın uygunluğunu, inancın doğruluğu (Accuracy), epistemik yeterliliği (Adroitness) ve yeteneğin uygunluğu (Aptness) ile değerlendirmektedir. (Sosa, 2007: 22-3) Ona göre, bilgi, uygun bir inançtır ve inançlarımız ancak epistemik olarak yeterli oldukları takdirde uygun olmaktadır.

Sosa'ya göre, uygun inanç, en düşük ya da en değersiz bilgi türü olan *hayvani bilgidir (Animal Knowledge)*. Daha iyi ve daha değerli olanı ise, uygun bir şekilde dikkate alınmış olan *düşünümsel bilgidir (Reflective Knowledge)*. Düşünümsel bilgiye ulaşmak için, öncelikle, uygun bir inanca ve epistemik perspektife sahip olmak gerekmektedir (Sosa, 2011: 1-3). Bu gerçekleştiği takdirde, uygun inançlarımız için sağlam nedenler bulma imkanına sahip oluruz.

Uygun inancı, entelektüel erdeme bağlı olarak değerlendiren Sosa için inancın uygunluğu, yüksek oranda doğruluk elde etmesiyle mümkün olur (Sosa, 2000: 34). İnançları, bağdaşımli bir inançlar sistemi ile uyumlu olmasıyla değerlendiren Sosa, bu gerçekleştiği takdirde, inançlarımızın düşünümsel bilgi seviyesine ulaşabileceğini ileri sürer (Sosa, 2009: 38). Dolayısıyla, Sosa'nın epistemolojisinde, düşünümsel bilgi, hayvani bilginin ötesinde olan bir bilgi türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda, bizler, öncelikle, hayvani bilgiye sahip olsak da temel amacımız, hayvani bilginin ötesinde düşünümsel bilgiye ulaşmaktır (Sosa, 2007: 41-42). Sosa, bu tür ayrımlara başvurarak, bilgide şans faktörünü bertaraf etmeye çalışmaktadır. O, bilginin uygun inanç olduğunu ve uygun inanca sahip olmayanların bilgi sahibi olamayacağını düşünür (Sosa, 2007: 22). Bu durumda, Gettier öznesi, uygun inanca sahip olmadığından, bilgi sahibi olamamaktadır.

Sosa'nın öncülüğünü üstlendiği ve günümüzde çağdaş epistemolojide sıklıkla kendisinden söz edilen Erdem Epistemolojisi, Türkiye'de henüz yeni yeni işlenmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu konuya ilişkin yazıların azlığı konunun anlaşılmasını güçleştirmektedir. Hatta öyle ki, Türkçe yazılan

felsefe sözlüklerinde bile "Entelektüel Erdem", "Uygunluk", "Düşünümsel Bilgi", "Erdem Epistemolojisi", ve "Hayvani Bilgi" gibi kavramlar bulunmamaktadır. Bu tür kavramların Türkçe karşılıklarının olmaması, tezin yazımını güçleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Bu güçlüğü aşmada, bazı kavramların daha iyi anlaşılmasında, Nebi Mehdiyev (Mehdiyev, 2011) ve Hasan Yücel Başdemir'in (Başdemir, 2010) yakın zamanda basılan çalışmaları oldukça yararlı olmuştur.

Çağdaş epistemologlar (Zagzebski, Greco, Turri, Pritchard, Plantinga, Swinburne, Lepock, Lehrer, Steup vd.) arasında uzun bir süreden beri revaçta olan erdem epistemolojisinin öncüsü olarak kabul edilen Sosa, 1989 yılında, Türkiye Felsefe Kurumu tarafından Ankara'da düzenlenen uluslararası bir konferansa katılmıştır. Bu konferans, çağdaş epistemolojinin Türkiye'deki gelişimine katkıda bulunmuş ve az da olsa bazı düşünürlerin (Ahmet Cevizci, F. S. M. Öztürk, Said Rençber, Sedat Yazıcı vd.) bu alana ilgi göstermesine neden olmuştur.

Ancak, yine de, günümüzde, epistemoloji ile ilgilenenlerin sayısı; etik, siyaset, ahlak gibi felsefenin alt dallarıyla ilgilenenlerle kıyaslandığında sayıca epeyce geride kalmaktadır. Epistemolojinin genel itibarıyla soyut ve anlaşılması birbirinden zor olan konularla ilgilenmesi, bu ilginin azlığının temel nedeni olarak gösterilebilir.

Türkiye'de yeni olan ve üzerinde bir kaç makale dışında neredeyse hiçbir araştırma yapılmayan erdem epistemolojisi gibi bir konunun çalışılması, çağdaş epistemolojinin epistemik sorunlara yaklaşımını görebilmek açısından önem arz etmektedir. Tezimizde, erdem kavramının Sosa tarafından epistemolojiye nasıl uyarlandığı ve onun epistemik problemlere, özellikle de, gerekçelendirme kavramından hareketle ortaya çıkan problemlere nasıl bir çözüm getirdiği üzerinde durulmakta ve bir değerlendirme yapılmaya çalışılmaktadır.

Sonuç itibarıyla, Sosa'nın kuruculuğunu yaptığı erdem epistemolojisinin bizler için önemi ve bu tezin yazılmasındaki amaç, bu kuramın, özneyi ve onun kişisel özelliklerini merkeze alan epistemik bir yapı oluşturma gayretidir. Erdem epistemolojisinin, kuramsallıktan öte kişiliğe dayalı bir felsefe olması, onu, özne merkezli bir felsefi kuram haline getirmektedir. Erdem epistemolojisinin, entelektüel erdemleri, bilgiden ve gerekçelendirmeden daha fazla ön plana çıkarması, onu, geleneksel

epistemolojiden ayıran en önemli özelliktir. Erdem epistemolojisinin öznenin zihinsel yönüyle, kişiliği veya karakteriyle ilgilenmesi, onun hem zihin felsefesi hem de psikoloji alanlarında da değerlendirilmesine ve tartışılmasına yol açmıştır. Erdem epistemolojisine yönelik çalışmalar, çağdaş epistemolojide, özellikle de Amerika'daki düşünürler arasında, oldukça önemli görülmektedir. Ernest Sosa, Linda Zagzebski, Jonathan Pritchard, Laurence Bonjour, John Greco, John Turri, Alvin I. Goldman, Guy Axtell bu akımın önde gelen düşünürleri olarak gösterilebilirler.

ERNEST SOSA'NIN HAYATI VE ESERLERİ

Ernest Sosa, 17 Mayıs 1940 tarihinde Küba'nın Cardenas kentinde doğdu. Sosa'nın babası, presbiteryan kilisesi papazlarından biridir. Babasının mesleğinden ötürü, aile içerisinde sorgulama ve eleştirme, destek bulan bir düşünce eylemi değildir. Sosa, üniversitede birinci sınıfta iken, Bernart Russell üzerine okumalar yapmış, ikinci sınıfa geldiğinde zamanının çoğunu yirminci yüzyıl felsefe derslerine girmekle geçirmiştir. Sosa'nın felsefe ile olan ilk tanışması, bir bakıma, üniversite yıllarına dayandırılabilir.

Aslen Kübalı olan Sosa, 1957 yılında, Amerika'nın Miami Üniversitesi'nde lisans eğitimine başladı. 1957-1961 yılları arasında, lisans eğitimi aldı. 1961 yılında Miami Üniversitesi'ndeki eğitimini tamamladıktan sonra, yüksek lisans ve doktora eğitimine başlamak için ABD'nin doğusunda bulunan Pittsburgh Üniversitesi'ne (University of Pittsburgh) gitti. Doktora derecesini, 1964 yılında, aynı üniversitenin felsefe hocalarından biri olan Nicholas Recher'ın danışmanlığında tamamladı.

Ernest Sosa, 1964-1966 yılları arasında, Amerika'nın en köklü üniversitelerinden biri olan Brown Üniversitesi'nde (Brown University) öğretim görevliliği yaptı. 1967- 1968 yılları arasında, Kanada'da bulunan Batı Ontario Üniversitesi'nde (University of Western Ontario) yardımcı doçent unvanıyla derslere girdi. 1967 yılında Brown Üniversitesi'ne geri dönen Sosa, bir yıl sonrasında doçent doktor unvanını kazandı. E. Sosa, bu üniversitede, 1974 yılına kadar, öğretim üyeliği görevini sürdürdü.

1974 yılında, Brown Üniversitesi'nde, profesörlük unvanını elde eden Sosa, 1980 yılına kadar görevine devam etti. 1980 yılında, Roderick Chisholm'dan boşalan yere, Romeo Elton'a, doğal ilahiyat profesörü olarak atandı ve bu görevini 2007 yılına kadar devam ettirdi. 2008 yılında Brown

Üniversitesi Felsefe Bölümüne geçen Sosa, bu bölümde, halen aktif olarak, öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir. E. Sosa, 2008 yılından beri, Rutgers Üniversitesi Yöneticiler Kurulu Felsefe Profesörü görevini sürdürmektedir.

Sosa, 2002 yılında, Oxford'da John Locke dersleri verdi ve 1992-2003 yılları arasında, Cambridge Üniversitesi'nin hazırladığı *Cambridge Studies In Philosophy* serilerinin genel editörlüğünü yaptı. Sosa, epistemoloji, dil felsefesi, metafizik ve zihin felsefesi gibi çeşitli felsefe alanlarında yazılar kaleme aldı. Ancak Sosa'nın en etkili olduğu alan epistemolojidir. Sosa, bilginin analizi, şüphecilik, gerekçelendirmenin yapısı, mahiyeti ve epistemik normatifliğin (normların, standartların veya koşulların) doğası gibi çağdaş epistemolojinin yirminci yüzyılın ikinci yarısında tartışmaya başlanan neredeyse tüm konularında yazılar kaleme aldı (Greco, 2005: 2287).

Ernest Sosa, 2010 yılında, sistematik felsefeye olan katkılarından ötürü iki yılda bir Pittsburgh Üniversitesi tarafından alanında başarılı olan bilim adamlarına verilen Nicholas Recher Ödülü'ne layık görüldü.

Sosa, 1983 yılından beri *Philosophy and Phenomenological Research*'ün, 1999 yılından itibaren de, *Noûs* dergisinin editörlüğünü devam ettirmektedir. Sosa, 1992-2003 yılları arasında, *Cambridge Üniversitesi Felsefe Çalışmaları*'nın genel editörlüğünü üstlenmiştir. 1988-1993 arasında, *Uluslararası Felsefe Kurumları Federasyonu*'nun başkanı olarak görev yapmış, 2001 yılında ise, *Amerika Bilim ve Sanat Akademisi*'ne seçilerek bu akademiye sekiz yıl hizmet vermiştir. 1998'de, Boston Üniversitesi'nde gerçekleştirilen *Yirminci Dünya Felsefe Kongresi*'nin eş başkanlığı gibi görevler de üstlenen Sosa, birçok referans kitabının, editörlüğünü yapmak suretiyle, felsefe alanına önemli katkılarda bulunmaya devam etmektedir.

Günümüzde üniversitelerde öğretim üyeliği yapan, konferanslara, seminerlere, sempozyumlara katılan, kısacası aktif hayatta felsefe üzerine, özellikle de epistemoloji üzerine etkili yazılar kaleme alan, konuşmalar yapan ve aynı zamanda çağdaş epistemolojide, erdem epistemolojisi adıyla yeni bir ekolün kurucularından olan Amerikalı düşünür Ernest Sosa'nın günümüz epistemolojisine katkıları büyüktür ve halen devam etmektedir. Sosa'nın çeşitli dergilerde ve edite edilmiş kitaplarda yayınlanmış birçok makalesi ve bunların yanında ayrıca kendi telifi olan birçok kitabı

bulunmaktadır. Makalelerinin çoğu farklı kitaplarda yeniden yayımlanmıştır.

Sosa, epistemolojinin klasik tartışmalarından biri olan içselcilik-dışsalcılık ve temeldencilik-bağdaşıcılık tartışmalarına yeni bir perspektif sunarak bu alanda öncü bir rol üstlenmiştir. Duncan Pritchard'ın⁴ da belirttiği üzere, Sosa, haklı olarak, çağdaş epistemolojinin "yükselen değeri" olarak nitelendirilebilir (Pritchard, 2009: 407).

Ernest Sosa'nın, çağdaş epistemoloji alanındaki yazıları günümüzde bir çok düşünür tarafından yakın bir biçimde takip edilmekte ve değerlendirilmektedir. 1980 yılında yayımladığı başat eseri, *The Raft and Pyramid: Coherence versus Foundations in The Theory of Knowledge* (Sal ve Piramit: Bilgi Teorisinde Bağdaşım versus Temeller) dir. Bu eser, etik alanında var olan erdem kavramının epistemoloji alanında ele alınmasının başlangıcı sayılır.

Sosa, günümüzde aktif olarak öğretim üyeliğini devam ettirmektedir. Asıl ilgi alanı epistemoloji olmasına rağmen, Sosa, metafizik, zihin felsefesi ve dil felsefesi alanlarında da dikkate değer çalışmalarda bulunmuştur. Sosa'nın kendi telifi olan veya ona ilişkin yazılan temel eserlerden bazıları şunlardır:

1- *Knowledge In Perspective (Perspektif Bilgi)*, Cambridge University Press, 1991;

2- L. Bonjour ile birlikte kaleme aldığı, *Epistemic Justification (Epistemik Gereçlendirme)*, Blackwell Publishers, 2003;

3- *Ernest Sosa and His Critics (Ernest Sosa ve Onun Eleştirileri)*, ed. J. Greco, Blackwell, 2004;

4- *A Virtue Epistemology (Bir Erdem Epistemolojisi)*, Oxford University Press, 2007;

5- *Reflective Knowledge(Düşünümsel Bilgi)*, Oxford University Press, 2009;

6- *Knowing Full Well (Tam Anlamıyla Bilme)*, Princeton University Press, 2011;

⁴ Duncan Pritchard, Sosa gibi, günümüzde yaşayan ve özellikle çağdaş epistemolojiye olan katkılarıyla bilinen Amerikalı bir düşünürdür. Pritchard'ın epistemoloji dışında, bilim, zihin, dil ve din felsefesi alanlarında önemli çalışmaları bulunmaktadır. Pritchard'ın önemli eserlerinden bazıları aşağıdaki gibi belirtilebilir: *Knowledge*, Palgrave Macmillan, 2009; M. Blaauw ile birlikte kaleme aldığı, *Epistemology A- Z*, Edinburgh UP/Palgrave Macmillan, 2005; *Epistemic Luck*, Oxford, Oxford University Press, 2005.

7- *Virtuous Thoughts: The Philosophy of Ernest Sosa (Erdemli Düşünceler: Ernest Sosa'nın Felsefesi)*, ed. J. Turri, Springer, 2013

2. BİLGİNİN TANIMI VE TEMEL KOŞULLARI

2.1. Bilgi Nedir?

Bilgi, Osmanlıca'da mâlûmat ve mârifet, İngilizce'de knowledge; Fransızca'da connaissance, Almanca'da Erkenntnis kelimeleriyle ifade edilmektedir. Genelde, felsefede özne ile nesne arasındaki ilişkiden ortaya çıkan şeye bilgi adı verilir. Eski Yunanca'da bilgi anlamına gelen episteme sözcüğünden türemiş olan epistemoloji ifadesi, İngilizce konuşulup yazılan felsefe dünyasında bilgi kuramı manasına gelirken, Almanca konuşulup yazılan felsefe dünyasında ise bilgi öğretisi anlamına gelmektedir. Sosa için bilgi, uygun inançtır (apt belief). Ona göre, inanç, doğruyu elde etme arayışında olduğu takdirde, epistemik olarak yeterli ve uygun inanç olmaktadır (Sosa, 2011: 21-22).

Bilginin oluşumunun, genel olarak, öznenin nesneye ya da gerçek olana amaçlı yönelimi sayesinde gerçekleştiği bilinse de (Cevizci, 1996/1999: 123), bilmek, her şeyden öte insanın temel ihtiyaçlarından birisidir. Düşünen bir varlık olan insan, doğumundan ölümüne kadar, bilme güdüsüyle yaşamakta ve bu ihtiyacını gidermek için, sürekli çalışmalar yapmaktadır. İnsanın kendini, yaşadığı çevreyi, kültürünü, değerlerini bilme isteği, insanın varoluşsal bir gerçeğidir. Aristoteles, "Bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler" (Aristo, 2006) sözü ile bu gerçeğin altını çizerek. İnsan, genelde, kendini ve etrafındakileri anlama isteğiyle yaşamaktadır. İnsanda var olan merak duygusu, beraberinde, çevresini ve kendini tanıma isteğini getirmektedir.

Fakat doğru bir inanca sahip olmanın bilmek anlamına gelip gelmediği tartışması gibi, bilmeyi isteme güdüsünün de, tek başına, bilgiye ulaşmayı sağlayıp sağlamadığı epistemoloji alanında sıklıkla tartışılan bir sorundur.

Antikçağdan beri bilginin doğasına ve yapısına ilişkin kesin kriterler belirlenmeye çalışıldığını, "Neyi bilebileceğimiz?" ve " Bilginin kriterlerinin ne olduğu?" gibi soruların epistemoloji çevrelerinde sıklıkla sorulduğunu ve

cevaplarının bulunmaya çalışıldığını belirten Chisholm'a⁵ göre (1916-1999), bu iki sorudan herhangi birinin cevabını bulabildiğimiz takdirde, kalan sorunun cevabını bulmamız da kolaylaşacaktır: Bilginin kriterlerini belirlediğimizde, neyi bilebileceğimizi yani bilginin sınırını, bu sınırı belirlediğimizde ise bilginin kriterlerini bilme imkanına kavuşacağız. Ona göre bu sorulardan herhangi birinin cevabını bulmanın bizi diğer sorunun cevabını bulmaya götürmesinin temel dayanağı, bilginin oluşumunda her iki durumun da birbirini etkilemekte olmasıdır (Chisholm, 1989/1993: 6). Sonuçta, bilginin sınırı kesin olarak belirlenmeden bilginin ne olduğu bilinmeyeceği gibi, bilginin kriterlerinin ne olduğu ifade edilmeden de bilginin sınırının kesin bir biçimde çizilmesi mümkün olamamaktadır.

Bilginin olabilirliği, günümüze kadar, bir çok filozof tarafından tartışılmış ve tartışılmaya devam etmektedir. Karneades, Pyrrhon, Timon, Kynikler, Kyreneliler gibi birçok şüphecinin temel tezi, bilginin mümkün olmayacağı ve mümkün olsa bile bunun başkalarına aktarılamayacağıdır. Bununla şüphecilerin vurgulamak istedikleri şey, herkes tarafından kabul edilebilir olan, genel geçer bir bilginin mümkün olmadığıdır. Bilgiyi, özne ile ilişkilendiren şüpheciler, öznenin algılarının ya da yetilerinin yetersiz oluşundan ötürü bilgiye ulaşmanın mümkün olmayacağını ileri sürmektedirler. Fakat onların bu iddialarının tersine, başta Sokrates ve Platon olmak üzere birçok başka filozof da, bilginin mümkün olduğunu ve insanlar tarafından elde edilebileceğini öne sürmektedir.

Descartes, şüphecilikten hareketle, onu bir amaç olarak değil yöntem olarak kullanarak doğru bilgiye ulaşmaya çalışmıştır. O, tıpkı Socrates ve Platon gibi doğru bilginin ya da kesin bilginin mümkün olabileceğini belirtmektedir. Descartes, doğru bilgiye ulaşabilmek için dört kural belirler:

1- Doğruluğunu apaçık bilmediğim bir şeyi doğru diye almamak, yani acelecilikten ve önyargıdan özenle kaçınmak, yargılarımda zihnime açık ve seçik bir biçimde gelen ve hiçbir biçimde kuşkuya mahal vermediğim şeylerin dışında herhangi bir şeyi tanımamak. 2- İnceleyeceğim güçlüklerden herbirini olabildiğince parçalara ayırmak ve onları en iyi

⁵ Roderick M. Chisholm, yirminciyüzyılda çağdaş epistemoloji alanındaki çalışmaları ile bilinen Amerikalı bir filozoftur. O, şüphecilerin aksine, dış dünyanın bilgisine sahip olabileceğimizi düşünür. Chisholm, kesinliği, açık olma, şüpheden uzak olma ve kabul edilebilir olma kavramlarıyla açıklamaktadır. Onun epistemolojisi, genel itibarıyla, temeldenci bir yapıdadır.

çözülebiyecek duruma getirmek. 3- Düşüncelerimi en basit ve tanınması en kolay nesnelere başlayarak ve yavaş yavaş derece derece ilerleyerek en karmaşık bilgilere kadar götürmek ve doğal olarak birbiri ardından gelmeyen şeyler arasında da bir düzen varsaymak. 4- Her yerde bütünsel saymalar ve en genel gözden geçirmeler yaparak hiçbir şeyi dışarı bırakmadığımdan güvenli olmak.(Timuçin, 1980/1999: 68)

Descartes, bu kurallar doğrultusunda hareket edildiğinde, aklın kesin ve değişmez doğrulara ulaşabileceğini düşünmektedir. Ancak, bu durum, her zaman için geçerli olamamaktadır. Çünkü duyularımızdan kaynaklanan eksikliklerden ötürü ara sıra yanıldığımız ve bazen gerçek ile rüyayı karıştırdığımız herkes tarafından bilinmektedir. Buna ek olarak, her an kötü bir ifrit tarafından aldatılıyor olmamız mümkündür (Vorlander, 2001: 376). Bu yüzden de, insan için kesin bir gerçeklikten bahsetmek güçleşmektedir. Kesinliğin kriterlerini belirleyenin, insanın kendi içsel yetileri olduğunu varsaydığımızda, bu güçlüğü aşmak daha da zorlaşmaktadır.

Esas itibarıyla, bilginin olabilişliliği ve elde edilebilir oluşu, bilginin ne olduğu sorusunu beraberinde getirmektedir. Bilgi özne ile nesne arasındaki bir ilişki, öznenin nesneye amaçlı bir yönelişi sonucu ortaya çıktığına göre bilginin elde edilebilirliği, özneye yani bilene ve nesneye yani bilinene gereksinim duymaktadır. Günümüzde bilgi denilince bilimsel bilgi, gündelik bilgi, dinsel bilgi, felsefi bilgi gibi çeşitli bilgi türleri akla gelir ve tüm bu bilgi türlerinin temelinde söz konusu bu iki unsur mevcuttur: bilen özne ile bilinen nesne. Fakat, bilgiyi tanımlamak için bu iki unsura ve onların ilişkisine yani özne ve nesne arasındaki ilişkiye atıfta bulunmak tek başına yeterli değildir.

O yüzden de ki bilginin incelenmesi, doğasının ve mahiyetinin belirlenmeye çalışılması epistemolojinin tartıştığı önemli konulardan biridir. Günümüzde, 'bilmek', çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Ahmet'i tanıyorum ya da biliyorum, araba sürmeyi biliyorum ve Ahmet'in telefon numarasını biliyorum da olduğu gibi 'bilme' sözcüğünün çeşitli kullanımları mevcuttur. Fakat, bunların ötesinde, epistemolojinin ilgilendiği 'bilme' tanımı, önermesel bilgiye ve gerçek bilgiye dayalı olan bir bime tanımıdır. $2+2=4$ olduğunu bilmek, buna örnek olarak gösterilebilir (Huemer, 2002: 435).

Bu tür tanımlamalar üç tür şeklinde ifade edilebilir:

(1) Önermesel bilgi, (2) Tanışma yollu bilgi ve (3) Nasıl olduğunu bilme bilgisi. Buna paralel olarak, K. Lehrer (1936-)⁶, üç tür 'bilme'den bahsetmenin mümkün olduğunu ifade eder: (1) Tanışma yollu bilme, (2) okumaya ve öğrenmeye dayalı olan önermesel bilme ve son olarak, (3) yeteneğe dayalı olan bilme türleri (Lehrer, 1974: 1-2).

Bu durumu, önermesel birer örnekle izah etmeye çalışalım:

1. Önerme: Ayşe, başbakanı biliyor,
2. Önerme: Ayşe, başbakanın hangi liseyi bitirdiğini biliyor,
3. Önerme: Ayşe, bisiklet sürmeyi biliyor.

Birinci örneğin olabirliği, Ayşe'nin başbakanı bilmesi ya da tanınması, onun başbakanla yüzyüze görüşmesi neticesinde; tanışma yollu gerçekleşmiş varsayılabilir. Ayşe'nin başbakanı tanınması ya da onun hakkında bilgi sahibi olması iki şekilde gerçekleşmiş olabilir:

- 1- Ayşe, başbakanın kendi ağzından onun hakkında bilgi sahibidir,
- 2- Ayşe'nin başbakana ilişkin bilgileri, gazetelere, televizyona vb. iletişim araçlarına dayalı olabilir.

Bu durumda, Ayşe'nin, hem önermesel hem de tanışma yollu bilgiye sahip olduğu düşünülebilir. Lakin, Ayşe, önermesel bilgiye sahip olmasına rağmen, aynı zamanda tanışma yoluyla elde edilen bir bilgiye sahip olmayabilir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, Ayşe'nin elde ettiği bilginin, iki varsayıma dayalı olarak gerçekleştiği düşünülebilir. Ayşe'nin bisiklet sürmeyi bilmesi; yeteneğe dayalı bir edimde bulunabilmesi, onun bisiklet sürme yeteneğine dayalı olduğundan, 'onun bisiklet sürmeyi bilmesi', önermesel ve tanışma yollu bilgi türlerinden ayrı bir bilgi türünün varlığını; yetenek ürünü olan bilgi, gösterir.

Özetle, aynı anda, çeşitli türden 'bilmeler'den bahsetmemiz mümkündür; ancak felsefenin asıl ilgilendiği bilme türü, bir doğruluğa ve geçerliliğe sahip olan önermesel bilgidir. Dolayısıyla, tezimizde, bilgi konusu, önermesel bilgiden hareketle işlenmeye çalışılacaktır.

Bilginin, doğası, ne olduğu ve mahiyetiyle ilgili ilk çalışmalar her ne kadar bilgiyle (*episteme*) sanı arasında ayırım yaparak sadece gerçekten var

⁶ Keith Lehrer, çağdaş epistemolojinin önde gelen düşünürlerinden biridir. Onun epistemoloji alanındaki görüşleri, Bilginin kriterlerinin yeterliliğine yöneliktir. Aslen Amerikalı olan Lehrer'in basılı çeşitli kitapları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Knowledge*, Oxford University Press, 1974; *Theory of Knowledge*, Westview Press, 1990; *Art, Self and Knowledge*, Oxford University Press, 2011.

olanların bilinebileceğini, dolayısıyla değişenin, sadece görünenin bilgisine ulaşmanın mümkün olmadığını savunan Parmenides tarafından gerçekleştirilmiş olsa da (Cevizci, 2006: 75) önermesel bilgiye işaret anlamında bilginin klasik tanımı ilk kez Platon tarafından dile getirilmiştir. Bu klasik tanıma göre, bilgi gerekçelendirilmiş doğru inançtır (justified true belief) (Platon, 1990: 157).

Bu tanım, günümüze kadar geçerliliğini korumuş ve epistemolojide, bilginin klasik ya da geleneksel tanımı olarak bilinegelmiştir. Bu klasik bilgi tanımı, ilk defa Platon'un bilginin ne olduğundan öte ne olmadığını göstermeye çalıştığı *Theaitetus* diyalogunda ifade edilmiştir. Platon'un bilginin ne olmadığını bilebilmek için öncelikle onun ne olduğunun belirlenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle yaptığı bu klasik tanım, günümüzde, *bilginin üçlü tanımı* olarak da bilinmektedir (Moser; Mulder; Trout, 2002: 14-5).

Bilginin tanımında yer alan üç unsur, aynı zamanda, bilginin kriterlerini belirlemektedir. Aslında, bilginin bu üçlü çözümlemesi, Platon'un *Theaitetus*'undan beri bilinegelmektedir (Moser; Mulder; Trout, 2002: 14).

Bu bilgi tanımına göre, öznenin ürettiği bir önermenin doğru sayılabilmesi için:

- (a) öznenin kendi söylediklerine inanması,
- (b) söylediklerinin doğru olması ve
- (c) kendisine ait olan söylemlerin, sağlam delillere ya da gerekçelendirmelere dayalı olması gerekmektedir.

Üç koşula (Doğruluk, inanç ve gerekçelendirme) dayalı olan bu bilgi tanımını bir örnek ile izah etmeye çalışalım. Ankara'nın, Türkiye'nin başkenti olduğuna yönelik inancımızın bilgi değeri kazanabilmesi, şu üç koşulun yerine getirilmesini gerektirmektedir:

- 1- Kişinin söylediğine; Ankara'nın, Türkiye'nin başkenti olduğuna, inanyor olması (İnanç koşulu),
- 2- Söylediğinin doğru (Gerçekten de Ankara'nın başkent olması) (Doğruluk koşulu),
- 3- Kişinin söylediğini gerekçelendirmesi⁷ veya temellendirmesi

⁷ Gerekçelendirme, İngilizce karşılığı "justification" dır, Türkçe'ye gerekçelendirme, haklılandırma, temellendirme kavramlarıyla çevrilmiştir. Bu tezde, kelimenin türkçedeki karşılığı olarak gerekçelendirme kavramı tercih edilmiştir.

gerekmektedir (Gerekçelendirme koşulu).

Bu üç koşuldan da anlaşıldığı üzere, inanç, diğer iki koşul yani doğruluk ve gerekçelendirme olmadan tek başına bilgiyi oluşturamaz. Örneğin Ankara'nın Türkiye'nin başkenti olduğuna inanmam, önermenin doğru olmasını gerektirmez. Kişinin, bir şeyi bildiğini ifade etmesi, o kişinin bildiğini sandığı şeye inanmasını gerektirmesine karşın, İnanç, bilginin oluşumu için tek başına yeterli bir kriter değildir. İnançın dışında, kişinin inandığı şeylerin, doğru olması da gerekir. Doğruluk kriterinin dışında, bilginin üçüncü bir kriteri olan gerekçelendirme ise inancın bilgi değeri kazanmasını sağlayan en önemli kriterdir. Gerekçelendirme kriteri yerine getirilmeden, bizler, ne bir şeyin doğru olduğunu ne de o şeyi bildiğimizi ifade edebiliriz. Bu tür bir durumda, söylemlerimiz, içleri boş ve geçersiz olmaktadır.

Algı ve zihin bilmenin gerçekleşmesine aracılık eden iki temel yetidir. Algımızın dışarıya açılmasını sağlayan yetilerimiz, görme, tatma, koklama, işitme ve dokunma iken dışı açılmasını sağlayan ise bilinçtir. Bizler, olayları, beş duyu organımızla anlamaya çalışırken, iç dünyamızı bilincimiz sayesinde anlamlandırmaktayız. Algularımız, yetilerimiz ile dış dünyada elde ettiklerimizin, iç dünyamızda anlamlandırılabilmesi neticesinde gerçekleşmektedir. Bu anlamlandırmaya imkan tanıyan, zihinsel yetilerimizdir. Bu yetilerimiz sayesinde, bizler, bilmeye ilgili sahip olduğumuz verileri birbiriyle uyumlu hale getirebilmekteyiz (Açıkgenç, 1992/2002: 152).

Bilgiye ulaşmanın ve ulaştığımız bilgilerin günlük hayatımızda kullanımının günümüzde teknoloji sayesinde epeyce kolaylaştığı dikkate alındığında, bu uyumu sağlamanın önemi açıkça görülür. Bugün oturduğumuz yerden, neredeyse hiç bir çaba göstermeden, dünyanın öte tarafında bulunan bir kütüphaneye internet aracılığıyla bağlanıp istediğimiz kitaba ulaşabilme, inceleme ve okuma imkanına sahibiz. Gelişen telefon teknolojisi, ya da akıllı telefonların üretimi, bizlere, internet aracılığıyla, dilediğimiz bilgiye anında ulaşabilme fırsatı sunmaktadırlar. Gelişen iletişim teknolojisi sayesinde, merakımızı anında giderebilme imkanına sahip olmaktadır. Bununla beraber, elde ettiklerimizin tümünün doğru ve yeterli gerekçelendirmelere sahip olduklarını kanıtlamamız, o kadar kolay olmamaktadır.

Her şeyden öte, felsefe, bilginin ne olduğunu, kriterlerini ve mahiyetini tartışmaya açarak, bizlere elde ettiklerimizi sorgulama ve sistematik bir biçimde özümseme fırsatını sunmaktadır. Bilmek, her bireyin temel hakkıdır ancak bildiğimizi sandığımız şeylerin gerçek manada birer bilgi olduklarını bilmemiz ancak sorgulamayla gerçekleşebilecek bir durumdur. Bilgi, elbette ki değerlidir ancak bilginin değerli oluşunun nedeni bir doğruluğa ve inanca sahip olmasından öte, bilen öznenin doğruluk ile kurduğu ilişkiden kaynaklanmaktadır (Zagzebski⁸, 1996: 260). Bilgi tanımı yapılırken, genelde, bilgiyi üreten öznenin etkisi ihmal edilebilmektedir. Oysa bilgi hem özne hem de nesnenin bir etkileşimi neticesinde ortaya çıkmaktadır: Öznenin olmadığı yerde nesnenin tanımı, nesnenin olmadığı yerde ise öznenin bir nesneyi ifade etmesi mümkün olamamaktadır. Lakin bu durum, öznenin nesneyi var ettiği anlamına gelmez. Çünkü ikisi de birbirinden bağımsız olarak var olmakta ve bilginin oluşumu ikisinin birbirleriyle olan etkileşimleri neticesinde meydana gelmektedir.

Nitekim epistemolojide "Bilgi nedir?" ve "Bizler neyi bilebiliriz?" gibi temel sorular sorulurken bu etkileşimin varlığı dikkate alınır. Aynı şekilde "bilgi, doğru inançtan üstün müdür?", "Bir bilginin gerekçelendirilmesini mümkün kılan şey nedir?", "Bilgi bir Piramide mi yoksa her bir parçası birbirleriyle bağlantılı olan ve birlikte hareket eden bir Sal'a mı benzer?" soruları da yine bu etkileşimi dikkate alarak sorulmuş sorulardır. Başlangıcı Platon'a kadar götürülebilecek bu tür sorular günümüzde farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Greco⁹ya göre, kimi düşünürler, bilgiyi, öznenin doğasına ve onun çevresiyle olan ilişkisine bağlı olarak değerlendirirken,

⁸ Amerikalı bir düşünür olan Linda T. Zagzebski (1946-), felsefenin çeşitli alanlarında yazılar kaleme almasına karşın etik, epistemoloji ve dini epistemoloji alanlarındaki görüşleriyle çağdaş epistemoloji alanında tanınan önemli bir düşünürdür. Erdem epistemolojisine olan katkılarıyla tanınan Zagzebski'nin başat eseri *Virtues of The Mind: An inquiry into the nature of virtue and ethical foundations of knowledge* (*Zihin Erdemleri: Bilginin ahlaksal erdemleri ve erdemnin doğasına yönelik bir araştırma*) (1996, Cambridge: Cambridge University Press) tır. Zagzebski'nin erdem epistemolojisine yönelik görüşleri mesuliyet kavramı üzerinden şekillenmektedir. Onun erdem epistemolojisi, mesuliyetçi erdem epistemolojisi olarak bilinmektedir. Zagzebski'nin bu önemli eserine, konunun daha anlaşılır kılmasını sağlayacağını düşündüğümüzden, sıklıkla başvurulmuştur.

⁹ John Greco, erdem epistemolojisi ağırlıklı olmak üzere, metafizik ve zihin felsefesi alanlarında eserleri bulunan Amerikalı bir düşünürdür. Saint Louis Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapan Greco'nun eserlerinden bazıları şunlardır: "A (*Different*) *Virtue Epistemology*," *Philosophy and Phenomenological Research*; Volume 85, Issue 1, pages 1–26, July 2012, John Turri ile birlikte kaleme aldıkları Erdem Epistemolojisi makalesi, Stanford

başkaları, bilginin, üç kritere ek olarak dördüncü bir kritere ihtiyacı olduğunu öne sürmüştür (Greco, 2007: 184).

Bu çerçevede, yirminciyüzyılın sonlarına doğru, bazı epistemologlar, dikkatlerini başka bir yöne çevirdiler. Akıl ve irade arasındaki ilişki, duygularımızın bilişsel rolü, entelektüel öznenin sosyal boyutları, entelektüel özne ve şans faktörü türünden konular, bu epistemologların sıkça tartıştığı konular arasında yer alır.

Bu çağdaş epistemologlardan birisi olan Ernest Sosa daha önceleri etik alanında kullanılan "entelektüel erdem" kavramını epistemolojiye uyarlamış ve yıllarca ihmal edilen hikmet ve anlama konularının erdem perspektifinden yeniden değerlendirilmesine ön ayak olmuştur. Sosa, günümüzde, Platon'un bilgiyi doğru inançtan ayırıp bilginin doğru inanç dışında ek bir koşula daha gereksinimi olduğunu ileri sürdüğü *Theaitetus* diyaloguyla başlamış olan, bilginin doğru inançtan daha değerli olup olmadığı tartışmasının sürmesine katkıda bulunan öncü düşünürlerden biridir.

Sosa'nın bilgiye ilişkin düşüncelerine baktığımızda, onun, "doğru inanç" yerine "uygun inanç" kavramını kullandığını görmekteyiz. Ona göre, doğruyu elde etme gayretinde olan inançlar, bilginin oluşumu için yeterli inançlar olsalar bile, *uygunlukları* (*aptness*), dolaylı olarak, devam etmektedir. Sosa, inançların uygunluklarının, ilgili çabaların uygunluklarından ya da bir bakıma doğruya ulaşma çabalarından elde edilebileceğini düşünmektedir. O, bu çabaya, performans demektedir. Sosa, inancın uygun bir biçimde işlenmesi durumunda, bilginin mümkün olabileceğini ileri sürer (Sosa, 2011: 3). Sosa'ya göre, bütün performanslar, *Doğruluk, Epistemik Yeterlilik ve Uygunluk* (*Accuracy, Adroitness, Aptness*)¹⁰ şeklinde ifade edilen üç koşulu karşılayıp karşılamadıklarına göre değerlendirilir (Sosa, 2011: 15-17).

Sosa, bu üç koşuldan hareketle, inancı bir tür başarı derecesi ile niteler. Ona göre epistemik başarının üç derecesi bulunmaktadır. Başarının birinci dereceye ulaşması doğru olmasına, onun yetenek ürünü olması ikinci dereceye ve son olarak inancın, inananın yeteneği sayesinde elde edilmiş

Felsefe Ansiklopedisi'nde yayınlanmıştır.

¹⁰ Accuracy: doğruluk ya da hedefe ulaşabilme, Adroitness: Yetenek ürünü olan, hünerli, epistemik yeterlilik, Aptness: Uygunluk ya da hedefe ulaşmanın, yeteneğin uygun oluşuna bağlı olduğu uygunluk.

olası ise üçüncü dereceye tekabül etmektedir. O, bilgi için yetersiz olan bir inancın ikinci derecede bir inanç olarak kabul edileceğini ileri sürer (Sosa, 2011: 1).

Bununla beraber, Sosa, inancın, amaca dayalı bir tür performans olduğunu dile getirirse de ona göre inanç, bu üç kriteri (doğruluk, epistemik yeterlilik, uygunluk) sağladığı takdirde oluşmaktadır. Eğer inanç bir performans sergileyecekse, her bir performansın bir amaca hizmet etmesi gerekmektedir. Bu durumda inancın kendisinin zorunlu basit bir amacı var mıdır? sorusu akıllarda bir soru işareti olarak kalmaktadır. İnançların bir doğruluğa sahip oldukları sorgulanabilir. Fakat şurası kesin ki: İnançlar, yeğâne amaçları olarak, bir doğruluğa sahip değildirler (Sosa, 2011: 15). Başka deyişle, bir inancın tam olarak amacına ulaşması, inananın yeterliliğine bağlı olduğundan, başlı başına kendi kendine yeten ve doğruluğa sahip olan bir inançtan bahsetmemiz mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, inanan, inancının doğruluğunu destekleyecek argümanları elde etmesini sağlayan yeterli bir performans gösteremediği takdirde inanç amacına ulaşamayacak ve başarısız olarak nitelendirilecektir. O takdirde, inancın doğruluğu kesin bir biçimde kanıtlanmış olamayacaktır.

Oysa Sosa'ya göre, bilgi, uygun bir inançtır; inanca gelince, o, ancak epistemik olarak yeterli olduğu takdirde *uygundur* (*apt*). Entelektüel erdeme sahip olan inanç ise, bir inancın doğru olma ihtimalini bu inancın yanlış olma ihtimali karşısında niceliksel olarak artıran inançtır. Böyle bir inanç ancak bu koşulu sağladığı takdirde epistemik olarak yeterli kabul edilebilmektedir (Sosa, 2011: 22). Sonuçta, Sosa'nın temel amacı, bilginin doğrunun peşinden gitmeyi gerektirdiğini göstermektir.

Sosa, bilmenin, bir şeyin yanlış anlaşılmasından veya şans eseri doğru olmasından daha değerli olduğunu ifade etmektedir (Sosa, 2011: 1). Aslında, Edmund L. Gettier'in de (1927-)¹¹ vurgulamak istediği budur; bilgi,

¹¹ Edmund L. Gettier, bir bakıma, çağdaş epistemolojinin ortaya çıkmasına neden olan, Amerikalı bir düşünürdür. Klasik bilgi tanımının eksiklerini ortaya koyan, bilginin yeniden ve defaatle ele alınmasına aracılık eden Gettier, 1963 yılında kaleme aldığı "Is Justified True Belief Knowledge?" (Gereçlendirilmiş doğru inanç bilgi midir?), (Analysis, sayı 23, 1963), üç sayfalık makalesiyle, bir çok epistemik sorunun düşünürler tarafından yeniden ele alınmasına öncülük etmiştir. Gettier'in bu makalede sunduğu örnekler, epistemoloji çevrelerinde, Gettier Durumları, Gettier Sorunu ve Gettier Problemi olarak bilinmektedir. Kısaca, Gettier, bilgi kriterlerinin, bilginin oluşumunda yetersiz olduğundan hareketle tezini oluşturmaktadır.

tesadüflerden ve yanlış anlaşılmalardan bertaraf edilmelidir.

Sosa, bilginin *güvenli (safe)* ve *erdemli (virtuous)* olması gerektiğini savunur. Kişinin inancının güvenilir olmasının tek başına yeterli bir kriter olamayacağını, inancın güvenilirliği için aynı zamanda bu inancın erdemli olması gerektiğini de ileri süren Sosa (Sosa, 2003a: 260), erdemli olmanın, entelektüel erdeme sahip olmak ile aynı anlama geldiğini ifade etmektedir. Bu durum, öznenin, kişiliğinin veya karakterinin, bilginin oluşum aşamasında aktif bir rol oynadığı anlamına gelmektedir.

O halde denilebilir ki, Sosa'ya göre, bilgi, entelektüel erdemden kaynaklanan doğru inançtır. Onun için, inanç, bir rastlantı sonucu değil de erdemli oluşundan ötürü doğruluk değeri kazanmaktadır (Sosa, 1991: 277). Sosa'nın öznenin kişiliğine veya doğrudan kendisine bağımlı olarak gerçekleşen bu bilgi anlayışında, kişinin yetenekleri, kapasitesi ve temel güçleri bilginin oluşumuna etkide bulunmaktadır. Sosa, bilme sürecinde kişinin temel yeteneklerinin veya yetilerinin önemini vurguladığı bu anlayışıyla, doğru inancı bilgiye dönüştürme gayretindedir.

Bu doğrultuda hareket eden Sosa, bilgi kavramının şu dört kriteri taşınması gerektiğini düşünmektedir:

- (a) *inanç (belief) kriteri*: Kişi inancından nasıl emin olmalıdır?, (b) *gereçlendirme (justification) kriteri*: Kişinin inancı için ne kadar sayıda mantıksal nedene ihtiyaç vardır?, (c) *güvenilirlik (reliability) kriteri*: Kişinin etkin olan kaynakları ya da yetileri ne kadar güvenilirlerdir? (d) *güvenlik (safety) kriteri*: Kişi ne kadar kolay bir şekilde yanlışa düşebilir?, herhangi bir olası inanç/gerçeklik uyumsuzluğu ne kadar uzağımızdadır? (Sosa, 2003b: 169)

Görüleceği üzere, Sosa, inancın doğruluğunu güvence altına almak için, inanca, "güvenlik" kriterini zorunlu bir koşul olarak getirmektedir. İnancın güvenliği, doğru olan bir inancın yanlışlanmasını bertaraf eder. Güvenlik sayesinde, doğru olarak kabul edilen inançların, yanlış olma olasılığı bulunmamaktadır (Sosa, 2000: 6). Sosa, bu hususta, bilginin gereksinim duyduğu şeyin, *tam güvenlik (outright safety)* ten öte *temel-göreceli bir güvenlik (basis-relative safety)* olduğunu ileri sürer. Öznenin inancı, bilgiyi oluşturabilecekse, doğru olmadıkları takdirde elde edemeyeceği temellere sahip olmalıdır. Doğru oldukları takdirde özne tarafından elde edilen bu temeller sayesinde özne doğru bir inanca sahip

olabilmektedir. Örneğin, acı çekiyor olduğumuza ilişkin inancımız, dayanılmaz ağrılara dayanıyorsa, o takdirde bu inancımız doğru bir inançtır. Çünkü kişi, doğru olmadığı müddetçe, inancını bu şekilde temellendirememektedir (Sosa, 2007: 26).

Bilgi oluşumunun başlangıcında, inancın doğruluğunu güvence altına alan bu yaklaşım, Sosa'nın entelektüel erdemlere dayalı olan erdem perspektifinden destek almaktadır: Güvenilir yetiler sayesinde, doğru bir inanca sahip olmamız mümkündür (Blaauw; Pritchard, 2005: 144).

Ancak Sosa, "güvenlik" kriterinin tek başına yeterli olamayacağını, inancın, aynı zamanda, entelektüel erdemden, erdeme dayalı olan güvenilir bir yeti veya yetenekten çıkmış olması gerektiğini de düşünmektedir (Sosa, 2003a: 291). Sosa'nın entelektüel erdemlere dayalı olarak gerçekleşen erdem epistemolojisi, dışsal etkenlere bağımlılıktan öte özneye bağımlı bir epistemolojidir (Sosa, 2007: 27). Kişiye bağımlı olarak gerçekleşen bu epistemik yaklaşım, inancın güvenilirliğini, kişinin sahip olduğu entelektüel erdemlere dayandırmaktadır. Bu erdemlere sahip olanların yanlış inanca sahip olmaları, olmayanlara göre daha düşük ihtimal görünmektedir.

Bilginin tanımlanması ve kriterleriyle ilgili çağdaş epistemoloji tartışmaları dikkate alındığında Sosa'ninkine benzer veya farklı kriterler ya da yeniden tanımlamaların yapılabildiği görülür. Sosa gibi çağdaş epistemologları "gerekçelendirilmiş doğru inanç" şeklindeki klasik bilgi tanımını ve bilginin kriterlerini yeniden değerlendirmeye sevkeden önemli etkenlerden birisi Edmund Gettier'in 20. yüzyılın II. yarısında yani 1960'lı yıllarda yayımlanmış olduğu "Gerekçelendirilmiş doğru inanç bilgi midir?" başlıklı makalesidir. Gettier'in bu yazısı ortaya çıkana kadar klasik bilgi tanımını çok fazla tartışılmamıştır.

Gettier, bu makalesinde, klasik bilgi tanımının yeterli olmadığını örneklerle göstermeye çalışır. Bu makalenin ardından, bilgi kriterlerinin yeterliliğine yönelik eleştiriler, günümüzde hâlen devam etmektedir. Bilginin kriterlerine yönelik tartışmalar, yirminci yüzyılın sonlarına doğru, başka bir yöne kaymıştır (Greco, 2007: 184). Akıl ve irade arasındaki ilişki, duygularımızın bilişsel rolü, entelektüel öznenin sosyal boyutları ile entelektüel özne ve şans faktörü türünden konular, bu eğilime örnek olarak gösterilebilir. Bu eğilimlerle birlikte, Çağdaş epistemoloji, entelektüel erdemler konusuna yeni bir soluk getirmiş ve yıllarca ihmal edilen hikmet ve

anlama konularının yeniden ele alınmasına imkan tanımıştır.

2.2. Bilginin Temel Koşulları

2.2.1. İnanç

İnanç, Osmanlıca da itikât, iman, İngilizce'de, belief, faith, Fransızca'da croyance, Almanca'da glauben kelimelerinin karşılığı olarak dile getirilmektedir. İnanç kelimesi bir çok anlama gelmektedir. Genel olarak, bir nesnenin ya da kişinin varlığına inanma ya da bir önermenin doğruluğuna olan inanç anlamında kullanılmakta (Greco, 2007: 184), dini anlamda ise Tanrı'yı ve O'nun vahiyle bildirdiklerini kabul etme anlamına gelmektedir (Bolay, 1999: 217). Kelime anlamı itibariyle inanç, pasif bir durum halini belirtirken, inanma ise onun düşünümsel bir işlevi olmaktadır. Ancak her halükarda, inanç, bilginin koşullarından biridir ve o olmadan bilginin oluşması mümkün değildir. Bu bağlamda, inanç, bilginin oluşumu için gerekli ve zorunlu bir kriterdir.

İnanç, ilk olarak, bir şeyin ya da kimsenin varlığına, bir iddianın doğruluğuna ya da birine güven besleme anlamına gelmektedir. İkinci olarak, dini bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde; evreni yaratanın ve onun belirli bir düzen içerisinde hareket etmesini sağlayanın Tanrı olduğuna ve onun tarafından gönderilen buyrukların tartışmasız olduğuna inanma demektir. Üçüncü olarak, felsefede ise inanç, bir önermeye, kesin kanıtlara ya da sağlam delillere sahip olmamasına, doğruluğu kesinleşmemesine rağmen inanma ya da inanmama durumu anlamına gelmektedir (Cevizci, 1996/1999: 463).

Bu durumda, doğruluğundan emin olduğumuz bir önerme inanç niteliği kazanmaktadır. Örneğin, Ankara'nın, Türkiye'nin başkenti olduğuna inanma, doğruluk payı olan bir önerme türü olarak kabul edilebilir.

Swinburn'e göre,

Bizden bağımsız olan dış dünya zihnimizde kurguladığımız dünyadan farklı bir biçimde değişmesine rağmen bizler yine de aynı inanca sahip olabiliriz ya da alternatif bir bakış açısı ile hareket edersek, dünya, belirli bir düzen içerisinde hareket etmiş ya da değişim belirli türden olmuş olsaydı inanan, bu türden bir inanca sahip olamayabilirdi (Swinburne, 2001: 32).

İnancı görünebilir olana bağımlı kılan bu bakış açısı dinsel bağlamda

bir inanca sahip olmayı, örneğin Tanrı'nın varlığını, açıklamakta zorluk çekmektedir.

Diğer taraftan, üç tür inançtan daha bahsedilebilir:

(a) *Bildiğinden şaşmama olarak inanç*: İncancımızın yanlış olma olasılığına karşın bildiğimize inanmaya devam etme, (b) *İnanma isteği olarak inanç*: Ortada sağlam kanıtlar olmamasına rağmen inanmayı isteme, (c) *Deneyime dayalı olarak inanç*: İnançlarımızın delillere dayanması (Cevizci, 1996/1999: 463-4).

Aslında herhangi bir önerme karşısında bizler üç tür tavır sergilemekteyiz: İlk olarak, önermeyi kabul edebilir ve doğruluğunu onaylayabiliriz, ikinci olarak, önermeyi reddedip, yanlış olduğuna yönelik bir tutum sergileyebiliriz ve son olarak, önerme ile ilgili olarak herhangi bir tutum sergilemeyip incancımızı gizleyebiliriz. Teistlerin, ateistlerin ve agnostiklerin Tanrı vardır önermesine yönelik inançları bu bağlamda düşünülebilir. Teistler, Tanrı'nın varlığını kabul ederken, ateistler reddetmekte, agnostikler ise hiçbir yargıda bulunmamaktadırlar (Lemos, 2007: 8).

Gündelik hayatımızda ise inanç kavramı genel itibarıyla dinsel bağlamda düşünülmektedir. Kişinin incancı aynı zamanda onun öznel yargılarını veya tercihlerini belirtmektedir. Öznel yönü ağır basan bilginin bu kriteri için, kesin sonuçlardan ya da verilerden bahsetmek bir bakıma mümkün olmamaktadır. Ancak yine de bilginin oluşabilmesi için her şeyden öte, kişinin öne sürülen önermeye inanması gerekir. Dolayısıyla bir p önermesini bilmek, doğru olmayı zorunlu hale getirirken, bir p incancına sahip olmak ise, kişiye bağımlı olmasından ötürü, bu zorunluluğu gerektirmeyebilir. Bir başka deyişle, herhangi bir incancın yanlışlığından bahsedilebilirken, yanlış olan bir bilgiden bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Doğruluk, inanç bağlamında ele alındığında, kişiye bağımlı, göreceli bir değer olduğundan, onun yanlış oluşunu kesin çizgilerle belirlemek mümkün değilken bilgi bağlamında düşünüldüğünde, doğru olmadığı belirlenen bir bilgi, bilgi olma değerini yitirerek kişisel birer görüş haline dönüşmektedir. Kısacası, inanç, kişisel bir görüş olarak düşünülebilir. Ancak inanç, her ne kadar yanlışlık değeri kazanabiliyorsa da, genel itibarıyla, insanların görüşü inanç hususunda doğruluğu bulmaktan yana olmaktadır. Yani, insanlar, yanlış bir inanca sahip olmaksızın doğru bir inanca sahip

olmayı daha uygun görmekte-dirler.

I. Kant, inancı bilginin bir kriteri olarak düşünmektedir. İnanç, kanaat ve bilgi arasında şu ayrımı yapmaktadır:

Doğruya ulaşmanın üç derecesi vardır: Kanaat, inanç ve bilgi. Kanaat, nesnel açıdan olduğu kadar öznel olarak da yetersiz bir hükümdür. İnanç, öznel olarak yeterli, ancak nesnel olarak yetersizdir. Bilgi ise, hem öznel hem de nesnel olarak yeterlidir. öznel yeterlilik, kişinin kendi içinde emin olması ile ifade edilirken, nesnel yeterlik, 'kesinlik' kavramıyla ifade edilmektedir (Kant, 1993: 526-7).

Dolayısıyla, hem öznel hem de nesnel yeterliliğe sahip olan bilgi, kanaat ve inançtan daha üst bir derecede bulunmaktadır. İnanç, görünmeyenlerle ilgilenirken, bilgi görünmeyenden ziyade akılla elde edilebilen ya da kavranılabilenle ilgilenmektedir. Dolayısıyla bilgi, akıl yoluyla bir şeyi bilmek anlamına da gelmektedir.

Hem inanç hem de bilginin aynı anda mümkün olup olmadığı sorusuna, şöyle bir cevap verilebilir:

Bir kişi eğer inanıyorsa bilmiyordur. Eğer biliyorsa, bildiğini kabul etmelidir. İnanç ve bilgi aynı anda mümkün değildir. Görme ile akıl, görünmeyenle inanç bağlantısını göstermedeki amaç, bilginin nesnesine göre bilgi edinme yollarının farklılığını ortaya koymaktır. Bir şey ya akıl ile ya da inanç ile bilinebilir. Nitekim, ortaçağ bilgi kuramcıları da "bilgi" ve "inancı" birbirinden ayrı düşünmektedirler (Çüçen, 2001: 7).

O dönemin kendine özgü, kiliseye bağımlı olan dinsel bakış açısı, bu sonucun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Söz konusu sonuç, esasen inancın oluşumunda öznenin aktif olduğunu varsaymaktadır.

Sosa'ya gelince, o, bunun yerine, inancın biçimlendirilme aşamasında öznenin çoğunlukla pasif olduğuna inanmaktadır;

Yani doğal gelişen sürece, bilişsel olarak karışma imkanımızın olmadığını düşünmektedir. Ancak aynı zamanda öznenin de inançlarının kontrolü altında olduğuna inanmaktadır. Örneğin, inancımız, her ne kadar pragmatik ihtiyaçlarımıza ve gereksinimlerimize uygun bir şekilde düşünmemizi sağlayan hüsnükuruntulardan etkilense de, genel manada rasyonelliğimizi

uygulayacak kapasiteye (veya epistemik yeterliliğe) sahibizdir (Baç, 2012).

Sosa, inanç kriterini, her şeyden öte, bilen öznenin epistemik perspektifi ile bağdaşımı olarak ele almaktadır. Ona göre, inanç, öznenin erdemli perspektifi ile bağdaşımı olmak zorundadır (Sosa, 1991: 281). Sosa, bir inancın doğru olmamasına rağmen konjektürel bağlamda uygun olabileceğini ve uygunluğundan ötürü de işlevsel olabileceğini kabul eder. Ne var ki, inancın doğruluk değeri kazanabilmesi, her halükarda, hem inananın bu amaca hizmet eden bir edimde bulunmasına hem de bu edimin ya da performansın başarılı bir şekilde sonlanmasına bağlıdır (Sosa, 2011: 1). Performansın başarısı ise inananın yeterliliğine ya da yeteneğine dayanır.

Doğrusu, Sosa'nın bu düşünceleri, aslında, bizim, günlük hayatta birçok kez tecrübe edildiği gibi, inancımızın doğruluğuna yönelik bir kaygı beslemektense kendimizi rahatlatma çabası içine girmeyi tercih etmemize benzer. Bilindiği üzere, yıllarca tanıdığımız, dürüstlüğünden ve samimiyetinden hiç şüphe etmediğimiz kişilerin bile zamanla farklı kişiliklere bürünmeleri ya da bu hususta inandığımızdan farklı davranmaları mümkün olabilmektedir. Oysa, insanın hata yapma potansiyeli ya da suistimale açık olan yapısı, Sosa'nın iddia ettiğinin tersine, ona ilişkin inançların yanlış olma olasılığını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, Sosa'nın yaptığı gibi inancımızın bilgi statüsüne dönüşmesini o inancın uygunluğu ile ilintilendirdiğimizde kendimizi büyük bir belirsizlik içerisinde bulmaya başlarız. Zira, yinelemek gerekirse, uygunluk, kişiye bağımlı olduğundan bu konuda genel bir çerçeve çizmek gittikçe zorlaşmakta ve belirsizleşmektedir.

Ancak Sosa, inancın uygunluğunu, inananın doğruyu elde etme çabasında olması ve epistemik yeterliliği ile ilintilendirdiğinde bu belirsizlik az da olsa giderilmiş gözükmektedir. Sosa'ya göre, "bir inancın bilgi olabilmesi, her şeyden öte, inananın doğruyu elde etme çabası içerisinde olmasına bağlıdır. İnanç, yalnızca, inanan doğruyu elde etme çabası içerisinde olduğu takdirde, epistemik yeterliliğe sahip olacaktır." (Sosa, 2007: 21-22).

Sosa, bilginin mümkün olması için inancı epistemik yeterliliğin uygunluğuna ve inananın doğruluğu elde etme çabasına bağlamasına karşın

Colin Radford (1935- 2001)¹² inanç olmadan da bilginin olabileceğini iddia etmektedir.

Radford, bu konuda, şu örneği dile getirmektedir: Bir tarih dersinde öğrenciye kraliçe Elizabeth'in ne zaman öldüğü sorulur, öğrenci, bu soruya onun 1603 yılında öldüğü cevabını verir. Lakin öğrenci cevaptan emin olmadığı için, her ne kadar doğru cevabı veriyor olsa da, cevabı bilmediğini ve iddiasının temeli bulunmadığını ileri sürmektedir. Kısacası, öğrenci doğru cevabı bilmesine rağmen, içinde inancına yönelik bir şüphe beslemekte ve verdiği cevaba inanmamaktadır. Radford'a göre ise, aslında, öğrenci, her ne kadar verdiği cevaba yönelik bir inanca sahip olmasa da sorunun doğru cevabını bilmektedir. Bu doğrunun kaynağı, öğrencinin öncesinde öğrendiği ve hafızasının bir yerinde kendisine yer bulmuş olan bilgi kırıntıları olabilir. İşte böyle bir durumda, inanan, kesin bir inanca ya da inancının doğruluğuna inanmadan da bilgi sahibi olmaktadır (Öztürk, 2007: 593).

Esasen, inancın bilgi için zorunlu bir koşul olup olmadığına yönelik meseleler Radford ve Sosa'nın dışında da günümüzde halen tartışılmaya devam etmektedir.

Özetle, bilginin koşulları, birbirinden bağımsızdırlar. Bir şeye inanıyor olmak, inandığımız şeyin doğru olduğuna inanmamızı sağlamaz. Dolayısıyla inancın diğer bir koşulu olan doğruluk, hem inanç hem de gerekçelendirme koşullarından bağımsız olmak durumundadır.

2.2.2. Doğruluk

Epistemolojinin diğer tartışmalı konularından biri, doğruluk problemidir. Ancak doğruluk bağlamında sorulması gereken soru "neyin doğru olduğu" sorusundan ziyade, doğruluğun ne olduğu sorusudur" (Cevizci, 2010/2012b: 32).

Doğruluk, İngilizce truth; Fransızca vérité; Almanca rictigkeit, Latince Veritas; Yunanca Alétheia: Açık olma, kendini açık olarak ifade edebilme anlamları ile işlenmektedir. Doğruluk, aslında bütün alanlar için

¹² Radford, felsefenin bir çok alanıyla ilgilenen ancak özellikle de estetik alanına ilgisi yoğun olan bir İngiliz filozofudur. Hikayelerin paradokslarına olan ilgisi ile tanınan Radford, felsefi paradoksları öyküleştiren ve bu öykülerden hareketle gerçeğe ulaşmaya çabalamaktadır.

önemlidir, ancak felsefenin bir alt dalı olan epistemoloji, doğruyu, bilginin bir kriteri olarak ele almakta, ifade edilen ile gerçeklik arasındaki uyuma dikkat çekmektedir.

Doğruluk deyince akla, ilk etapta, düşüncenin gerçek ile uyumu ya da düşüncenin kendi kendisiyle olan çelişmezliği gelir. "doğruluk nedir?" sorusuna verilen klasik cevap, düşüncenin doğruluğunu onun gerçeklik ile olan uyumuna bağlamaktadır (Adjukiewicz, 1989: 17). Bu açıdan bakıldığında doğruluk, bir yönüyle, zihinsel olan bir şeydir. Nedeni sadece akılda olan, zamanla değişmeyen, zamandışı olan, her zaman ve her yerde geçerli olan doğrulara, bu yüzden, zihinsel doğrular denilmektedir (Akarsu, 1975/1984: 58).

Esas itibariyle, doğruluk, inancın bilgiye dönüşmesine imkan tanıyan bilginin kriterlerinden biridir. Doğruluk, her ne kadar düşüncelerimizde var olanların gerçeklik ile uyumu neticesinde elde edilen bir şey olarak görülse de nesnenin doğruluğu ancak nesne hakkındaki düşüncelerimizin anlamlı ve geçerli olmasına bağlıdır. Bir önermenin anlamlı oluşu, bu önermenin bir nesneye karşılık gelmesi manasına gelmektedir. Buna göre zihnimizde var olanlar, gerçek hayatta bir nesneye tekabül etmedikleri takdirde anlamsız olmaktadır. Kısacası, inancın anlamlı oluşu ya da doğruluğu, dış dünyada bir gerçekliğinin oluşuna bağlıdır.

Sosa, doğruluğu, gerçeklikle bağdaştırmaktan öte, inancın bir amacı olarak nitelenebilir. O, inançların temel amacının doğruyu elde etmek olması gerektiğini düşünür. Sosa'ya göre, İnancın amacının doğru olmak olduğu söylenebilir ve bu iddia normal olarak doğrudur. Bir soruya sahip olduğumuzda genelde doğru bir cevap bulmak isteriz. Belirli bir inanca dayalı olarak doğruya ulaştığımızda, inancının amacı, konunun doğruluğu olmaktadır (Sosa, 2011: 56).

Sosa, her ne kadar inançların temel amacının doğruyu elde etmek olduğunu ifade etse de, bazı inançları temel amacınının sadece doğruyu elde etmek olmadığını aynı zamanda bilginin uygunluğunu da amaçladıklarını ileri sürer. Ona göre, hem doğruluğu hem bilginin uygunluğunu amaçlayan bir inanç, her ikisini amaçlamayanlara göre daha değerlidir (Sosa, 2011: 61).

Dilimizde, "hakikat"¹³ ve "gerçeklik" sözcükleri ile bir arada kullanılan (Tepe, 2011: 215-6) doğruluk, metafizik tartışma olmakla birlikte, inancın bilgiye dönüşümünü sağlayan kriterlerden de biridir. Çağdaş epistemolojide doğruluk, nesnel uygunluktan öte zihinsel uygunluğa tekabül etmektedir. Bu açıdan ele alındığında, doğruluk, sosyal bir mahiyetinin oluşunun yanı sıra, hem temeldenci hem de bağdaşımçı bilgi teorilerinin ilgi alanına hitap eden bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır (Mehdiyev, 2011: 263).

Aristoteles'in doğruluk tanımı, genelde doğrunun ilk tanımı olarak kabul görür:

Olanın olmadığını, ya da olmayanın olduğunu söylemek yanlışken, olanın olduğunu, ya da olmayanın olmadığını söylemek gerçektir; öyle ki herhangi birşeyin olduğunu ya da olmadığını söyleyen biri ya gerçek ya da yanlış olanı söylüyor olacaktır; ama ne olan ne de olmayan birşeyin olduğu ya da olmadığı söylenmez (Aristoteles, 2011).

Ancak, Aristoteles'in bu tanımı, doğruluğun ilk tanımı olarak kabul görse de, doğruluğun günümüzde anladığımız tarzdaki kullanımına dayanak teşkil eden ilk doğruluk tanımı, Thomas Aquinas'ın tanımıdır. O, doğruluğu, "düşünsel olanın, nesnel ya da gerçek olanla uyumu şeklinde tanımlamıştır." (Baç, 2007: 575)

Algılayandan nesneye, nesneden algılayana doğru devam eden bu süreç özellikle Descartes ile birlikte terk edilmeye başlanmıştır. Descartes, dışarda var olan, bizden bağımsız olan nesnelerin varlığının ancak ve ancak zihnimizde var olan ve nesnenin öncesinde zihnimizde yer eden temsillerle gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Örneğin, herhangi bir masayı algılayabilmem için sadece nesneye bakmam yeterli değildir. Öncesinde, nesnenin neyi ifade ettiğini, masanın ne türden özelliklere sahip olduğunu bana haber veren ve zihnimde imajları olan idelere de sahip olmam gerekir. Aksi takdirde nesnenin bir masa olduğunu bilmem mümkün değildir. Tam tersinden olaya bakarsak, hayatında hiç masa görmemiş olan birine masayı gösterdiğimizde ve ne olduğunu sordüğümüzde bizlere muhtemelen onun bir masa olduğunu söylemeyecektir.

¹³ Harun Tepe, " doğruluk" kelimesini, varlığa ilişkin olarak düşünüldüğünde "hakikat" ile bilgi alanında kullanıldığında ise "doğruluk" kelimesi ile karşılanması gerektiğini düşünmektedir.

Kişi, nesneyi tanımlamaya çalışacak ancak bunun bir masa olduğunu bizlere ifade edemeyecektir. Çünkü kişi, kendi zihninde var olanları bilmesine rağmen, dışarda var olanların gerçekliğini zihinde var olan temsiller sayesinde bilebilmektedir. Düşüncemizde var olanların gerçeklikle olan bağdaşımına bağlı olarak doğruluğun gerçekleştiği varsayımı, Descartes ile birlikte terk edilmeye başlanmıştır. Bizler, nesnelerin zihnimizde var olan temsilleri neticesinde doğruluğa ulaşabilmekteyiz.

Ancak temsil epistemolojisinin cevaplamakta zorluk çektiği iki tür soru bulunmaktadır: Nasıl oluyor da özne, kendinden bağımsız olan bir nesnenin varlığına kendinden hareketle ulaşabilmektedir? ve zihnimizde, nesnelerin temsilleri olduklarına inandığımız idelerin kesin bilgisine bizler nasıl ulaşmaktayız?

Bilginin doğasına ilişkin olan bu tür sorular, son zamanlarda epistemolojinin temeline yerleşmiş olan sorunlardır. Gettier, bir inancın bilgi olabilmesi için doğruluk ve gerekçelendirmelerinin tek başlarına yeterli olmadıklarını kanıtladı. Bu durumda, bilginin elde edilmesinde daha başka kriter ya da kriterlere gereksinim olup olmadığı sorunu baş göstermiştir.

Sosa, inananın, yeterli bir biçimde, yanlış olan inançlarından doğruyu elde edemeyeceğini, elde ettiği inancın ise bilgiye eşdeğer olamayacağını vurgular. Yeterli bir biçimde, doğruluklarına inandığımız öncüllerden hareketle, bir sonuca varma çabasına girdiğimizde, elde ettiklerimizin doğruluğuna inanmış oluruz. Ancak, inanç, bu durumda bile, bilgiye eşdeğer olamamaktadır. İnanç, sadece, hem doğru hemde yeterli bir biçimde elde edilmiş olmaktadır (Sosa, 2011: 2).

Sosa, bir amaca sahip olan performansların, üç kritere sahip olmaları gerektiğini ileri sürer. O, "inançları, doğruyu elde etme peşinde olan bilişsel performanslar olarak görmekte ve inançların, inananın bilişsel yeteneğinden kaynaklandıkları takdirde uygun birer inanç olduklarını" (Sosa, 2011: 44) öne sürmektedir. İncanın, her şeyden öte, doğruluk değeri taşıması gerektiği ve buna ek olarak, inananın yeteneğinden ötürü elde edilmiş olması ve elde edilmiş olan bu inancın da bir uygunluğunun olması gerekmektedir (Sosa, 2011: 15). Performansların her birinin belirli amaçlara sahip oldukları gerçeğinden hareketle, inançların da buna paralel olarak genelde bir amaç olarak doğruyu elde etme peşinde oldukları düşünülebilir. Ancak yine de inançların temel amaçlarının; nihai amaçlarının doğruyu elde etmek olduğu

söylenemez.

Sosa'ya göre, bizler, esas itibariyle, doğruyu amaçlamaktan öte kendimizi rahatlatma peşindeyiz ve doğruluktan öte kendi bilişsel edimlerimize aşırı değer biçmekteyiz. Örneğin, hüsnükuruntularımız, sahip olduğumuz inancın doğruluğunu ispat etmekten öte kendimizi rahatlatmak amacıyla oluşturduğumuz bilişsel davranışlarımızdır. Burada amaç doğruyu bulmak değil, kendimizi rahatlatmaktır. " Hatta bazı durumlarda, bir amaç bile olmayan doğruluğa bakılmaksızın kendimizi rahatlatmak" inançlarımız için temel amaç olabilmektedir (Sosa, 2011: 15).

Lakin, doğruluk, inancın temel amacı olmadığı takdirde, inancın başarısı sadece inananın yeteneğine dayalı olmakta ve bu durum bilgiyi elde etme amacıyla uyuşmamaktadır. Buna paralel olarak, " isteme dayalı olarak elde edilen inanç, inananı rahatlatmak amacına, doğru olamadan da ulaşabilmektedir" (Sosa, 2011: 15). Sosa'ya göre, inancın bilgiye ulaşması, ancak ve ancak, inanan, inancın doğruluğunu elde etme amacında olduğu takdirde mümkün olabilmektedir. Bu durumda, inancın, doğruluk olmadan bilgiyi elde etmesi mümkün gözükmemektedir. Bir başka deyişle, inananın temel amacı, kendini rahatlatmaktan öte, doğruyu elde etmek olmadığı takdirde, onun bilgiye ulaşması mümkün değildir (Sosa, 2011: 16).

Sosa, bir inancın uygun bir inanç olmasını, doğruyu elde etme çabasında olmasına bağlamaktadır. Ancak inancın sadece doğruyu elde etmek değil, doğruya ulaşarak inananı rahatlatmak amacında bulunmaktadır (Sosa, 2011: 21). Bunu gerçekleştirmek ise doğruyu elde etme amacında olan bir inanç ile mümkün olabilmektedir. Sosa için, " bilgiye eşdeğer olan bir inancın temel amacı, doğruya ulaşmaktır" (Sosa, 2011: 61). Lakin, doğruyu elde etmek veya elde ettiğimizin doğru olduğunu tespit etmek sanıldığı kadar kolay değildir. Sosa, gerçek manada doğruya ulaştığımızın garantörü olarak, entelektüel erdemleri, yetenekleri ya da kabiliyetleri göstermektedir.

Sosa'nın kendi deyimiyle, entelektüel erdem veya *kişilik (faculty)*,

Belirli önermeler alanında ve uygun koşullar altında, özneye yanlış bertaraf etme ve doğruyu elde imkanı tanıyan yetenek olarak ifade edilebilir. Bu yeteneğin aktif hale gelmesi, belirli önermeler alanının oluşması ve uygun koşulların sağlanmasıyla mümkün olabilmektedir. Entelektüel erdem, öznenin yanlış düşmesini engeller. Lakin öznenin

bunu gerçekleştirmesi, dışsal etkenlerin (ortam ve koşulların) uygunluğu ile mümkün olmaktadır. Dışsal etkenler ise, öznenin duyuşsal yetileri ve beyni tarafından gönderilen sinir sistemleri ve frekanslar neticesinde gerçekleşmektedir (Sosa, 1991: 137).

Ona göre, bizler, epistemik yeteneklerimiz sayesinde doğruyu yanlıştan ayırabilmekteyiz (Sosa, 1991: 82). Bunu gerçekleştirmek ise, bir kabiliyet ya da yaradılış olarak ifade edilebilir. Sosa için kişinin sahip olduğu entelektüel erdem, normal koşullarda, doğru inançların elde edilmesine imkan tanıyan bir yaradılış veya kapasitedir (Bonjour, 1995).

Genel itibariyle, Sosa'nın erdeme dayalı olan epistemolojisinde, doğruluk, inancın veya inanmanın bilgiye ulaşmak için ulaşması gereken bir eşiktir. Lakin, sonraları ele alacağımız, uygunluk (aptness) ve güvenlik (safety) kavramları, inancın bilgi olabilmesinin sadece doğru olmasıyla mümkün olamayacağını, onun aynı zamanda uygun ve güvenli bir gerekçelendirme ile temellendirilmesi gerektiğini bizlere gösterecektir.

2.2.3. Gerekçelendirme

Bilginin üçüncü ve en önemli kriteri, gerekçelendirme kriteridir. Gerekçelendirme kavramı, İngilizce, justification, vindication; Fransızca, Justification; Almanca, Rechtfertigung kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. İngilizce'deki justification kavramı, dilimizde "gerekçelendirme", "temellendirme", "haklılandırma", "meşrulaştırma", "haklı kılma" gibi sözcüklerle ifade edilmektedir.

Bir yargının, söylemin doğruluğunu belirtme, bir bakıma düşüncenin gerekçelerini yerine getirme anlamına gelir. Doğrulama, genelde deneyle uğraşan alanlarla ilgili iken gerekçelendirme felsefenin ve formel bilimlerin dikkate aldığı bir yöntemdir. Felsefede, bir inancın, yargının, düşüncenin doğrulanmasından öte, onlara ait gerekçelerin, nedenlerin sunulması istenir.

Chisholm'a göre,

Doğru inanç, gerekçelendirmeye tabi tutulmayan inançken, bu doğru inancı bilgi yapan şey, sözkonusu inancın doğruluk nedenlerinin ortaya konulması, yani bu doğru inancın gerekçelendirilmiş olmasıdır. Gerekçelendirme, doğru inancı kademeli olarak bilgiye dönüştürmektedir. Önergeler arasında, bilgi olmaları bakımından farklılıklar bulunduğu dikkat çeken Chisholm, onların aralarındaki

ilişkiyi *epistemik seviyeler (epistemic levels)* dediği bir sıralama ile ortaya koymaktadır. Bu seviyelerin her biri, gerekçelendirmenin gücünü göstermekte ve bizi daha makul bir bilgiye götürmektedir (Başdemir, 2010a).

Bununla birlikte, gerekçelendirme, bilginin oluşumu için gerekli bir kriter olmasına rağmen tek başına yeterli değildir.

Sosa'ya göre,

Gerekçelendirme, doğru inancın bilgiden çıkartılması neticesinde geriye kalan şey değildir. Gerekçelendirme, kendi gereksinimlerine karşılık verebilir ve kendine ait *kabul edilebilirlik (reasonableness)* ve *akılcılık (rationality)* temellerine dayalı ayrık sezgisel bir temeli bulunmaktadır. Dolayısıyla, bir inancın gerekçelendirilmiş olmasından kastımız, o inancın inananın sahip olduğu içsel durumlar ile olan bağdaşımı çerçevesinde ele alınmasıdır. İnancın, sahip olunan inançlar sistemi ile bağdaşımli olması, o inancın değerlendirilmesini bizler için daha olası kılmaktadır. Ancak tüm inançların birbirleri ile bağdaşımli olduklarından bahsedilemez (Sosa, 2009: 34).

Çünkü herhangi bir inanç, gerekçelendirilmeden de doğru ya da yanlış olabilir. Dolayısıyla, gerekçelendirme hem inanç hem de doğruluk kriterinden bağımsız bir kriterdir. Fakat, her halükarda, gerekçelendirme kriteri, doğru inancın olmazsa olmazıdır. Bir kişinin inancı sadece doğru ve gerekçelendirilmiş bir inanç ise, bilgi olarak kabul edilebilir. Bu açıdan bakıldığında, denilebilir ki,

Bir öznenin herhangi bir önermeyi örneğin bir p önermesini bildiğini varsayabilmemiz için şu üç koşulun yerine gelmesi gerekir: (1) P, doğru olmalıdır, (2) S (özne), p'ye inanmalıdır ve nihayet (3), S'nin p'ye olan inancı tamamiyle gerekçelendirilmiş olmalıdır (Lehrer, 1965).

Gerekçelendirme sözcüğünün genel kullanımı, herhangi bir inanç lehine argümantatif nedenler sunmayı gerekli kılar. Dolayısıyla, Sosa'ya göre, muhtemelen bütün epistemik gerekçelendirmeler, "argümentatif" olmak, yani bir takım kanıtlamalara dayanmak durumundadır (Sosa, 1991: 109-111).

Sosa, *gerekçelendirme (justification)* ve *uygunluk (aptness)* kavramlarını birbirleriyle paralel olarak kullanmaktadır. Ona göre,

"epistemik olarak gerekçelendirilmiş olmak, epistemik olarak uygun olmayı gerektirmektedir." (Bonjour, 1995) Sosa'ya göre, inancın epistemik gerekçelendirmeye ulaşabilmesi için öznenin epistemik perspektifine gereksinim vardır (Sosa, 1991: 136). Sosa'nın epistemolojisinde her ne kadar Gerekçelendirmeden öte inancın uygunluğu ve epistemik perspektif değer kazansa da, gerekçelendirme kriteri, çağdaş epistemolojinin en önemli sorunlarından biri olmaya halen devam etmektedir. Gettier sonrası çağdaş bilgi teorilerinin en önemli sorunu, "Gerekçelendirmenin mahiyetinin" ne olduğudur.

Roderick Firth'in (1917- 1987)¹⁴ ortaya koyduğu gibi,

Epistemolojinin nihai görevi, bilginin neliğini sorgulamaktır. Ancak bilgi teorisinin, bilgiyi elde edebilmesi için şu soruya cevap bulması gerekmektedir: Bir inanç, hangi koşullarda güvencelidir (warranted), sağlama alınmıştır (Zagzebski, 1996: 7).

Bu durumda, bilginin elde edilmesinde ilk adım inancın sağlamlığını oluşturmaktır. Çağdaş epistemoloji atomistik olduğu için bu sorunun çözümüne imkan sağlayacak olan anlamının değeri genelde göz ardı edilmiştir. Bu durumun farkında olan Zagzebski, epistemolojinin normatif yönünü dikkate alarak ortaya atılacak bir erdem teorisinin bu açığı kapatabileceğini ileri sürmüştür (Zagzebski, 1996: 29).

Zagzebski, doğru eylemin nasıl olması ya da ne türden özelliklere sahip olması gerektiğine ilişkin çeşitli türden epistemik benzetmelerin mevcut olduğunu belirtmektedir. Lakin bu epistemik benzetmelerin tümü inancın birer kategorileridir. Muhtemelen, bu kavramlar arasında en önemli olanı, "gerekçelendirilmiş inanç" kavramıdır. Gerekçelendirilmiş olmak, bir nevi haklı olmak anlamına gelmektedir. Alternatif olarak, epistemologlar, *güvenceli (warranted)*, *rasyonel (rational)* ve *sağlam-temelli (well-founded)* inançlardan bahsedebilirler. Ne var ki, bu kavramların tümü, bilginin birer bileşeni olarak görülür. Dolayısıyla, gerekçelendirilmiş olmanın ya da haklı olmanın çeşitli yolları vardır. Güvenceli, rasyonel veya sağlam-temelli inançlara sahip olmak, haklı olmanın bir tür göstergesi sayılabilir. Ancak bu türden inançlara sahip olmak, bilgiyi elde etmemize yetmemektedir. Önemli olan doğru inancın bilgiye dönüşümünü sağlayabilmektir (Zagzebski, 1996:

¹⁴ Amerikalı bir düşünür olan Firth aşırı deneyci görüşleriyle bilinmektedir.

7).

Sosa, inancın, her şeyden öte, güvenilir olması gerektiğini düşünür. Güvenilirlik ise, inancın elde edildiği ortamın uygunluğuna bağlıdır. İnançların entelektüel erdemler tarafından uygun koşullarda elde edilmesi inancın güvenilirliğini artırmaktadır (Sosa, 1991: 136). Gerekçelendirmenin entelektüel erdemlerle bağlantılı olarak ele alınması, epistemolojinin etik alanına yaklaştırmaktadır.

Gerekçelendirme, aslında, günümüzde, hem epistemoloji hem de etik alanını kapsayan geniş bir alana sahiptir. Özellikle de uygun inanç ve doğru edim kavramları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ancak, genel anlamda, felsefe alanında, gerekçelendirme ifade edilirken akla gelen ilk şey, inançların ve edimlerin nasıl oluştuğu ya da nasıl elde edilmesi gerektiğidir. Bir şeyin gerekçelendirilmiş olup olmadığının kriteri ise kişinin yetilerine ve onun seçimlerine bağlı olması ile ilgilidir (Audi, 1999: 11). Bir inancın epistemik olarak gerekçelendirilmiş veya uygun olduğunu ya da etik olarak gerekçelendirilmiş olduğunu ifade etmek, özne üzerine yorum yapmayı; öznenin, bu sonuca nasıl ulaştığını ele almayı gerektirmektedir (Cruz, 1999: 11).

Sosa'ya göre, gerekçelendirmenin kendisi içsel bir bağlantıyı gerektirmektedir. Doğal bir ortamda ya da herhangi dışsal bir müdahalenin olmadığı bir ortamda, inançlarımız, içsel bağdaşım sayesinde erdemli olmaktadır. Ancak kötü ifrit in bulunduğu bir ortamda, koşullara müdahalenin olmasından ötürü, inançlarımız maalesef uygunsuz ve gerekçelendirilmemiş olmaktadır. Ancal olağan bir ortamda, inançlarımız, içsel bağdaşım sayesinde halen hem uygun hem de gerekçelendirilmiş olmaktadır. (Sosa, 2000: 30-31). Nihayetinde, inanç, özneye bağımlı olan bir şey, öznenin kişisel (içsel) değerleriyle bağlantılı bir şey olduğundan, inancın nasıl elde edildiğinin bilinmesi, gerekçelendirmenin anlaşılması bakımından önemlidir.

Gerekçelendirme, bazen, doğru inanca eklenen her şeye (böylece doğru inancı bilgiye eşit kılan şeye) ad vermek için kullanılır. Ama çoğu kez de, inancı gerekçelendirme ya da kişinin epistemik ödevini yerine getirmesi, ya da epistemik açıdan sorumlu olması, inancın koşullarında rasyonel bir bakış açısından iyi ya da haklı, adil olan bir dizi şeyi yapması gibi fikirlerle bağlantılıdır (Zagzebski, 1996: 30). Gerekçelendirme, bir bakıma inanç

lehine kanıtlar bulmaya çalışma anlamına gelmektedir.

Ancak, Sosa, bu tür bir çabanın kısır bir döngüye neden olabileceğini iddia etmektedir. Sosa, inancın doğrulanmasına destek olacak kanıtlar olmadan da gerekçelendirmenin mümkün olabileceğini belirtir (Sosa, 2007: 123). Ona göre, öznenin bir inanç sahibi olabilmesi için, inancın iyi nedenlere ya da gerekçelendirmelere dayanmasını gerektirir. Ancak Sosa,

İnançların nedenlerinin inançlara dayalı olması durumunda, genelde karşılan durum bu olsa bile, o inançların da sonrasında gelen gerekçelendirilmiş inançlara makul nedenler sunması gerekmektedir. Gerekçelendirilmiş olan inançların başka gerekçelendirilmiş olan inançlara ve onların da başkalarına gereksinim duymaları sonsuza kadar götürülebilecek epistemik bir durum olmaktadır(Sosa, 2009: 25).

Sosa'nın *erdem temelli gerekçelendirmesi (virtue foundational justification)*, esasen, "bir epistemik yetenek gösteren gerekçelendirilmiş önermesel bir tutumdan kaynaklanmaktadır. Ona göre, belirli bir inanaca sahip olmak, inancımızın belirli bir epistemik yetenek ya da entelektüel erdem tarafından gerekçelendirilmiş olmasını gerektirir" (Sosa, 2007: 51).

Sosa, gerekçelendirme kriterinin zorunluluğundan bir nebze de olsa kurtulabilmek için inancı gerekçelendirme işini hem değerlendirenin hem değerlendirilenin özelliklerine, değerlendirici niteliklere atıfta bulunarak yapmayı tercih eder. O, bu yaklaşımıyla epistemik gerekçelendirmeyi *bağlılık ilkesine (doctrine of supervenience)* dayanarak gerçekleştirmiş olur.

Bağlılık ilkesi, analitik felsefenin temel kuramlarından biridir. Felsefenin neredeyse tüm alanlarında bu ilkeye başvurulmuştur. Örneğin, estetik, ahlak ve zihinsel niteliklerin fiziksel özelliklerin hemen ardından geldiği kabul edilmektedir. kipsel doğruların (modal truths) model olmayan doğruların hemen ardından geldiği düşünülür. Bu ilke, özellikle de içselcilik ve dışsalcılık gibi teorileri birbirinden ayırmak amacıyla kullanılmaktadır (McLaughlin ve diğerleri, 2005/2014).

Sosa, bağlılık ilkesini şu ifadelerle açıklamaktadır:

"Değerlendiren bir nitelik olan ϕ için bağlılık doktrini, basitçe şu anlama gelir; bütün x'ler için, x, ϕ 'ya sahip ise, o takdirde değerlendirici olmayan bir nitelik olan Ψ var olmaktadır. Sonuç

olarak, 1) x , Ψ 'ya sahiptir, 2) zorunlu olarak, Ψ neye sahip ise x , Ψ 'ya sahip olduğundan, onların da sahibi olmaktadır." (Sosa, 1991: 153)

Bir başka deyişle, ona göre, elde ettiğimiz nitelikler ne olursa olsun, elde ettiklerimizin elde ettiklerine de sahip olmaktadır. Benzer biçimde, İnanç, epistemik olarak gerekçelendirilmiş ise, bu muhtemelen, onun özelliği veya algılama temeli, hafıza veya (şayet varsa) çıkarımından ötürüdür. Dolayısıyla, özellik ve temel bakımından birbirinin tıpatıp aynısı olan her inanç, eşit derecede iyi gerekçelendirilmiş olmalıdır. Bu durumda, epistemik gerekçelendirme, inançlara olan bağlılığından ötürü *bağımlı olan (supervenient)* dir (Sosa, 1991: 179).

Epistemik gerekçelendirmeyi, bağlılık ilkesi çerçevesinde ele alan Sosa'ya göre, değerlendirici (evaluative) nitelikler, değerlendirici-olmayanların (non-evaluative) hemen ardından gerçekleşmektedir (Sosa, 1991: 110). Diğer deyişle, gerekçelendirmenin ilk aşamasında inanç, görme, duyma, hafıza gibi değerlendirme özelliği olmayan yetilerimiz tarafından gerekçelendirilmiş olmaktadır. Yetilerimiz, her ne kadar değerlendirme özelliğine sahip olmasa da, değerlendirene yardımcı olmaktadırlar. Burada, bir şey, belirli tanımlayıcı niteliklere sahip oluşuna ya da normatif özelliğine göre değerlendirilmektedir.

Örneğin, A'nın iyi bir elma olduğunu varsayalım. A'nın iyi bir elma olduğu inancının iyi olma özelliği ya tanımlayıcı ya da değerlendirici niteliklere dayanır. Elmanın tatlı, gevrek, sulu ve kurtsuz olması gibi özellikleri onun tanımlayıcı niteliklerindedir. Bir inanç bilişsel olarak gerekçelendirilmiş ise, gerekçelendirilmesini etkileyen tanımlayıcı niteliklere yani değerlendirici olmayan niteliklere, dolayısıyla da "algı, içgözlem, bellek veya güvenilir olan yetilere" dayanır (Sosa, 1991: 192).

Benzer şekilde, bir arabanın iyi olduğuna yönelik inancımız da, arabanın kendisine ait olan değerlendirici olmayan tanımlayıcı niteliklerden kaynaklanmaktadır. Arabanın hızı, konforu, güvenilirliği, kalitesi, aksesuarları, değerlendirenin arabaya ilişkin bir yargıya varmasına neden olmaktadır. Ancak sadece bilişsel yetilerimizin gerekçelendirme ve bilgiyi üretebileceğini düşünmek gerçekte anlamsız olurdu. sonuç olarak, bir araba şayet iyi bir araba ise onun replikasının da arabaya ait olan özellikleri taşıması ve gerçeği kadar iyi olması gerekmektedir. (Sosa, 1991: 179). Sosa,

bilişsel yetilerimizin, tek başlarına, değerlendirici özelliği olmayan niteliklerden yardım almadan, bilgiye ulaşamayacaklarına inanmaktadır.

Sosa için yetilerimizin güvenilir olması bilginin elde edilmesi açısından esastır. Sosa, bilişsel yetilere ve kişinin epistemik perspektifine dayalı bir gerekçelendirme sunmaya çalışmaktadır. Sosa için, inancın uygunluğu, her şeyden öte güvenilir bilişsel yetiler tarafından elde edilmesine bağlıdır (Sosa, 2009: 137). Başka deyişle, inancın gerekçelendirilmesi, inanan kişinin epistemik perspektifinden etkilenmektedir. Öte taraftan, bir inancın gerekçelendirilmiş olması, inanan kişinin yargılama yeterliliğine sahip olduğunu bilmesine de bağlıdır. Entelektüel erdeme sahip olan kişi, epistemik bir perspektife sahip olan anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, önemli olan inançların nasıl elde edildiği değil, inananın kişisel yetilerinin bunları nasıl elde ettiğidir. Kişinin mevcut yeterliliğinin farkında olması gerekir. Sosa'ya göre, her ne kadar görme yetimiz güvenilir olsa da, aynı görme yetisine dayanan bazı inançlar, genel bir inanç sistemi içerisinde güvenilir olamayabilirler. Sosa, güvenilir olmayan inançları tespit etmenin entelektüel erdemlerle mümkün olduğunu belirtmektedir (Sosa, 2009: 189).

Elde ettiğimiz nitelikler ne olursa olsun, elde ettiklerimizin elde ettiklerine de sahip olduğumuzu düşünen Sosa'ya göre gerekçelendirme, inananın sahip olduğu inançlar sistemi içerisinde var olan bir tür içsel bağdaşım anlamına gelmektedir. Sosa için gerekçelendirme, bir nevi, kişinin bilişsel yetilerine bağımlı olmasından ötürü içsel bir şeydir. Öte yandan, gerekçelendirme, uygun olabilmesi için belirli bir ortamda ya da uygun koşullarda gerçekleşmek zorunda olduğundan aynı zamanda dışsal bir yön de arz etmektedir. Sosa için, uygunluk, belirli bir ortama göreceli olan bilişsel yetilerin doğruya-yardımcı olması anlamına gelmektedir. Buna koşut olarak ele alındığında, Sosa'nın uygunluğu, dışsal olarak kabul ettiğini ifade edebiliriz (Sosa, 1991: 189-93).

O halde, Sosa'nın düşüncesinde, gerekçelendirme söz konusu inanç için nedenler sunduğundan ve o inancın uygun bir tarzda bilgiye dönüşümüne olanak tanıdığından, inancın bilgi olabilmesi, ancak ve ancak gerekçelendirmenin inancın olumlu epistemik durumunu gösteren bir uygunluğa (aptness) sahip olması ile mümkün olmaktadır (Sosa, 2011: 17). Uygunluğu sağlayan ya da inancımızın belirli koşullar altında

gerekçelendirilmesine imkan tanıyan şey ise, kendi entelektüel yetilerimizdir. Biz ancak onlar sayesinde uygun bir inanca ve gerekçelendirmeye sahip olabilmekteyizdir.

Günlük hayatta, koşullar, gerekçelendirmenin bilgiye dönüşebilmesi için uygun olmaktadır, ancak, yetilerimiz ile elde ettiklerimiz bizleri yanlış inançlara sürükleyebilmektedir. Dolayısıyla, bizleri yanlış inançlara sürükleyebilecek etkenleri bertaraf edebilmek için, elde ettiklerimizin güvenilirlik süzgecinden geçirilmesi elzemdir. Lakin bunun için de güvenilirliği sağlayacak entelektüel erdemlere sahip olmamız gerekir. Bir başka deyişle, bizleri yanlış sürükleyen yetilerimiz aracılığı ile yanlıştan kurtulmamız, ancak ve ancak erdemli bir bilişsel yapıya sahip olmamız ile mümkün olmaktadır.

Sosa'ya göre, görme yetimiz ile halüsinasyon arasında herhangi bir ilişki yoksa, gerçekleşenler de sadece halüsinasyondan ibaretse, yani gerçek değilse, bir bakıma öznenin görme yetisi ile ayırt edemediği bir durum ise, o takdirde görme yetimizin yetersizliğinden bahsedebiliriz (Sosa, 1991: 226-227). Oysa, Sosa'nın bu iddiasına karşı çıkan Leplin'e göre, özne, görme yetisini kullanmaya başladığı andan itibaren gerekçelendirilmiş inançlara sahip olmaktadır, dolayısıyla, gerekçelendirilmiş inançlara sahip olan özne için halüsinasyon görüp görmemesinin hiçbir önemi bulunmamaktadır. Kişisel sorunları olan bir tanık güvenilmezdir demek, kişi olayları yanlış değerlendirmektedir veya kişinin sıkıntıları onun başarılı söylemler gerçekleştirmesini engelleyecektir anlamına gelmemektedir. Kişisel sorunları olan herhangi birinin, duyuşsal yetilerine tümüyle güvenmesek bile, yine de, o kişinin bu yetilerle güvenilir sonuçlar elde edebileceğini kabul etmemiz gerekir (Leplin, 2009: 172).

Örneğin, usta bir marangozun, günün çoğunluğunda sarhoş olması, sağlıklı kararlar vermesini engelleyebilir. Kişi böyle bir durumda iken, iyi bir işi özensiz bir işten ayırt edemeyeceğinden, marangozun ürettikleri yeterince sağlam olmayabilir. Fakat, bu, onun marangozluğunun hiçbir şekilde başarılı olmadığı anlamına gelmemektedir. Görüleceği üzere, Sosa'ya göre, gerekçelendirmenin sosyal boyutu, halüsinasyon içerisinde olan kişinin inançlarının epistemik olarak başarılı olamayacağını gösterir. Leplin ise, bunun yanlış olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, kişinin inançları bu durumda bile gerekçelendirilmemiş değildir; tam tersine, inançlarının

gerekçelendiğine inanma hususunda gerekçelendirilmemiş olanlar bizlerizdir. Birilerinin inançlarına güvenerek gerekçelendirilmiş olmak, elde ettiklerimizi bilginin birer kaynağı olarak görmek, inançlarımızın gerekçelendirilmesi için yetersizdir. Bizler, aynı zamanda, inançlarımızın gerekçelendirildiğine de inanmalı ve bunun farkında olmalıyızdır (Leplin, 2009: 172).

Descartes, "ben, düşünen bir varlığım" ve "nihayetinde gerçekten bildiğim tek şey budur" demişti. Ona göre, bu tür inançlarımız, açık ve seçik bir sezgiye dayalı olduğundan bir bilgi değeri kazanmaktadır. Descartes, inançları üreten sezgilerimizin güvenilir oldukları takdirde gerçek bilgiye ulaşabileceklerini ileri sürer. Buna paralel olarak, o, açık ve seçik olanın aynı zamanda güvenilir olması gerektiğini düşünür. Onun bu tür söylemleri, yanılmaz bir Tanrı anlayışına varmasıyla güvence altına alınmıştır. Sosa, aynı minvalde, güvenilir bir biçimde doğruyu elde eden yeteneklerimizin bilginin güvencesi olduğunu iddia eder. (Sosa, 2009: 195-197).

Kısaca, belirli sorunları olan ve bu sorunlardan ötürü sağlam kararlar vermede sıkıntılar yaşayan birinin inançları ile bu inançların güvenilirlikleri farklı şeylerdir. Kişi, inanç sahibi olabilir ancak bu inançları güvenilir olmayabilir. İnançların güvenilir olmayışı, kişinin doğru bir inanca sahip olmadığını göstermez. Kişinin güvenilirliği bizlere bağlı iken, inançları ise kendi yetilerinin pratik uygulamasına bağlı olarak gerçekleşir.

Dolayısıyla, kişinin inancı ile o inancın güvenilirliğini ayırmamız gerekmektedir. Ancak bu ayırma işlemini gerçekleştiresek bile, yine de, tümüyle güvenilir olan bir inançtan bahsetmemiz mümkün olmamaktadır. Öznenin normal koşullar altında verdiği kararların güvenilirliği ve doğruluğu, doğru inancın gerekçelendirilmesi açısından önemlidir. Öznenin içsel durumunun uygunluğu, dışsal etkenlerin uygunluğu ile birleştiğinde, özne, kendi kişisel performansını gösterebilmekte ve bu da bilginin oluşumuna imkan tanımaktadır. Nitekim öznenin entelektüel erdemleri, yetenekleri, gerekçelendirmenin güvenilirliği için önemli etkenlerdir.

Sosa, benzer şekilde, inancın uygunluğu ve gerekçelendirilmesi arasında bir ayırım yapmaktadır. Bir inancın gerekçelendirilmesi, inancın inananın zihninde bir temele veya zihinde var olan ve öncesinde gerekçelendirilmiş olan inançlar sistemiyle bağdaşımına göre değerlendirmektedir. Sosa'ya göre, bir inancının uygunluğu, inancın görelî

olarak içinde doğduğu ortama bağlı bir şekilde bir inançlar sistemi ile kurduğu bağdaşıma dayanır (Sosa, 1991b: 144). Sosa iki gerekçelendirme türünü birbirinden ayırır: uygunluğa dayalı gerekçelendirme ve yeteneğe dayalı gerekçelendirme.

Zagzebski ise, Sosa'dan farklı olarak, gerekçelendirilmiş inancın, Kural faydacılığına benzetilerek açıklanabileceğini öne sürer: Kural faydacılığında bir eylem, iyi sonuç veren (ya da vermeye meyilli olan) bir kuralı izlediği için doğrudur. Benzer şekilde, bir inançta, a) doğruya götüren epistemik kuralları izlediği için ya da b) güvenilir bir inanç oluşturma sürecinin ürünü olduğu için veya c) entelektüel açıdan erdemli kişinin sahip olabildiği bir inanç olduğu için gerekçelendirilmiş olabilir (Zagzebski, 1996: 268).

Zagzebski, entelektüel açıdan erdemli olan bir kişiliğin, inancı, gerekçelendirebileceğine inanırken, Sosa, bir inancın gerekçelendirilmesini, öznenin epistemik perspektifine bağımlı kılmaktadır. Bir başka deyişle, Sosa için inanç, öznenin epistemik perspektifi ile bağdaşımli olduğu takdirde gerekçelendirilmiş olmaktadır (Sosa, 1991: 143-4). Ancak bu perspektifin olumlu gelişimini sağlayan, özneye ait olan entelektüel erdemler ya da yetilerdir. Bu yetilerin ya da erdemlerin güvenilir oluşu gerekçelendirilmenin doğru olmasına imkan tanımaktadır.

İnancın gerekçelendirilmesinde, öznenin mi yoksa delillerin mi daha önemli olduğu, bir soru işareti olarak kafalarda yer etmektedir.

İnancın gerekçelendirmesi delillere, öznenin analizi ise erdemli olan yetilerine dayanmaktadır. Gerekçelendirme kriteri, bilme ile bilmeme arasında bir çizgi görevi görmektedir. Gerekçelendirmenin sağlamlığı, doğru inancın bilgiye dönüşümünü temin eden temel bir unsurdur. Dolayısıyla, gerekçelendirme kriteri, bir bakıma, şüphecilerin ürettiği argümanlara karşı bir eleştiri veya itiraz anlamına gelmektedir. Bu anlamda, epistemolojinin görevinin kesinliği aramak olup olmadığı ayrı bir muammadır. Aslında bilginin kesin ve yanılmaz olduğunu gösterme çabası, olsa olsa sadece geleneksel epistemolojinin peşinde koştuğu bir durumdur. Platon, Aristoteles, Locke ve Descartes, bilginin kesin, sarsılmaz oluşu ile ilgilenmişlerdir. Ancak, günümüzde düşünürlerin temel amacı kesin olana ulaşmaktan öte ulaşılabilir olanı elde etmektir. Çağdaş epistemologlar, sadece olabilir olana ulaşma

çabası içerisinde oldukları ve onlara göre, elde edilebilir olan da yalnızca budur (Zagzebski, 1996: 263).

Bu tür çabalara rağmen bilgi teorilerinin merkezindeki sorun değişmemiştir. Onların asıl amacı, bir inancın nasıl bilgiye dönüşebileceğini bulmaktır. Çağdaş bilgi teorilerinin önemli sorunu; "gerekçelendirmenin mahiyetinin" ne olduğudur. Gerekçelendirme kavramının, kavramsal bir bulanıklık (Zagzebski, 1996: 29-30) içerisinde olduğu günümüz koşullarında, bu soruya cevap bulmak önemlidir.

Genelde, bir inancın gerekçelendirilmesi, inancın delillere veya dayanaklara sahip olmasını gerektirmektedir. Halbuki, Gettier bu anlayışa ciddi bir şekilde itiraz eder. Gettier'a göre, bir inanç, doğru ve gerekçelendirilmiş olsa bile bilgi değeri kazanamayabilir. Bilginin tüm kriterleri karşılanmasına rağmen bilginin neden elde edilemediğini, Gettier, şans faktörü ile açıklamaktadır.¹⁵ Bu durumda, gerekçelendirme kavramı, doğruluğun nihai garantörü değildir (Zagzebski, 1996: 293).

Gerekçelendirme kavramı ile ilgili sorunları iki maddede özetleyebiliriz: İlk sorun, gerekçelendirme kavramına, haklı çıkarma, temellendirme türünden anlamların dışında anlamlar yüklenmesidir. Gerekçelendirme denilince doğrulanmanın mı yoksa inanmaya hakkı olmanın mı anlaşılacağına belirli olmayışı da ikinci bir sorundur (Zagzebski, 1996: 47). Acaba bir inancın gerekçelendirilmesi onun doğrulandığı anlamına mı gelmektedir yoksa ek bir kritere gereksinim olmadan gerekçelendirilmiş doğru inanç tek başına bilgi anlamına gelebilir mi?

Sosa, bu konuyu farklı bir bakış açısıyla ele almaktadır. Ona göre, bir inancın gerekçelendirilmesini, inancın doğrulanmasından öte, inancın, kişinin lehine başarılı bir şekilde kullanılabilmesi sağlamaktadır. Dolayısıyla, bir inancın gerekçelendirilmiş olması, inananın inancı gerekçelendirmesi ya da gerekçelendirilmiş olan bir inanca sahip olması anlamına gelmektedir. Kişinin bir inancı muvafakiyetle gerekçelendirmesi ise düşünceleri ve nedenleri kendi lehine başarılı bir şekilde kullanabilmesi manasına gelir (Sosa; Greco, 2004: XVII).

R. Chisholm, bu zorluğu "kriter sorunu" olarak adlandırmaktadır.

¹⁵ Bu konu ile ilgili olarak daha detaylı bir tartışmaya tezimizin ilerleyen sayfalarında değineceğimizden, şu an için sadece sorunun varlığını bildirmek yeterli olacaktır.

Gerekçelendirme ve doğruluk arasında kesin çizgilerin olmayışı kriter belirleme sorununu beraberinde getirmektedir. O, aşağıdaki iki temel soruya cevap verebildiğimiz takdirde bu sorunun üstesinden gelebileceğimizi öne sürer:

- 1) Neyi bilebiliriz, bilgimizin belirli bir sınırı var mıdır?
- 2) Herhangi bir şeyi bilip bilmediğimize nasıl karar vermekteyiz?
Bilginin veya gerekçelendirmenin kriterleri nelerdir? (Bonjour, 1985: 11-12)

Aslında Chisholm'un bu iki sorusu da birbirine bağımlı olarak işlemektedir; yani birine cevap verdiğimiz takdirde öteki sorunun cevabına ulaşma olasılığımız artmaktadır. Neyi bileceğimizi bildiğimiz takdirde, bilginin kriterini belirlemek kolaylaşacaktır. Dolayısıyla, ilk soruya cevap veremediğimiz takdirde ikinci soruyu cevaplamamız mümkün olmayacaktır, ikinci soruyu cevaplayamadığımız takdirde ise ilk soruyu cevaplamamız olası değildir. Kısacası, her halükarda kendimizi bir dilemmanın içerisinde bulmaktayız. O yüzdendir ki, Zagzebski, bu sorunu çözmek için, gerekçelendirmede anlamanın önemli olduğuna dikkat çeker. Ona göre, anlama, sadece bir şeye yönelik içinde anlama değildir. Bir şeyi bir sistemin içinde anlamak yani bir önermesini tüm realite anlayışının bir parçası olarak anlamaktır (Zagzebski, 1996: 49).

Gerekçelendirme kavramı ile ilgili sorunlar sadece bundan ibaret değildir. Gerekçelendirmenin mahiyetinin ne olduğu sorusuna, farklı bilgi teorileri tarafından farklı yanıtlar verilmiştir. Bu soruya verdikleri yanıt açısından bilgi teorileri arasında, genelde, iki tür ayırım yapılmaktadır. Bilgi teorileri, bir yandan içselci ve dışsalcı teoriler olarak ayrılırken, öte yandan normatif ve normatif olmayan ya da doğal ve doğal olmayan teoriler olarak ayrılmaktadırlar. Gerekçelendirme üzerindeki kavramsal karmaşa içselci ve dışsalcı epistemoloji ayrımı açısından da bir kördüğümüne yol açmıştır.

Bilgi teorileri, genel itibarıyla, üç tartışma içerisinde incelenir:

- 1- Teorinin içsel mi dışsal mı olduğu tartışması,
- 2- Teorinin normatif mi doğalcı mı olduğu tartışması,
- 3- Hem içsel ve dışsal hem de normatif olan ve olmayan unsurları birleştiren bir teori olarak erdem teorileri.

Ancak bununla birlikte, çağdaş bilgi ve ahlak teorilerinde, ahlaksal değerlendirmenin "bireysel" eylemi merkeze alarak yapılması gibi, epistemik

değerlendirmeler de, "bireysel inancı" merkeze alarak gerçekleşmektedir (Zagzebski, 1996: 6-7).

Sosa'ya göre, bir çok epistemik değerlendirme kriteri bulunmaktadır:

(a) Doğruluk: Bizler genelde, inancımızın yanlış olmasından sa doğru olmasını tercih ederiz; (b) Güvenlik: Doğru olan inancımızın kolay kolay yanlış olmamasını; (c) Anlama/açıklama: Bizler, genelde, bizlere sunulanla yetinmez, onları anlamaya çalışır ya da onlara ilişkin açıklamalar olmasını isteriz; (d) Bağdaşım: Bizler, birbirinden bağımsız olan inançlar yerine, birbirleriyle bağdaşımli olan ve birbirlerini destekleyen inançları tercih ederiz (Sosa, 2009: 136-7).

Plantinga'nın (1932-)¹⁶ bilgideki normatif unsur için çözümü, güvence (warrant) kavramının kullanılmasıdır. Bu kavram dışsalıcı bir açıklama sunmakta ve bu sayede Plantinga, gerekçelendirme kavramını sadece bilgiden bağımsız olan inançların içselci bir yönünü muhafaza etmek için kullanmaktadır. Plantinga, gerekçelendirmeyi, güvence kavramına olan itirazlar bağlamında ele almaktadır (Zagzebski, 1996: 36).

Oysa, güvence kavramının tarihsel bir kullanımı bulunmamaktadır. Zagzebski'ye göre, gerekçelendirme kavramını bertaraf ederek, onun getirdiği rollerden birini, pek de yaygın olmayan ve bilinmeyen başka bir kavrama yüklemek, bizi fazla ileriye götürmez (Zagzebski, 1996: 36-7). Ancak inançlarımıza yönelik çıkarımlarımız, gerekçelendirmelerimiz her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Çıkarımın kesin olmadığı özel durumlar olabileceğinden, doğru bir inancın gerekçelendirilmiş olması, o inancın bilgi değeri kazanmasına yetmeyebilir.

Chisholm'ın verdiği şu örneğe yakından bakalım:

Kişi, büyük bir arazide, bir koyun gördüğünü iddia etmektedir, belirli koşullar ve ortam bağlamında düşünüldüğünde kişinin bu inancı, o an için apaçıktır ve doğrudur. Ancak, kişi, köpeği, koyun ile karıştırmaktadır ve gördüğü şey koyun değil köpektir. Ne var ki, arazinin başka bir yerinde aynı anda bir adet koyun bulunmaktadır. Bu yüzden, alanda bir koyunun var olduğuna yönelik önerme, hem doğru

¹⁶ Alvin Carl Plantinga, epistemoloji, din felsefesi ve metafizik alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan Amerikalı bir düşünürdür. Plantinga, Tanrı'nın varlığını, bir temel inanç olarak, anlamamıza imkan tanıyan güvence (warrant) kavramının doğasından hareketle açıklar. O, bilginin de bir güvencesi olması gerektiğini düşünür.

ve açık hem de kişinin kabul ettiği bir önerme olmaktadır. Buna rağmen, kişinin bir koyun gördüğüne yönelik inancı, bilgi değeri kazanmamaktadır.

Demek ki, doğru inancın gerekçelendirilmiş olması, bilginin oluşumu için bazen yeterli olamamaktadır. Gerekçelendirmenin doğru inanç ile birlikte bilginin oluşumu için yeterli olamayışı, gerekçelendirmenin çeşitli niteliklere sahip olması gerektiğine ilişkin iddiaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Farklı bilgi teroilerinin savunduğu farklı türden gerekçelendirmelerden bazılarını Alston(1921- 2009)¹⁷, aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- 1- Bilişsel erişilebilirlik,
- 2- İyi-temellendirilmişlik,
- 3- Savunulabilirlik,
- 4- Güvenilirlik (Bu koşul gerekçelendirme için genellikle yeterli ve gerekli bir koşul olarak nitelendirilir (Alston, 2006: 19-20). Bununla beraber biçimlendirilmiş inançların güvenilirliklerinin nasıl sağlanacağı bir sorun olarak kalmaya devam eder),
- 5- Bağdaşım,
- 6- Erdemler,
- 7- Yeterli Kanıt (Alston, 2006: 24)

Gerekçelendirme, ne şekilde gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, her halükarda, doğru inancın bilgiye dönüşümünü sağlayan önemli bir kriterdir. "Doğru inanç + X= Bilgi" formülasyonu, son zamanlarda ciddi eleştiriler almakta ve bunun tek başına bilginin oluşumu için yeterli olmadığını düşünenler bulunmaktadır (Alston, 2006: 24).

Bu iddialardan ilki ve en önemlisi Gettier tarafından ortaya atılmıştır. Alston, Gettier'in öne sürdüğü örneklerin ardından formülün değiştirilmesi gerektiğini ve şu şekilde olduğu takdirde sorunun bir nebze de çözülebileceğini belirtmektedir: "Doğru inanç + herhangi bir şey + Gettier sorunlarını çözen herhangi bir şey = Bilgi"(Alston, 2006: 24).

Özetle, gerekçelendirme, çağdaş epistemolojinin en önemli

¹⁷ William Payne Alston, dil felsefesi ve epistemoloji alanlarında özgün yazıları olan Amerikalı bir düşünürdür. Onun içselcilik- dışsalcılık, gerekçelendirme ve temeldencilik konularına ilişkin görüşleri epistemoloji alanında sıklıkla ele alınmaktadır.

kavramlarından biridir, hatta öyle ki, epistemolojinin yirminci yüzyılda egemen görüş haline gelmesini sağlamıştır. Bilgi, en azından bir nebze de olsa gerekçelendirme anlayışı sayesinde anlaşılmaktadır. Aslında, bu tür cevapların çoğu, Platon'un *Theaitetus*'ta önerdiği "Bilgi elde etmek için doğru inanca ne eklenmelidir? (Fumerton, 2002: 204) sorusuna verilen birer yanıttır. Ancak, yine de, bilginin koşullarından biri olan doğruluğun esasında metafizik, inancın ise psikolojik bir yön taşıması, bu durumun günümüz epistemolojisinin, özellikle gerekçelendirme kavramıyla ilgilenmesini anlaşılabilir kılmaktadır (Mehdiyev, 2011: 263).

Çağdaş epistemolojiye baktığımızda, bilgi tartışmasının gerekçelendirme kavramı üzerinden sürdüğünü rahatlıkla görebiliriz. Bu bağlamda, gerekçelendirmenin, günümüzde hâlen tartışılmaya devam edilmesine neden olan Gettier sorununu ele almak, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2.3. Gettier Problemi (The Gettier Problem)

Doğruluk, inanç ve gerekçelendirme, Platon'dan beri bilginin temel unsurları olarak kabul edilmektedir. Platon, bilginin kriterlerinin neler olması gerektiğini, bilgiyi gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak tanımladığı *Theaitetus*¹⁸ diyalogunda belirtmektedir. Bu kriterler, bilginin oluşumu için günümüze kadar yeterli görülmüş ve 1963 yılında Edmund Gettier'in meşhur makalesi "Is Justified True Belief Knowledge?"¹⁹ (Gerekçelendirilmiş doğru inanç bilgi midir?) yayımlanana kadar da tartışılmamıştır. Gettier bu makalesinde Platon'a dayanan klasik bilgi tanımının kendisini sorunsallaştırmıştır. Onun bu sorunsallaştırması, 'Gettier Sorunu' ya da 'Gettier Problemi' olarak bilinir.

Gettier problemi, geleneksel bilgi tanımında yer alan üç kriterle ilave edilebilecek uygun bir dördüncü kriter var mıdır?(Chisholm, 2010b: 118-9) sorusunu beraberinde getirdiğinden, aynı zamanda 'dördüncü koşul sorunu' olarak da anılmaktadır. Buna ek olarak, Gettier problemi,

¹⁸ Platon bu diyalogunda, 200d-201c maddeleri arasında, bilginin doğru inanç olmadığını işlemektedir. 201c- 210a maddelerinde ise bilginin doğru inanç artı logos olduğunu belirtmektedir.

¹⁹ Edmund L. Gettier, 'Is Justified True Belief Knowledge', *Analysis*, sayı 23, 1963, s. 123-5

gerekçelendirmenin zorunlu bir koşul olup olmadığı tartışmasının başlamasına neden olmuştur. Gettier, makalesinde, bu kriterlerin yeterli olup olmadıklarını, sunduğu örneklerle tartışmaya açmış ve bilgi tanımının yeterli olmadığı sonucuna varmıştır.

Gettier, gerekçelendirmenin tek başına bilgiyi oluşturmak için yeterli bir kriter olmadığını belirtmektedir. Ona göre, gerekçelendirme, bizlere tesadüfen bilgiye ulaşma imkanı sunabilir ancak bilgide tesadüfün yeri yoktur. İnanç ve doğruluk kriterlerinin tesadüfe dayalı olması, bilginin elde edilmesini önlemektedir. Bilgi, tesadüfü bertaraf eden bilişsel bir yapıdır. Gerekçelendirme kriteri, doğru inancın kesin olarak bilgiye dönüşmesini sağlamalıdır (Başdemir, 2010: 151).

Oysa gerekçelendirme kriterinin yanılabilir olduğunu gösteren Gettier'a göre, bu durumda kabul edilen inançlar gerekçelendirilmiş olsalar bile yanlış olabilmektedir. Öznenin herhangi önermenin doğruluğuna yönelik gerekçelendirmesi ne kadar güçlü olursa olsun inancın doğruluğunu garanti etmez. Bu durumda, gerekçelendirme, inancı doğru kılan bir kriter olmaktan çıkmaktadır. Gettier sorununa öncülük eden temel görüş budur (Öztürk, 2011: 82).

Gettier'dan önce klasik bilgi tanımında yer alan bilginin kriterlerinin, bilginin oluşumu için yeterli olup olmadığı veya ek bir kritere ihtiyaç duyulup duyulmadığını dile getiren ilk düşünür, aslında, Hintli filozof Sriharsa'dır. Sriharsa, 1100'lü yıllarda rakiplerini şaşırtmak için Gettier tarzı örnekler sunmuştur. Chisholm, Russell²⁰ ve Meinong'un da, yirminci yüzyılın başlarında, Gettier türü örneklerle bu problemi ele aldıkları bilinmektedir (Turri, 2013). Aynı şekilde, Alexius Meinong bin dokuz yüzlerin başında ve Jaakko Hintikka da 1962 yılında, Gettier'in makalesinin yayımlanmasından bir yıl önce, bu probleme değinmiş ancak yeterli ilgiyi görmemişlerdir. Gettier söz konusu problemi ilk kez sade bir dille, öz bir biçimde ve etkili örneklerle açıklayan kişi olduğundan bu sorun, "Gettier Problemi" olarak tanınmıştır.

Gettier'i ilginç hale getiren birçok neden vardır. Her şeyden önce Gettier,

²⁰ Öztürk, bu sorunun ilk kez Russel tarafından dile getirildiğini belirtmiştir: F. M. Öztürk, "Epistemolojinin Problemleri", Felsefe Ansiklopedisi, ed. Ahmet Cevizci, C. 5, Ankara, Ebabil Yayınları, 2007, s. 594

(i) İddiasını sadece üç sayfalık bir makalede çok açık ve anlaşılır bir şekilde ifade etmiştir. (ii) Ayrıca onun, bunu günlük hayattaki örneklere başvurarak yapmış olması, problemin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. (iii) Dahası Gettier geleneksel bilgi tanımını karmaşık bilgi tartışmalarına yön verecek şekilde formüleştirmiştir. (iv) Üstelik o, problemi Platon ve Aristoteles'in yaptığı gibi uygun bir terimle, yani şans terimi ile dile getirilmiştir (Başdemir, 2010: 8).

Gettier, bu makalesinde, klasik bilgi tanımındaki üç kriteri kesinlikle reddetmemektedir (Turri, 2013). Bunun yerine, o sadece söz konusu üç kriterin bilginin tanımı için yetersizliğini öne sürmektedir. Gettier, makalesinin başında Platon, Chisholm ve Ayer'in bilgi tanımlarına yer vererek, bilginin koşullarının bilginin oluşumu için yeterli olup olmadığını tartışmaya açmaktadır:

F kişinin s önermesini bilmesi ancak ve ancak aşağıdaki koşullar karşılandığı takdirde mümkün olmaktadır:

Platon'un tanımına göre,

- a. S, p 'yi ancak ve ancak
 - i. p , doğruysa
 - ii. s, p 'nin doğru olduğuna inanıyorsa ve
 - iii. s, p 'ye olan inancını gerekçelendirmişse bilir (Gettier, 1963).

Chisholm'un bilgi tanımına göre,

- b. S, p 'yi ancak ve ancak
 - i. S, p 'yi kabul ederse
 - ii. S 'nin p için yeterli kanıtı varsa ve
 - iii. p doğruysa bilir (Gettier, 1963).

Ayer'e göre, bilgi,

- c. S, p 'yi ancak ve ancak
 - i. p doğruysa
 - ii. S, p 'nin doğru olduğundan eminse ve
 - iii. S 'nin p 'nin doğru olduğundan emin olmaya hakkı varsa bilir (Gettier, 1963).

Gettier, ancak ve ancak koşulunun bu varsayımlar için geçerli olmadığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Ona göre, (a), (b) ve (c) öncüllerinde sunulan koşul, S'nin p önermesini bildiğini göstermemektedir. Burada, „yeterli kanıtı sahip olma“ veya „emin olmaya hakkı olma“, „inancını gerekçelendirmekle“ aynı anlama gelmektedir (Gettier, 1963). Dolayısıyla, gerekçelendirme kriterlerinin değişmesi, bilginin oluşumunu sağlamamaktadır. Görüldüğü üzere, Gettier sorunu, geleneksel üçlü bilgi tanımının onarılamaz bir şekilde hatalı olduğunu (Mehdiyev, 2011: 112) ve tesadüfen bilgiye dönüştüğünü bizlere açık bir şekilde göstermektedir.

Bununla beraber, Lehrer gibi bazı epistemologlar, asıl sorunun, gerekçelendirilmiş olan ve olmayan inançları ayırt etmek olduğunu belirtmekte ve epistemoloji çevrelerinde sıklıkla tartışılan şu varsayımı bizlerle paylaşmaktadır:

Bir kişinin kütüphaneye girdiğini ve kabanının altına bir kitabı gizleyerek çıktığını ve buna şahit olduğumuzu varsayalım. Bu kitabı kabanının altına gizleyerek kütüphaneden çalanın Ahmet olduğunu düşünmektесiniz. Bu düşünceye, derslerinize katılımından hareketle ulaşmaktасınız. Bu durumda, Ahmet'in kütüphaneden bir kitabı çaldığını yetkililere bildirdiniz. Ancak, hesaba katmadığınız bazı gelişmeler vuku buldu. Ahmet'in annesi Ayşe, söz konusu olayın gerçekleştiği günde Ahmet'in Ankara'dan çok uzaklarda olduğunu ve dolayısıyla o an kütüphanede olmasının mümkün olamayacağını, onun ikiz kardeşi olan Mehmet'in orada bulunabileceğini iddia etmektedir. Ahmet'in annesinin bu açıklamalarından tümüyle haberdar olmadığınızı veya bu durumu bilmediğinizi varsayalım. Ancak, yine de bu türden gelişmeler, Ahmet'in kütüphaneden kitap çaldığına yönelik tüm gerekçelendirilmiş olan inançlarınızı sarsmaktadır. Fakat sizin önermeniz, daha sonraları ortaya çıkan şu gerçek sayesinde kabul edilebilir olmaktadır: Ahmet'in annesi gerçekte zorlantı ve patolojik bir yalancıdır, esas itibarıyla, Ahmet'in ikiz kardeşi bulunmamaktadır ve kitabı çalan kişi Ahmet'in kendisidir. Bu türden bir ek bir varsayımın ilave edilmesiyle, Ahmet'in kitabı çalan kişi olduğuna yönelik inancınız, bir bakıma gerekçelendirilmiş olmaktadır (Lehrer, 1966: 228).

Lehrer, *sarsılmaz* (undefeated) gerekçelendirilmiş doğru bir inancın

bilgi niteliği kazanabileceğini belirtmektedir. Öyle görünüyor ki, Lehrer, elde ettiklerimizin ek varsayımlarla çürütülemeyip, aksine desteklenmesinin, doğru inancımızın gerekçelendirilmesine imkan tanıdığını düşünmektedir.

Bununla beraber, gerekçelendirmenin doğruluğu güvence altına alamaması, gerekçelendirmenin tesadüfen meydana gelmesine neden olmaktadır. Gettier'in örneği bu durumu çok iyi açıklar:

f. Jones'un bir Ford'u vardır. Smith, Jones'un Ford marka bir otomobile sahip olduğuna inanmaktadır. O, bu inancını destekleyecek kanıtlara sahiptir. Smith, arkadaşı Jones'un bir araba sahibi olduğunu ve onun Ford marka otomobillere büyük bir ilgisinin olduğunu bilmektedir. Jones, Ford sürerken bir keresinde Smith'e arabaya binmesini teklif eder. Smith, bu teklife binaen, Jones'un Ford marka bir otomobile sahip olduğu inancına varmaktadır (Gettier, 1963).

Ayrıca, Smith'in aynı zamanda Brown adında bir arkadaşının olduğunu ve onun nerede olduğunu bilmediğini var sayalım. Smith, Brown'un yaşadığı yere ilişkin geliş güzel üç yer ismi saymakta ve şu önermeleri kurmaktadır:

g. Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Boston'dadır.

h. Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Barcelona'dadır.

i. Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Brest-Litovnsk'ededir (Gettier, 1963).

Bu üç önerme, f önermesine dayalı olarak oluşturulmaktadır. Smith, bu üç önermeyi sağlam bir kanıt; f önermesine, dayalı olarak gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla, bu üç önermenin her birine olan inancımız tümüyle gerekçelendirilmiş olmaktadır. Ancak yine de Smith, Brown'un nerede olduğuna ilişkin kesin bir bilgiye sahip değildir (Gettier, 1963).

Bu durumda Smith'in Ford marka bir otomobil sahibi olması veya Brown'un Barcelona'da oluşu, tümüyle tesadüflere dayandığından, gerekçelendirilmiş olan inancın güvenceye sahip olduğu söylenemez. Hatta bir an için Smith'in yanınıza geldiğini ve yeni Ford'u hakkında konuştuğunu, arabasını ve onun faturasını gösterdiğini ve size arabasının kendisine ait olduğunu gösterecek bir sürü genel deliller sunduğunu varsayalım. Dahası bu delillere istinaden, Smith'in Ford sahibi olduğu önermesine inandığınızı ve buradan hareketle Brown'un Barcelona'da olduğu ile ilgili ayrımı istidlal ettiğimizi düşünelim. Brown, her ne kadar tanıdığımız biri olsa da, onun şu

anda Barcelona'da olmasını gerektirecek herhangi bir nedene sahip olmadığımızı varsayalım. Smith'in yalan söylediğini, gerçekte arabasının olmadığını ve Brown'un da Barcelona'da olduğunu tesadüfen öğrendiğinizi varsayalım. Şimdi, bu tür bilgilere tesadüfen sahip olmamıza rağmen, Smith ve Brown'a ilişkin inançlarımız, doğru ve gerekçelendirilmiş olmaktadır (Zagzebski, 1996: 284).

Ancak yine de bilgi sahibi olduğumuzu iddia edemeyiz. Doğruya ulaşmak ve inancımızı gerekçelendirmek adına yapılması gereken her şeyi yapmamıza rağmen, çabalarımız bizleri doğruya ulaştıramamaktadır. Farkında olmadan Smith'in yalanlarına kanmamız, sadece kötü bir tesadüftür. Doğruya ulaşma noktasındaki bu türden bir aksaklık bizim yanlış bir inanca sahip olmamıza neden olmaktadır. Bu tür bir durumu doğru inançla sonlandırabilmemiz, konunun arizi özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, bilişsel edimlerimizle bu hususta yapabileceğimiz bir şey bulunmamaktadır. Buradaki asıl sorun ise kötü tesadüfün iyi bir tesadüfle devre dışı bırakılması ve doğru bir amaca sadece tesadüfen ulaşılmasıdır (Zagzebski, 1996: 284).

Gettier'in yukarıda kısaca dile getirilen ve yorumlanan örneğinden de anlaşılacağı üzere, o, bize epistemolojinin yönünü gerekçelendirme kriterinin aleyhine döndüren karşı örnekler verirken, bunu, ancak gerekçelendirmenin kırılğan ve geçişli bir yapıya sahip olduğunu varsayarak yapabilmektedir (Öztürk, 2011: 82).

Nitekim Turri²¹ gibi Gettier yorumcuları da onun kendi tezini belirli bir yöntem doğrultusunda oluşturduğunu varsaymaktadır. Turri'ye göre, Gettier, öncelikle, bilginin gerekçelendirme gereksinimini karşılamak için yeterli derecede gerekçelendirilmiş bir inançla olaya başlar, ve gerekçelendirmiş inancın doğru olmasını engelleyecek kötü şans unsurunu ve kötü şansın oluşmasını engelleyecek bir çok iyi şans etkenini de ardından ekler. Bu durum, "ikili şans"ın, bilginin oluşumunu engellemeye çalıştığını anlamanın ne kadar zor olduğunu bizlere göstermektedir (Turri, 2013).

²¹ Felsefenin bir çok alanında (Epistemoloji, zihin felsefesi, dil felsefesi, bilişsel felsefe vb. alanlarda eserleri olan John Turri, aslen Amerikalı olup halen Waterloo üniversitesinde öğretim üyeliğini sürdüren genç bir akdemisyendir. Turri'nin genelde erdem epistemolojisine ve özelde Sosa'nın erdem perspektifine olan özel ilgisi ve bu konuya ilişkin çalışmaları, onun görüşlerinin ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Gettier'in öne sürdüğü örneklerden sonra, onun dikkat çektiği sorunu ele alan yüzlerce makale veya eser yayınlanmış olsa da, bunların neredeyse hiçbiri sorunu tam olarak çözebilecek öneriler ortaya koyamamıştır. Örneğin, Zagzebski, bu sorunun esasında,

Bilginin doğruluk kriteriyle ilgili olduğunu düşündüğünden, bilginin yeniden tanımlanması yerine esas doğruluk kriteriyle ilgilenilmesi gerektiğini önermektedir. Zira, doğruluğu, klasik bilgi tanımı üzerinden bilgiyi yeniden tanımlamaya yönelik her türlü girişim, Gettier sorununu çözmek bir yana, bu sorunu sürekli olarak diri tutmaya sebep olmaktadır (Mehdiyev, 2011: 111).

Bu durumun farkında olan Zagzebski, "gerekçelendirme ile doğruluğu birbirinden bağımsız hale getirmenin daha iyi bir çözüm yolu olduğunu ileri sürmüştür" (Zagzebski, 1994). Ona göre, Gettier sorunu, ancak, entelektüel erdemlerden hareket ettiğimiz takdirde bertaraf edilebilir.

Sosa'da tıpkı Zagzebski gibi, bilgide tesadüf etkenini bertaraf edebilmenin algı, hafıza gibi entelektüel erdemlerimizden gelen düşünceleri kabul etmemizle mümkün olacağını düşünür. Ona göre, asıl istediğimiz şey, tesadüfen bilgiye ulaşmaktan öte *bilgiye dayalı (knowledgeable)* bir anlamadır. Lakin, "bilgiye dayalı bir inanca sahip olmamız için, kendi entelektüel erdemlerimizden kaynaklı fikirlerin dışında, dışarıdan gelen verilere de ihtiyacımız bulunmaktadır." (Sosa, 2009: 170).

Turri'ye göre, Sosa'nın Gettier sorununa çözümü, bilginin uygun inanç şeklinde tanımlanmasıdır. Sosa'nın epistemolojisinde, özne, uygun inanca sahip olduğundan ötürü bilgi sahibi olabilirken, Gettier öznesi, uygun bir biçimde inanmadığından bilgi sahibi olamamaktadır (Turri, 2011).

Sosa, inançların tesadüfen doğru olabileceklerini kabul eder ancak ona göre, bir inancın doğruluk değerini kazanabilmesi için epistemik yeterliliğe ya da öznenin yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Bu durumda, inananın yeteneğine veya entelektüel erdemlerine bağımlı olarak elde edilen inançlara kısaca uygun inançlar denmektedir (Sosa, 2007: 23). Lakin, Sosa, bilginin sadece içsel bir gerekçelendirme, bağdaşım veya rasyonellik gerektirmediğini, aynı zamanda dışsal bir güvence ya da uygun koşullara da gereksinimi olduğunu ileri sürer. Ona göre, özne, hem içsel olarak sağlam bir bağdaşım ve entelektüel erdeme hem de dış dünya ile uygun bir ilişkiye gereksinim duyar(Sosa, 2009: 204). Kısaca, Sosa, bilginin oluşumunda etkili

olan şans faktörünün, öznenin entelektüel erdemleri neticesinde ortaya çıkan uygun bir inanç tarafından bertaraf edilebileceğini düşünmektedir. Sosa'ya göre, uygun bir inanç epistemik yeterliliğe sahip olduğundan ötürü doğru olan inançtır. (Sosa, 2007: 22-23).

Zagzebski, entelektüel erdem eylemlerinin, büyük ölçüde, ahlaki erdem eylemlerine benzediğini ileri sürer. Ona göre, bir ahlaki erdem eylemi, bir eylemin ahlaki olarak istenen bütün özelliklerine sahip olduğu için ahlaksal olarak doğrudur. Erdemli bir şekilde dürtülenmiş ahlakça erdemli olan birinin yapma ihtimali olan erdem dışı bir iyilik, bu dürtünün çalışmasına ve oluşumuna neden olan eylemin sonuçta başarılı bir biçimde elde edilmesiyle mümkün olmaktadır (Zagzebski, 1996: 297-8).

Ernest Sosa bunu bir okçu analogisine başvurarak açıklar:

Son derece yetenekli bir okçunun, belirli bir hedefe nişan aldığını ve okunu bu hedefe doğru fırlattığını varsayalım. Ok, düzgün bir şekilde hareket ederek nişan tahtasının tam ortasına, hedefine doğru hareket etmektedir. Ancak, aniden beliren rüzgar, okun yönünün değişmesine neden olur. Artık okun hedefine ulaşması mümkün gözükmemektedir. Lakin, çok geçmeden, şans eseri, aynı rüzgar gidişatını değiştirerek okun kendi yörüngesine geri dönmesini sağlar. Bu durumda, okun hedefi tam 12'den vurması, yeniden olası gözükmemektedir (Sosa, 2007: 22).

Sosa'ya göre, okçunun attığı okun hedefe ulaşmasını etkileyecek olan iki etken bulunmaktadır: 1) Okçunun yetenek düzeyi, 2) koşulların uygunluğudur (Sosa, 2007: 28). Örneğin, biz, atışın neticede iyi bir atış ya da doğru bir atış olduğunu düşünebiliriz. Ne var ki, okun hedefi tutması ya da atışın başarısı, aslında, tesadüfen ortaya çıkan rüzgara bağlıdır. Bu durumda, Gettier öznesi, başarının, okçunun yeteneğinden kaynaklandığına inanmış olabilir, fakat onun inancının doğruluğu, tesadüfi bir olay neticesinde gerçekleşmektedir. O halde, denilebilir ki, bu durumda, inancın başarısı inananın yeteneğinden çok şansa dayanmaktadır.

Erdem epistemolojisine göre, bu tür durumlardan kurtulabilmek mümkündür; bunun gerçekleşmesi de, öznenin entelektüel erdemleri neticesinde elde ettiği inançlara bağlıdır. Diğer bir deyişle, "Özne p'yi biliyorsa, sonrasında inancının doğruluğu, tesadüfe değil, epistemik erdemlerin uygulanmasına atfedilebilir olmalıdır." (Sosa, 2007: 28).

Okun hedefine ulaşmasını etkileyen türlü etkenler bulunmaktadır. Bununla beraber, okun başarıya ulaşmasını dışsal etkenlerden ziyade okçunun kişisel özellikleri ve performansı etkilemektedir. Sosa, verdiği örnekteki atışın (a) okun hedefine ulaşıp ulaşmaması, (b) atışın yetenekli bir usta işi olup olmadığı, (c) atışın uygun olup olmadığı gibi üç yönden değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Buna göre, okçunun atışının başarılı olup olmadığını belirleyen ya da okçunun performansını etkileyen üç etken bulunmaktadır: 1) doğruluk (accuracy), 2) epistemik yeterlilik (adroitness), 3) uygunluk (aptness) (Sosa, 2011: 3).

Sosa, performansın bu üç etken neticesinde değerlendirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Sosa'ya göre, bir atışın hem doğru hem de yeteneğe dayalı olması mümkündür. Dışsal etkenleri bertaraf eden ve bir bakıma okçunun performansına bağlı olan bir atış, bu atışın hem doğruluğunu hem de yeteneğe dayalı oluşunu doğrudan etkiler. Sosa, performansları doğruluklarına, yetenek ürünü oluşlarına ve uygunluklarına göre değerlendirmektedir (Sosa, 2007: 23).

Doğru performanslar, hedeflerine ulaşırken, yeteneğe dayalı olarak gerçekleşen performanslar kişinin yeteneğini göstermekte ve uygun performanslar ise yeteneğe dayalı oluşlarından ötürü uygun olmaktadır. Ancak, bir performansın başarılı sayılabilmesi için her şeyden öte bir amaca sahip olması ve bu amacına nihayetinde ulaşmış olması gerekmektedir (Sosa, 2007: 23). Fakat bir amaca sahip olmamız, amacımıza ulaşacağımız anlamına gelmemektedir. Buna karşın amacımıza ulaşmamız, performansımızın başarılı olduğunu göstermektedir. Zaten aksi takdirde, başarılı bir performanstan bahsetmemiz mümkün değildir.

Sosa, inançlarımızın da birer performans olarak düşünülebileceğini ve performans oluşlarından ötürü de onlara ilişkin değerlendirmelerin söz konusu üç etken neticesinde yapılması gerektiğini belirtmektedir.

Sosa, inançların doğrulukları, epistemik yeterlilikleri ya da epistemik erdem ürünü oluşları ve uygunlukları bakımından değerlendirebileceğini kabul etse de inançlarımızın uygun bir inanç olmasını sağlayan bir başka etken daha bulunduğunu öne sürer. Sosa, bu etkene, inancın güvenli (safety) oluşu adını vermektedir.

Ona göre, inancın "güvenli oluşu, ya da ek önermelerle yanlışlanamaması, amacından uzaklaştırılmaması" (Sosa, 2007: 25), inancın

uygun bir inanç olmasına ve Gettier sorununa saplanmaktan kurtulmasına yardımcı olmaktadır. İnancın yanlış olduğu takdirde bile kolay kolay bertaraf edilemeyecek oluşu, inancın güvenilirliği ile bağlantılıdır.

İnancımız, güvenilir olamadığı takdirde, kırılğan (sensitive) olmaktadır. Örneğin, kişinin kavonozun içine konulmuş bir beyin olmadığını farzedelim. Bu inanç kırılğan olmasına rağmen güvenlidir. Radikal bir biçimde, kandırıldığımız inancı duyusal olmamasına rağmen, bu inancın kendisi kolay bir biçimde yanlışlanamayacağından halen güvenli bir inanç olarak kabul edilebilir (Sosa, 2007: 25).

Sosa, bu konuya ilişkin şu örneği de zikretmektedir:

Bir cisimle sert bir biçimde bana vurulduğunu ve şu an için acı çektiğimi varsayalım. Muhtemelen bu tür bir durumda, ben acı çekmekteyim. Ancak hissettiğim şeyin acıdan öte vücuda verilen kısa süreli bir rahatsızlık olma olasılığı bulunmaktadır. Bu durumda, sadece rahatsızlık tecrübe etmeme rağmen halen acı çektiğime inanmaktayım. Acı çektiğime olan inancımın, vücut ısımın artması veya hastalık hastası olmamdan kaynaklanması olasıdır. Ancak yine de acının artmasıyla birlikte acı çektiğimi bilmekteyim. Bu tür bir durumda, inancım her ne kadar güvenilir olmasa da, ben halen hissettiğim rahatsızlıktan ötürü acı çekiyor olduğuma inanmaktayım (Sosa, 2007: 26).

İnancın kırılğan oluşu, güvenli oluşunun aksine, kolay kolay yanlışlanabileceği ve doğruluk değerini kaybedebileceği anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, bir inanç, kırılğan olmadan da güvenli olabilir ancak güvenli olan bir inancın kırılğan olması mümkün değildir.

Yine de, Sosa'nın yeterli bir bilgi tanımının, klasik bilgi tanımında olmayan ek kriterlere ihtiyaç olduğuna ilişkin dile getirdiği bu görüşlere itiraz etmek mümkündür. Nitekim Zagzebski, doğruluk ve bilginin öteki kriterleri arasında zoraki bir ilişki olduğu müddetçe, doğru inanç artı her hangi bir şey olarak tanımlanan herhangi bir bilgi tanımının, Gettier'in itirazlarına karşı koyamayacağını ileri sürmüştür. Sorunu çözenin bir yolunun gerekçelendirme ve doğruluk arasında mevcut olan zoraki ilişkiyi sonlandırmak olduğunu düşünen Zagzebski'ye göre, gerekçelendirme öyle bir şekilde tanımlanmalıdır ki, hiçbir yanlış inanç, onu tamamlayamasın (Zagzebski, 1996: 290).

Açıkçası, onun, Gettier olayları inancın doğru olmasına rağmen aynı zamanda yanlış olabilmesine dayalı durumlara bağlı olduğundan tüm bu durumlarda gerekçelendirilmiş (güvenceli) inançların bilginin dışında tutulacağını düşünmesinin sebebi budur. Zagzebski'ye göre, bilginin tanımında doğruluk kriteri gereksizdir; dolayısıyla, bilgi sadece gerekçelendirilmiş (güvenceli) inançtır (Zagzebski, 1996: 290).

Zagzebski, bilişsel yetilerimizin bilgiyi elde edebilmek için sağlam çalıştığı anlarda ve koşulların bilişsel yetilerimiz için uygun olduğu durumlarda bile yanlışla düşebileceğimizi belirtmektedir (Zagzebski, 1996: 290-291). Örneğin, kişinin yetilerinin uygun koşullarda düzgün çalıştığını fakat bu kişinin şanssızlık eseri yanlış bir inanca sahip olduğunu varsayalım. Burada içinde bulunduğumuz duruma beklenmedik ikinci bir olay ekleyerek, inancımızı tesadüfen doğru kılmamız mümkündür.

Lemos²² ise Zagzebski'nin işaret ettiği bu soruna çözüm olabileceğine inandığı bir yöntemi bizlerle paylaşmaktadır. Ona göre, Gettier örneklerinde, Smith, yanlış bir önermeden doğru bir önermeye ulaşmaktadır. Onun doğru bir önermeye olan inancı yanlış bir önermeye dayanmaktadır (Lemos, 2007: 27). Yanlış olmayan dayanaklar yaklaşımını destekleyenler, Smith'in doğru inancını gerekçelendirmesini, bir veya birden çok yanlış önerme barındırdığı müddetçe, en azından bilgi açısından, kusurlu göreceklendirir. Oysa Lemos'a göre, bilginin koşullarını aşağıdaki gibi düşündüğümüz takdirde, bu durum, bizlere bir çözüm önerisi sunmaktadır:

- 1- S, p önermesine inanmaktadır, 2- p, doğrudur,
- 3- p, S için epistemik olarak gerekçelendirilmiştir,
- 4- S'nin p'ye olan inancının gerekçelendirmesi için hiçbir yanlış önermeyi içerisinde barındırmamalıdır (Lemos, 2007: 27-28).

Gettier sorununun çözmeye çalışan başka bir yaklaşıma göre, Gettier'in asıl örneklerinde, kendilerine inanmayı gerekçelendirdiğimiz takdirde hiçbir şekilde yanlış bilgi örnekleriyle karşılaşmayacağımız bazı doğru önermeler bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan *Feshedilebilirlik* (Defeasibility) yaklaşımının bir versiyonuna göre,

Bir kişinin gerekçelendirilmiş herhangi bir p inancının bazı ek delillere dayalı önermeler tarafından iptal edilebilme ihtimalinin

²² Noah Lemos, çağdaş epistemoloji ve etik alanına ilgili olan Amerikalı bir düşünürdür. Lemos, William&Mary Üniversitesi'nde felsefe profesörüdür.

bulduğu bir durumda, bu kişinin söz konusu p inancının bir bilgi olarak adlandırılması mümkün olmayacaktır (Lemos, 2007: 31).

Bu düşünce silsilesi, basit ve uygunluğun doğası hakkında oldukça doğal bir görüşe dayanmaktadır. Bu görüşe göre, başarıya neden olan ilkelerden bir tanesi dahi tesadüfi bir olay ise performansın başarısı tesadüfle izah edilebilir (Sosa, 2011: 7). Bu görüşün bir takım doğal sonuçları bulunmaktadır: Diyelim ki rüzgarlı olmayan bir havada bir okçu, bir ok fırlattı. Önceden hesaplanmamış bir rüzgarın çıkması gibi tesadüfi bir olayın vuku bulduğunu ve okun hedefe doğru olarak vardığını varsayalım (Sosa, 2011: 3). Bu durumda atışın doğruluğunun en önemli nedenlerinden birinin okçunun yeteneğinden çok tesadüf olduğunu söylemek mümkün olur.

Bu örneği Gettier'in öznesi açısından yorumlayacak olursak, denilebilir ki, Gettier öznesi, başarının kendi yeteneğinden kaynaklandığına inanmış olsa da aslında onun inancının doğruluğu, tesadüfi bir olay neticesinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle inancın başarısı, inananın yeteneğinden çok tesadüfe dayanmaktadır (Greene, 2013).

Bu noktada Zagzebski gibi tesadüften bizleri kurtarabilecek tek gerekçelendirme yapısının, içinde gerekçelendirme için doğrunun zorunlu kılınacağı bir yapı olduğunu söyleyenler olduğuna işaret etmek önemlidir. Ona göre, güvence, garanti vb. ek kriterler bizi her zaman doğruya götürmeyeceğinden bizim bilgiye tesadüfen ulaşmamız olasıdır. Böylece Zagzebski'ye göre, Gettier sorunu, ancak gerekçelendirme ve doğruluk birbirinden bağımsız olduğu ve doğruluk kişinin entelektüel erdemliliğinin bir amacı haline getirildiği takdirde bertaraf edilebilir (Zagzebski, 1996: 291).

Gettier'in yayımladığı makalenin ardından, erdem epistemologları (Sosa, Zagzebski, Greco vd.), bilgiyi, kişinin sahip olduğu entelektüel erdem ya da yetiler doğrultusunda açıklamaya çalışmaktadırlar. Ernest Sosa'nın öncüsü olduğu erdem epistemolojisi, entelektüel erdeme sahip olan bireylerin elde ettikleri doğru inancın tesadüfü rahatlıkla bertaraf edebileceğine inanmaktadır. Erdem epistemolojisinde, öznenin herhangi bir önermeyi bildiğini söylemek, öznenin inancın doğruluğunu kişinin entelektüel erdemlerinin kullanımına bağlı olduğunu söylemektir. Sonuç itibarıyla, bizleri Gettier sorunundan kurtarabilecek ve bilgide tesadüf faktörünü bertaraf edebilecek dışsal yapı güvenli ya da güvenilir olmalı ve

aynı zamanda performansa dayalı olan ve kişinin entelektüel erdemlerine bağlı olarak elde edilen başarıyı garanti altına almalıdır.

Gelinen bu noktada gerekçelendirmeyi entelektüel erdemlere dayanarak açıklamaya çalışan Sosa'nın erdem epistemolojisinin daha ayrıntılı olarak ele alınması gerekir. Fakat erdem epistemolojisi Gettier sorunu ile birlikte meydana gelen içselcilik-dışsalcılık, temeldencilik-bağdaşımcılık tartışmalarına dayandığı için öncelikle bu tartışmaların ele alınması gerekir.

2.4. Gerekçelendirme Türleri

2.4.1. İçselcilik- Dışsalcılık

Gerekçelendirme, normatif bir kavram olarak anlaşıldığında, bir şeyin bilgi olması için ilk olarak gerekçelendirmeyi sağlayan unsurlara bilişsel bir girişin mevcut olup olmadığına bakmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında, gerekçelendirme teorilerini birbirinden ayırmanın bir yolu, onları içselcilik-dışsalcılık bağlamında ele almaktır.

Bir epistemik gerekçelendirme teorisi, gerekçelendirme kriterlerinin, kişinin bilişsel bilinçliliğine ulaşabilir olduğu yerlerde içselci olmakta, ulaşamadığı yerlerde ise dışsalcı olmaktadır. İçselcilik ve dışsalcılık ayrımını kısaca bu şekilde yapmak mümkün olmakla birlikte terimlerin tam ayrımını yapmak zordur. Bir gerekçelendirme teorisi, ancak inancı gerekçelendiren ve bunun sonucunda inancın bilgiye dönüşmesini sağlayan etkenler, bilen bilincine varabildiği etkenler olduğunda "içselci bir teori" olarak kabul edilebilir.

Bu noktada, örneğin, Descartes, bir içselci olarak görülmelidir. Descartes, bu bilişsel girişe ancak idealar (yani bilinçli zihin halleri) vasıtasıyla ulaşabileceğini düşünür. Burada içselciliğin doğru inancın gerekçelendirilmesi için gerekli gördüğü delil doğrudan zihne sunulmuştur. Kısacası, delil zihinsel bir görüşle seçilmiştir. Descartes, bilginin bir bilinçlilik durumu ile yani iç dünya ile başlaması gerektiğini ve daha sonra bu temelden yola çıkarak genişletilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. İşte geleneksel epistemolojinin sorunu da budur; yani bilgiyi, dış dünyayı da genişletecek kadar yaymaya çalışmak (Newman, 2010). Sosa, içselciliğin bir türünü şu şekilde ifade eder:

Gerekçelendirme, öznenin doğru bir düşünceye sahip olmasını

gerektirmektedir. İnanan, inancını uygun bir biçimde elde etmiş ve bu inancını devam ettiriyorsa, söz konusu kişinin inancının gerekçelendirilmiş olduğunu belirtebiliriz. Düşüncenin uygun oluşu ise, tümüyle, öznenin zihnine içsel olan bir mevzudur ve bunun ötesinde bir anlam ifade etmemektedir (Sosa, 1999, s. 147).

İşselciler, gerekçelendirmenin, bilginin oluşumu açısından gerekli olduğunu ve bunun da öznenin bilişine bağımlı olduğunu savunurken, dışsalcılar ise gerekçelendirmeyi gerekli kılan gerekçelerin, nedenlerin ya da kısaca dışsal etkenlerin içsel olanlara göre daha önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. İşselci gerekçelendirme teorisi, örneğin, kişinin öteki inançları tarafından desteklenenler gibi, kişinin içgözlemi tarafından ulaşılabilir olan etkenler tarafından gerekçelendirilmiş olan inançlarını analiz etmektedir. Dışsalci gerekçelendirme teorisi ise öznenin kaçınılmaz bir şekilde habersiz olduğu etkenler bakımından, kişinin gerekçelendirilmiş inançlarını analiz etmekte- inancın güvenilir, yani, genel itibari ile doğru inançlar üreten bir süreç tarafından elde edilip edilemediğini sorgulamaktadır (Swinburne, 2001: 1-2).

Çağdaş epistemolojinin işselci yönünü Chisholm şu şekilde ifade etmektedir: Bilgi teorisinin sorunlarına ilişkin geleneksel yaklaşım, uygun bir şekilde "içsel" ya da "işselcilik" diye adlandırılmaktadır. Sadece kendi bilişsel durumundan hareketle işe başlayan bir işselci, sahip olduğu olası ve gerekçelendirilip gerekçelendirilmedikleri tam olarak belli olmayan inançlara dayanarak, kendi inancının gerekçelendirilmesini sağlayacak bir grup ilke formüle edebilir. Formüle ettiği bu epistemik ilkeler, günlük hayatta karşılaşılabilecek ve kişinin kendi koltuğundan hiç kalkmadan başvurabileceği ilkelerdir; deyim yerindeyse, onlar herhangi bir dışsal yardıma gereksinim duymadan uygulanabilecek ilkelerdir (Sosa, 2003d: 201).

İşselcilik, öznenin, bir şeyin bilgisine kendi bilişiyle (zihniyle) ulaşması ve farkına varmasıdır. Kendi zihinsel sürecinin farkında olan özne, edimlerini bu farkındalık çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Öznenin zihinsel yükümlülüklerinin farkında olması beraberinde deontolojik gerekçelendirmeyi (inancın gerekçelendirilmesi için yerine getirilmesi gereken epistemik yükümlülüğü ya da epistemik ödev veya sorumluluğu) getirmektedir. Klasik epistemolojinin önemli

bir bölümü içselci bir yapı içerisinde bilgiye ulaşma çabası içerisindedir (Mehdiyev, 2011: 264).

Öznenin bir şeyin bilgisine içsel değil de dışsal etmenler sayesinde ulaşmasının mümkün olduğunu savunan epistemik bakış açısı ise dışsalcılıktır. Dışsalcılık, A.I.Goldman²³ (1938-) tarafından geliştirilen güvenilircilik kavramı ile birlikte yaygın bir kullanıma sahip olmaya başlamıştır. Goldman, bir inancın bilgiye dönüşümünü, söz konusu olan inancın güvenilir bir bilgi edinme sürecinin ürünü olmasına bağlamaktadır. Dışsalcılık, içselcilik gibi, bilgiyi kişinin zihinsel süreçlerine bağlamaktansa, güvenilir bir bilgi edinme süreci ile değerlendirmeye çalışmaktadır. Goldman'a göre, inanç-üretme süreçleri kişinin sinir sistemi tarafından gerçekleştirilmekte, dolayısıyla öznenin bu süreçten haberdar olması gerekmemektedir (Swinburne, 2001: 11-12). Bu süreçlerin, sinir sisteminde gerçekleşmesi ve kişinin buna müdahil olmaması, inanç üretme sürecini bir nevi güvenilir kılmaktadır. İnançların bu tür güvenilir bir süreç neticesinde elde edilmesi, onların gerekçelendirilmelerine imkan tanımaktadır.

Dışsalcılık, bilginin kriterlerinden olan inanç ve doğruluk arasında doğrudan bir bağlantının ancak ve ancak dışsal etmenler tarafından gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Ancak zihinsel süreçlerin ve dışsal etmenlerin güvenilirliği, beraberinde bu süreçlerin doğru inançlar üretmesini getirmektedir. İçselcilik, doğru inancı garantiye altına alan şeyin epistemik öznenin zihnine bağımlı olduğunu ifade eder (Başdemir, 2010: 10). Dışsalcılık ise zihnimizin hatalı işlemler yapabileceği fikrinden hareketle, bilgi edinme sürecinin zihinsel değil de dışsal etmenlere bağımlı olması gerektiğini öne sürmektedir.

İçselcilik ve dışsalcılık tek başlarına ele alındıklarında birer indirgemecilik olarak görülebilir. Gerekçelendirmede hem içselci hem de dışsalci perspektiflere önem veren Alston, gerekçelendirmenin dışsal

²³ Goldman, çağdaş epistemoloji alanında çalışmaları olan Amerikalı bir düşünürdür. O, *doğallaştırılmış epistemoloji (naturalized epistemology)* kavramını epistemoloji alanına sunan kişidir. Goldman, dışsalcılık akımının en önemli temsilcisidir. Dışsalcılığın türlerinden biri olan güvenilirliciliği savunan Goldman 1989 yılında kaleme aldığı *Epistemoloji ve Biliş (Epistemology and Cognition)* adlı eserinde, bilgiyi, güvenilir süreçler tarafından oluşturulmuş doğru inanç olarak tanımlamaktadır. Ona göre, Gettier türünden sorunlarla baş edebilmenin tek yolu güvenilir bir sürecin oluşmasıdır. Bu akıma göre, bilginin doğruluk ve inanç kriterlerine ek olarak, inançlarımızın ortaya çıkmasına imkan tanıyan zihinsel sürecin ve dışsal etmenlerin de aynı zamanda güvenilir olması gerekmektedir (Goldman, 1992: 433).

etkenlere bağlı olarak yapılsa bile, inancın kişiye bağımlı olan psikolojik bir yönü olduğunu göz ardı etmemek gerektiğini iddia etmektedir. Buna göre, inancın uygun temele dayandırılarak (Alston, 2004: 214) açıklanması, hem içsel hem de dışsal bir yaklaşımı talep eder. İnancın bir temel bağlamında ele alınması içselci, inancın uygunluğu ise dışsalcı yönünü göstermektedir (Pierson, 2003).

İnancı bir temele dayalı olarak serimleme çalışmaları, esas itibarıyla, aşılması zor olan bir husustur. Alston'un temel açıklaması hem içselci hem de dışsalcı yönü yansıtmaktadır. O, bir inancın gerekçelendirilmesini, söz konusu inancın yeterli bir temele dayalı olması ile açıklar (Alston, 2006: 214). O, güvenilir inanç üretme sürecini, inancımızın neye temellendiğine bağlı olarak ele almaktadır. Alston'un gerek 'inancın bir temele dayalı olması' gerektiği fikri gerekse de 'inancın inanan tarafından elde edilebilir olması' gerektiği fikri, psikolojik bir özellik taşımaktadır (Alston, 2006: 216).

Öyle görünüyor ki, Alston, bütün inaçların gerekçelendirilemeyeceği gibi, bütün gerekçelendirilmiş inaçların da yeterli bir gerekçelendirmeye sahip olduklarının söylenemeyeceğini düşünmektedir. Zira bir inancın gerekçelendirilebilmesi, gerekçelendirilmek istenen inancın yeterli bir temele dayandırılmasını gerektirmektedir. Temel olarak kabul edilen şeyin yeterliliğini dışsal etkenlere dayandıran Alston'un dışsal etkenlerden kastettiği ise, görünen o ki, temel olarak kabul edilen şeylerin inancın güvenilir bir göstergesi olmasıdır.

Bir diğer gerekçelendirme türlerinden biri olan dışsalcılık ise içselciliğin ileri sürdüklerini reddeder. O, bazı gerekçelendirilmiş olan etmenlerin, öznenin bilişsel perspektifine dışsal olması ile ilgilenir. Bilgi üzerine olan gerekçelendirme, gerekçelendirilmiş doğru bir inancın, özne tarafından bilinmesini ya da doğru olan inancının gerekçelendirilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla, öznenin bilebilmesi için, gerekçelendirme kriterinin elde edilmesi ve aynı zamanda kişinin bundan haberdar olması önemlidir (Bernecker, 2006: 28).

Bu durum Schwitzgebel'in verdiği bir örnekle açıklanır. O, 'bir kabın içerisinde elektrotlarla bilgisayara bağlı bulunan beyin' örneğinin, içselciliği, dışsalcılıktan ayırmada bizlere yardımcı olabilecek bir örnek olduğunu düşünmektedir.

Öznenen bağımsız olan ancak özneye ait beyinsel

fonksiyonların birebir özelliklerini taşıyan bir beynin yaratıldığını ve bir kabın içerisinde muhafaza edildiğini düşünelim. Kabın içerisinde bulunan beynin tüm fonksiyonları, kendisi tarafından gönderilen sinyallerle gerçekleşmektedir. Elbette beyinden gelen bu sinyallerin nedeni yine dışardan gelen çıktılardır. Ancak beyin bunların dışardan mı, içerden mi geldiğini tam olarak bilememekte, sadece beyin fonksiyonları ile nesnelere değerlendirebilmektedir. Zamanla içsel bir değerlendirmeye tabi olan bu beyin, kendi beynimiz ile özdeş kalmaktadır. Bu kaptaki beyin ile kendi beynimiz, içsel olarak desteklenmiş tüm zihinsel durumları paylaşmakta ancak dışsal olarak desteklenen zihinsel durumlarla ilgili olarak, ayrılıklar yaşamaktadırlar. Dolayısıyla burada sorulması gereken ilk soru: Kaptaki beyin, gerçek anlamda inançlara sahip midir? Şayet inançlara sahipse, bunlar, sahip olduklarımızla, tümüyle benzeşmekte midir? (Scwitzgebel, 2011: 20)

Dışsalcılık, aynı zamanda, çoğunlukla, Hilary Putnam'a ait olan *İkiz Dünya* (Twin Earth) deneyi ile desteklenmektedir:

Evrenin herhangi bir yerinde, molekülleri, dünyamızdaki moleküllerle, bir istisna hariç, tümüyle aynı olan ikiz bir dünyanın bulunduğunu varsayalım. Dünyamızda su, H₂O moleküllerine sahip iken, İkiz Dünya'da, su, görünürde neredeyse dünyamızdaki ile aynı olan XYZ moleküllerinden oluşmaktadır. XYZ moleküllerden oluşan su, nehirleri ve okyanusları doldurmakta, temiz ve berrak bir görüntüye ve dünyadaki ile aynı sıcaklıkta donma, kaynama vb. özelliklere sahiptir. 1750 yılında, bu iki maddeyi birbirinden ayıracak, kimyasal bir test yapmak mümkün değildi. Dünya'da bulunan Wayne, önünde bir bardak suyun olduğuna inanmaktadır. İkiz Wayne'in önünde bulunan bardak ise İkiz Dünya'da mevcut olan ve XYZ moleküllerine sahip olan sudur. İkiz Wayne, içtiği suyun H₂O moleküllerine sahip olan su olduğunu düşünmektedir. Oysa, içtiği su XYZ moleküllerinden oluşan sudur (Schwitzgebel, 2011: 21).

Dolayısıyla, ikiz Wayne, haberi olmadan, ikiz Dünya'ya gönderilmişir ve içtiği suyun H₂O moleküllerine sahip olan berrak bir su olduğunu düşünmektedir. Bu durumda, bu kişinin düşünce yapısının, bilgiye ulaşmada tek başına yeterli olmadığını ifade edebiliriz. İkiz Wayne, belirli bir düşünce

yapısına sahip olmasına rağmen, kendisinden habersiz olarak yapılan dışsal değişiklik, onun gerçek manada biliyor olduğunu göstermez. Bu örnek, bilginin elde edilmesinde, içsel etkenlerin dışında dışsal etkenlerin de önemli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

İnancın gerekçelendirilmesine olanak tanıyan etkenler ve bu etkenlerin belirli bir süreç içerisinde özne için uygun olup olmadığını belirleyen etmenler, aslında, gerekçelendirme türlerinden olan içselcilik ve dışsalcılık teorilerini yansıtır. İçselcilik, bu etmenleri, içsel nedenlere bağlı olarak ele alırken, dışsalcılık, içselciliğin aksine, dışsal etkenlerin inancı gerekçelendirdiğini ileri sürer. Gerekçelendirmeyi mümkün kılan etkenlerden bazılarına bilişsel olarak ulaşamadığımız bir durumda, varsayımımız, dışsal bir yapıya sahip olmaktadır. İçselcilik ise bir inancın doğruluğunu, inancın bilişsel delillerinin var olmasına bağlar. Bilişsel olarak herhangi bir delile sahip olmayan gerekçelendirmeler, içselciliğe göre, özne için ulaşılabilir bir nitelik taşımayacak ve öznenin inancı, doğru olmayacaktır. Kısacası, içselciler, öznenin zihinsel sürece bağımlı olarak gerçekleşen koşulları dikkate alırken, dışsalcılar, öznenin sahip olduğu inançların, dışsal unsurlarla olan etkileşimini göz önüne alır.

Zagzebski, dışsalcılığı içselciliğe nazaran, şans faktörünün bilgiden bertaraf edilmesi hususunda, daha ılımlı bir teori olarak düşünmektedir. Ona göre,

Dışsalcılık, ironik olarak, şüphecilik karşıtı bir teoridir. Onlar, öznenin müdahale edebileceği bir alanda olmayan ve ondan bağımsız olarak vuku bulan şans faktörünü eleştirmektedirler. Onlara göre, şans faktörü, aleyhimizde olduğu kadar lehimize de kullanılacak bir etkidir. Lakin onun, lehimize kullanılabilmesi, koşulların normal oluşuna bağlıdır (Zagzebski, 1996: 39).

Nitekim inanan ile inancın nesnesi arasında bir doğruluk bağlantısı olması gerekir. Dışsalcılar, bu bağlantının doğru kurulması durumunda doğru inancın bilgiye dönüşmesinin mümkün olacağını ileri sürerler. Onlara göre, inancımızı doğrulayan dış dünya ile olan etkileşim, doğru inancın bilgiye dönüşümü için yeterli bir unsur olacaktır.

İnanan ve inanılan arasında kurulan bu etkileşimin dışsal bir etkene dayanması gerektiğini düşünen dışsalcıların aksine, içselciler, öznenin inancının doğruluğunu, zihinsel süreç ile irdelemektedirler. Sosa, bu ilişkinin

ancak kişisel bir perspektif ile mümkün olabileceğini düşünür (Sosa, 2003d: 201).

Öyle görünüyor ki, hem içselcilik hem de dışsalcilık teorilerinin bilginin gerekçelendirilmesine ihtiyaç duymaları, onların ortak özellikleridir. Gerekçelendirme ise öznenin inandıklarına ya da kabul ettiklerine dayanır. Buna mükabil, tüm gerekçelendirme teorilerinin bilginin inanç kriteri ile ilgilendikleri kabul edildiğinde, tümünün, inancı temele alarak teorilerini oluşturdukları rahatlıkla görülebilir.

Dışsalcılığın en yaygın türlerinden biri olan güvenilircilik, epistemik gerekçelendirmenin temelini, inancın güvenilir bir süreç tarafından elde edilip edilmediğine bağlı olarak değerlendirmektedir. Öznenin güvenilir bir süreç neticesinde bilgiye sahip olması veya bildiğinin farkında olması, özne için bir zorunluluk teşkil etmemektedir (Bonjour, 1994: 132-136). Ancak dışsalcılar için öznenin bilişsel sürecinden öte inancın güvenilir bir süreçten elde edilmesi, bilginin elde edilme sürecinde, dışsal etkenlerin daha önemli olduğunun görülmesi bakımından önemlidir. Bununla beraber, bu noktada, güvenilirliğin çözmesi gereken bir genelleme sorunu bulunmaktadır.

Genelleme sorunu, özele dayalı olarak gerçekleşen nedenlerden yola çıkıp geneli ilgilendiren sonuçlara varma neticesinde ortaya çıkan bir sorundur. Örneğin, birden çok karganın siyah olduğunu gördükten sonra 'bütün kargaların siyah' olduğu kanısına varmak bir genelleme sorunudur. Bütün kargaları incelemeyen elde ettiğimiz bu kanı, her an yanlışlanma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Nitekim sadece bir kaç kez gerçekleşen olaylardan hareketle genele ilişkin bir sonuca varmak, pek kabul gören bir değerlendirme şekli değildir.

Sosa ise, genelleme sorunundan ancak herhangi bir inancın değerlendirilmesinin epistemik bir topluluk ile ve öznenin kendi epistemik perspektifi tarafından yapılması sayesinde kurtulabileceğimizi ileri sürmektedir (Sosa, 1991: 284). Öte yandan, inancı üreten bilişsel yetilerin doğru işlemesine vurgu yapan Plantinga genelleme sorununu, inancı üreten nedensel süreçlerin güvenilirliğinin ötesine giderek aşmaya çalışır. Plantinga'yı öteki düşünürlerden özel kılan, onun, bilişsel yetilerimizin işleyişini, teolojik bir kavram olarak görme çabasıdır. Plantinga, kişinin algısını, belleğini ve temel yetilerini bilgiye ulaşma amacıyla kullanmamaktadır. Genel güvenilirlikçilerin aksine, ona göre, önemli olan,

bu tür yetilerin, rollerini ve görevlerini *uygun bir biçimde* yerine getirip getirmediğidir. Güvenilir olan bir sürecin yüksek derecede doğru inançlar üretse bile hatalı bir işlevselliğe sahip olabileceğini düşünen Plantinga, *güvencesi (warranted)* olan bir epistemik oluşumun, patolojik olmayan veya yüksek oranda doğruluk değeri taşıyan bir sürece katkısı olacağını öne sürer. Ona göre, sürecin güvenilirliğini artıran etken, yetilerin *uygun bir biçimde* çalışıyor olmasıdır (Zagzebski, 1996: 319).

Bu durumda, kişinin beyinsel hasarlar yaşaması, onun hiçbir zaman doğru inançlar üretemeyeceği anlamına gelmemelidir. Zira özne, elde ettiği inançların doğruluğunu belirleyen ilkelere sahip olduğu takdirde, var olan inançlarının doğruluğunu test etme imkânı bulmaktadır. Plantinga, uygun işleyen teleolojik sürecin bizleri doğruya yönlenecek önemli bir etken olduğunu öne sürer. Onun teleoloji ile anlatmak istediği şey, sahip olduğumuz yetilerin, öncesinde, Tanrı tarafından planlanmış ve düzenlenmiş olarak bizlere verilmiş olduğu inancıdır (Zagzebski, 1996: 319-320). Öyle görünüyor ki, onun ifade etmeye çalıştığı uygun ya da güvenceli işleyiş, kişinin epistemik konumuna ilişkin bir perspektif gerektirmediğinden, yetilerin güvenceli işleyişlerinin doğruluğu bir sorun teşkil etmemektedir.

Plantinga'dan çok önce, Descartes da, metodik bir sorgulamayla, öznenin kendisine ait olan duyuusal yetilerin güvenilirliklerini açık ve net bir biçimde belirlemeye çalışmıştı. Bilgisine sahip olduğumuz şeylere dair bir apaçıklığa ve kesinliğe ulaşmadığımız müddetçe duyuusal yetilerimizden ve onların güvenilirliğinden bahsetmemizin mümkün olamayacağını öne süren Descartes'ın düşünce tarzı onun da içselci bir yaklaşım içinde olduğunu göstermektedir.

İçselci teori açısından, kişinin doğruyu belirleme ölçütü kişinin kendisi olduğundan, kişinin yetilerinin güvenilirliği, onun bilgiye ulaşmasında önemli bir etken olmaktadır. Ancak kişinin kendi kendini nasıl denetleyeceği, kendi güvenilirliğini nasıl test edeceği, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Fakat güvencilik'e göre, bu durum, güvenilir bir süreç ile birlikte kişiye bir kazanç olarak dönebilir. İçselciler, güvenilirlik sorununu, epistemik öznenin zihinsel bakış açısıyla birlikte değerlendirirken, dışsalcılar, elde edilenlerin nasıl elde edildiğini ve bilgiyi elde edenin yetilerinin güvenilir olup olmadığını dışsal etkenler ile birlikte ele

almaktadırlar. Buna karşın, içselcilik ve dışsalcılık gerekçelendirme teorilerini, kesin bir çizgiyle birbirinden ayırmak, her iki teorinin de kişiye bağımlı olarak işlemesinden ötürü mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte, geleneksel Batı epistemoloji tarihinin içsel bir yön taşıdığı, güvenilircilik ve Plantinga'nın savunduğu doğru-işlevselcilik gibi çağdaş kuramların ise dışsal bir yön göstermekte olduğu ve Batıda son kırk yıldır epistemoloji alanında gerçekleşen tartışmaların genel itibariyle içselcilik ve dışsalcılık üzerinden gerçekleştiği söylenebilir (Batak, 2008).

İçselciliğe göre, öznenin inancının epistemik gerekçelendirilmesi, öznenin perspektifine tümüyle "içsel" olan etkenler tarafından belirlenmektedir. Buna karşın, dışsalcılık, öznenin perspektifine tümüyle içsel olan etkenler fikrini reddetmektedir (Lemos, 2007: 109). Dışsalcılığa göre, öznenin perspektifine içsel olması demek, öznenin bir şeyin bilgisine düşüncesiyle ulaşabilmesi demektir.

Plantinga, bu içselcilik ve dışsalcılık tartışmasının, gerekçelendirme kriterinin atılması ile çözülebileceğine inanmaktadır. Gerekçelendirme yerine güvence (warrant) kavramını kullanan Plantinga, ancak güvence altına alınmış olan doğru inancın bilgi değeri kazanabileceğini ve bu durumda gerekçelendirmeye ihtiyaç olmadığını düşünmektedir. Zagzebski ise bilginin normatif boyutu üzerinde yürütülen ve bu tartışmanın ortaya çıkmasına neden olan anlaşmazlıkların, Plantinga'nın sandığından daha derin olduğunu, dolayısıyla da onun önerdiği gibi gerekçelendirme kriterini bertaraf etmenin sorunu çözemeyeceğini iddia etmektedir (Zagzebski, 1996: 31).

Plantinganın soruna çözümü, bilgide normatif öge için "güvence" kavramının kullanılmasıdır (Zagzebski, 1996: 36). Ne var ki bilgide normatif bir unsur olarak kullanılmak istenen "güvence" kavramı, bir kriterin atılıp yerine başka bir kriterin getirilmesi şeklinde olduğundan, içselcilik ve dışsalcılık tartışmalarına ya da gerekçelendirme üzerinden gerçekleşen bu tartışmalara çözüm olup olamayacağı bir soru işareti olarak kalmaktadır.

Zaman zaman her ne kadar Gettier Sorunu'nun dışsal bir etken tarafından bertaraf edilebileceği, gerek güvenilirlik koşulunu öne sürenlerin gerekse de içselcilerin önerdiği dördüncü koşulun öznenin perspektifi açısından dışsal olduğu iddia edilmiş olsa da, içselciler gerekçelendirmenin

bilgiden tümüyle sökülüp atılmaması gerektiğini düşünmektedirler. Buna ek olarak, kişinin bilişsel farkındalığı, inancının doğruluğunun gerekçelendirilmesi açısından önemlidir. Öznenin haberi olmadan dışsal etkenler tarafından gerçekleştirilen bir süreç, nihayetinde öznenin kendisi olmadan gerçekleşebilecek bir şey değildir. O halde özne merkezli bir paradigma oluşturmak için özneyi ve bilişsel durumunu bertaraf etmektense sürece dahil etmek daha mantıklı bir epistemik tutum olacaktır.

İçselciler, "gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak ifade edilen bilgi tanımının *yaklaşık olarak doğru* olduğunu, bu tanımlamanın kesinlik ifade edebilmesi için *yenilgiye uğratılmaması* ya da *iptal edilmemesi* kriterinin ek bir kriter olarak eklenmesi gerektiğini düşünmektedirler." (Öztürk, 2007: 595).

Dışsalcılar ise Gettier problemini Descartes'ın sıklıkla öne çıkardığı *yanılmazcılık* görüşü doğrultusunda çözmeye çalışmaktadır. Yanılmazcılık görüşü bilgiyi, "inancın yanlış olma olasılığı tasavvur bile edilemez" düşüncesi çerçevesinde ele almaktadır (Öztürk, 2011: 99). Her şeyin güvenilir bir süreç tarafından elde edilmesi gerektiğini savunan güvenilirliği eleştiren dışsalcılar'a göre, kişinin bir şey görüp görmediğini iddia edebilmesi, her şeyden önce, iddiada bulunan kişinin iddiasını kabul etmesini gerektirir (Lehrer, 1990: 669). Bu durumda, öznenin herhangi bir önermeyi bilmesi, İnancını "yenilgiye uğratılmama" veya "yanlış olma olasılığını tasavvur edememe" kriterleriyle desteklemesine bağlıdır. Nitekim, epistemolojinin, başat kuramlarından biri olan temeldencilik bu kriterlere özel bir önem atfeder. Temeldenciliğe göre, en kesin ve apaçık olan doğru bilgiye, kişi, ancak doğrudan bir kavrayışla ulaşabilir. Temeldencilikte, temel ilke ya da inanca bir defa ulaşıldıktan sonra, öteki bilgiler, bu temel ilke ya da inançtan türetilerek elde edilmektedir (Çüçen, 2003).

İçselciler'in iddiasına göre, bir inancın *epistemik normatif* (*epistemic normativity*) durumu, tümüyle, inananın objeler hakkındaki içsel perspektifi tarafından belirlenmektedir. Lakin, Sosa'nın epistemik normatifliği, performans normatifliğidir. O, öznenin performansından ya da onun entelektüel erdemlerinden hareketle, inancı değerlendirmektedir (Sosa, 2011: 102). Dışsalcılar ise içsel perspektifi bütünüyle reddetmektedirler. Onlara göre, bir inancın epistemik durumu, tümüyle, inananın perspektifine içsel olan etkenler tarafından belirlenemez.

İçselciler ile dışsalcılar arasındaki bu ihtilafa bir çözüm getirmek isteyen Greco, her ne kadar içselciliğin dışsalcılığa nazaran daha sağlam olduğunu düşünmüş olsa da, bizim, bazı epistemik durumlarda içsel bir perspektife, başka bazı durumlarda ise dışsal bir perspektife sahip olmamızın mümkün olduğunu öne sürmüştür (Greco, 2006: 716-717). Ona göre bizler aynı anda hem dışsalcı hem de içselci bir perspektife sahip olabiliriz. Greco, kişinin içselci olmasının üç temel nedeni olduğunu varsaymaktadır:

Bu nedenlerden ilki, bir inancın epistemik olarak gerekçelendirilebilmesi için, her şeyden önce, o inancın epistemik bir sorumluluk ifade etmesi gerektiğidir. Epistemik sorumluluk ise tümüyle öznenin epistemik perspektifine içsel olan bir şeydir. İkinci neden, epistemik gerekçelendirmenin sağlam bir bilişsel sezgiye sahip olması gerektiğidir. Bir çok durumda, içsel perspektif bakımından birbirinin aynısı olan inananların, epistemik gerekçelendirme bakımından da aynı olmaları gerekir. Üçüncü neden ise, dışsalcılığın şüphecilığe kolay cevap verebilmesinin nasıl mümkün olduğu üzerinedir (Greco, 2006: 717-718).

Greco'ya göre, bu durumda, dışsalcılık ya yanlış olmakta ya da kendi bakış açısını geleneksel gerekçelendirme ve bilgi nosyonlarının ötesine taşımış olmaktadır (Greco, 2006: 717). Bu durumun temel sebebi, felsefi sorunların genel itibarıyla çözüme ulaşılması zor konular olmasıdır. Çözümü zor olan bir konunun kolay bir şekilde çözüme kavuşması, cevaplayanın soruyu tam olarak anlayamadığı ya da o soruya ilişkin yeterli cevabı veremediği şüphesini beraberinde getirmektedir. Bu durumdan hareketle, Greco, dışsalcılarının bir yanlıgı içerisinde olabileceğini varsayar.

Sosa, doğruya yardımcı bir yeteneğimizin mevcut olduğunu ve bu yetenek sayesinde kendi varlığımızdan şüphe etmeden hayatımızı idame ettirdiğimizi ileri sürer (Sosa, 1991: 137-138). Descartes'ın da vurgulama çalıştığı bu yeteneğin sarsılmaz bir güvenilirliğe sahip olması gerekmektedir. Descartes'ın sarsılmaz veya yanılmaz inançlarımızın garantörü olarak gördüğü Tanrı'nın yerine, Sosa, entelektüel erdemleri yerleştirmektedir. Anlamanın doğru bir biçimde gerçekleşmesi için gerekli olan bu yetenek sayesinde, özne, anlık ve geçmişe yönelik verilere doğru bir biçimde ulaşabilmektedir.

Sosa, entelektüel erdeme sahip olan kişinin inançlarına bağlı olarak gelişen epistemik bir perspektifin, gerekçelendirme ve bilgi arasında içsel bir

bağdaşım oluşturulabilmesi için gerekli olduğunu düşünür. Sosa'ya kadar hep ihmal edilmiş olan “inancın epistemik bir perspektif ile ele alınması veya değerlendirilmesi gerektiği fikri” (Sosa, 1991: 281), çağdaş epistemolojide, Sosa ile başlamıştır. Bilginin, entelektüel erdeme sahip olan kişinin epistemik perspektifine dayanmak zorunda olduğunu düşünen Sosa, bu düşüncesinin, ancak, entelektüel erdeme sahip olan kişinin epistemik perspektifi uygun koşullarda işlerse geçerli olacağını da kabul eder. Bununla beraber, her ne kadar Sosa, kişinin epistemik perspektifine vurgu yapsa da, genel itibariyle, içselcilikten öte dışsalcı bir çizgiye daha yakın gözükmektedir. Onun *erdem perspektivizmi*, “dışsalcı güvenilirliğin (externalist reliabilizm) gelişmiş bir yaklaşımı” (Bonjour, 2000: 87) olarak görülebilir.

Özetle, dışsalcılık içselciliğin bir nevi reddi olarak kabul edilir. İçselciler, gerekçelendirmeyi kişiye bağımlı kılan bir etken ile kişinin zihinsel süreci ya da içsel bakış açısı ile açıklamaya çalışmakta iken, dışsalcılar, kişinin içsel durumundan öte dışsal etkenlerin gerekçelendirmeyi etkilediğini öne sürerler. Dışsalcılar, sadece, öznenin hareketle, doğru bir önermenin gerekçelendirilemeyeceğini iddia etmektedirler. Buradan hareketle denilebilir ki, dışsalcılık, esas itibariyle, içselciliğe atıfta bulunmadan kendi başına bir iddiada bulunmaktan uzaktır. O, ancak içselciliği reddettikten sonra bir iddiaya dönüşebilmektedir; bunun en uç noktası ise *güvenilirciliktir* (reliabilizm) (Mehdiyev, 2011: 205).

İçselci gerekçelendirme esas alındığında ise, gerçekten de gerekçelendirme, sadece özneye uygun olan düşünceleri gerektirmektedir: Buna göre, inanan bir kişi inancını uygun bir düşünce sayesinde elde etmiş ve bu inancını devam ettiriyorsa, söz konusu kişinin inancı gerekçelendirilmiş demektir. Burada düşüncenin uygunluğu, tümüyle inananın zihnine bağlı olan içsel bir durumdur ve bunun ötesinde herhangi bir şeye bağlı değildir (Sosa, 1999: 147).

Sonuç itibariyle, içselcilik ve dışsalcılık, günümüzde halen tartışılmaya devam etmektedir. Bugün hala, bu kuramlar üzerinden yeni kuramlar oluşturulmaya ve gerekçelendirme kriteriyle ilgili olarak ortaya çıkan bu sorunlara çözüm bulunmaya çalışılmaktadır. Nitekim erdem epistemolojisi de söz konusu problemlere bir çözüm bulmak amacıyla oluşturulan bir kuramdır. Sosa, erdem epistemolojisinin, temeldencilik-

bağdaşıcılık tartışması gibi gerekçelendirmenin doğasına ilişkin olarak yürütülen tartışmalara bir çözüm olabileceğini düşünür. O yüzden, tezimizin ana konusu olan Sosa'nın Erdem Epistemoloji'sine geçmeden önce, her ikisi de içselci olan ve sonsuz geriye gitme sorunuyla mücadele eden temeldencilik ve bağdaşıcılık sorununu ele almak daha uygun olacaktır. Esasen böyle bir yaklaşım, erdem epistemolojisinin ana sorunsalını anlamamıza katkıda bulunacaktır.

2.4.2. Temeldencilik ve Bağdaşıcılık

Temelcilik veya temeldenciliğin İngilizce'deki karşılığı *foundationalism*'dir. Temeldencilik, bilginin, genel itibariyle, herhangi ek bir gerekçelendirme veya temellendirmeye dayalı olmadan, temel inançlara bağlı olarak oluşturulabileceğini savunan öğretilerdir. Temeldencilik, ortaçağ'da tüm temellendirmelerin, meşrulaştırmaların nihai temeli olan Tanrı'nın çağdaş dönemde arka plana atılmasıyla beraber oluşan boşluğu bilinç ve epistemik özne ile doldurmaya çalışan görüş olarak bilinmektedir (Cevizci, 1996/1999: 837). Sosa için, *hazır olanların temeldenciliği* (*foundationalism of the given*) ya da bir inancın gerekçelendirilmiş olması, "o inancın inananın zihninde yer etmesine veya belirli temel inançlardan gelmesine bağlıdır." (Sosa, 2009: 160).

Temeldenciliğin iki ana çeşidi bulunmaktadır: formel ve esas temeldencilik. Yirminci yüzyılın sonlarında beliren temeldencilik tartışması 'formel temeldencilik' ve 'esas (ya da klasik) temeldencilik' arasındaki bir ayrımla açığa kavuşturulabilir. Esas temeldencilik, bağdaşıcılığa karşı iken, formel temeldencilik ise bağdaşıcılık yerine daha çok epistemik pesimizme karşıdır. (Sosa, 2001).

Temeldencilik genel itibariyle iki temel üzerine kuruludur. Bazı temel inançlar vardır ve temel olmayan bütün gerekçelendirilmiş inançlar kendi gerekçelendirilmeleri için gerekçelendirilmiş olan bu temel inançlara bağlı olmak durumundadırlar. Temeldenciliğe göre,

Herhangi bir inancın temel inanç olarak kabul edilebilmesi için her şeyden öte

(1) duyularla sabit, (2) kendiliğinden açık ve (3) değiştirilemez bir inanç olmasını gerekmektedir (Mehdiyev, 2011: 135).

Sosa, inançların temelden gerekçelendirilebilmeleri için, inanç ile

tecrübe arasında ne türden bir ilişkinin mevcut olduğunun bilinmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre, temeldencilik, temel inançların başka inançlarla olan ilişkilerinin doğasını açıklamak zorundadır (Sosa, 2009: 29).

Bizler, bazı inançlarımızı veya bilgilerimizi, öteki inançlardan hareketle elde etmekteyiz. Örneğin, "Normal şartlar altında su yüz derecede kaynar" iddiasını gerçekleştirmek için bir çok deney yaparız. Bu deneyler iddiamızı desteklerse, iddiamıza olan güvenimiz artar (Yazıcı, 1999: 34). Bu deneyleri gerçekleştirirken genel itibariyle bizler bir çok bilgiden yararlanmaktayız, aksi takdirde hiçbir bilgiye, daha doğrusu deneysel bilgiye dayanmadan bunu gerçekleştirmek mümkün değildir. Bu durum, beraberinde, düşüncelerimizin, inançlarımızın bir düşünce silsilesi içerisinde gerçekleştiğini göstermektedir. Hiçbir düşüncemiz, başlı başına bir inancın gerçekleştirmesini mümkün kılmamaktadır. İnançlarımızın gerisindeki önceden sahip olduğumuz başka inançlar ve bilgiler, yeni inançların ve bilgilerin elde edilmesine imkan tanımaktadır.

Temeldencilikğin en önemli savunucularından biri, Descartes'tır. O, bilgilerimizin kesin, apaçık ve tecrübemize dayalı olmasını sağlamak amacıyla. Kendi metodolojisini oluştururken, öncelikle, bilgisine sahip olduğunu düşündüğü her şeyden şüphe etmeye başlamış bildiğini düşündüğü her şeyi sorgulamaya başlamıştır. Descartes, bu sorgulama esnasında şu gerçeğe ya da temel inanca varmaktadır: Şüphe eylemi başlı başına bir düşünce eylemidir, düşünce eyleminin gerçekleşmesi için düşünenin var olması gerekmektedir. Düşünen olmadığı takdirde, düşünce oluşamayacağından ya da düşünmemek için düşünenin var olması gerektiğinden, Descartes şu sonuca varmıştır: "Düşünüyorum, o halde varım". Descartes bu çıkarımla birlikte temel bir inanca, kendi varlığına, var oluşuna sahip olmaktadır.

Bağdaşımcılık ise İngilizce'de coherentism kelimesinin karşılığı olarak dilimize çevrilmiştir. Bağdaşımcılık yerine uyumluluk kavramını kullananlara da rastlanmaktadır. Tezimizde uyumluluk yerine bağdaşımcılık kavramını kullanacağız. Temeldencilik kuramının öne sürdüğü savları daha iyi bir şekilde anlamamıza yardımcı olacağından dolayı bağdaşımcılık ile ilgilenmemiz de yerinde olacaktır. Sosa'ya göre, bir inancın epistemik olarak gerçekleştirmesi, inancın, bir inançlar sistemi içerisinde olması ve öteki inançlarla olan bağdaşımı neticesinde gerçekleşmektedir (Sosa, 2009: 160).

Bağdaşıcılık, inançların gerekçelendirildiği koşulları esas temeldencilikten farklı bir şekilde belirlemeye çalıştığından bir bakıma formel temeldenciliğin bir türü olarak görülebilir. Dolayısıyla, bir bağdaşımçı, bağdaşımı, temel olarak bir takım belirli türlerin içerisinde ve üretken bir yapı olarak tümdengelimden faydalanarak seçebilir (Sosa, 2001).

Gerekçeleştirme teorilerinden biri olan ve temeldencilik kuramının aksine inancın gerekçelendirmesini herhangi bir temel inanca dayandırmayan, inancı, bir inançlar sistemi içerisindeki konumuna bağlı olarak değerlendiren bağdaşımçılık kuramı, epistemolojinin son zamanlarda sıklıkla dile getirdiği gerekçeleştirme kriterinden hareketle oluşturulmuş bir kuramdır. Temeldencilik kuramına bir eleştiri olması bakımından ele alınan bağdaşımçılık, genel olarak, bütün inançlarımıza dayanacak olacak bir temel inancın var olamayacağını kabul etmektedir.

Bağdaşımçılığa göre, bir inancın sistem içerisinde bulunan diğer inançlarla bir bağdaşım ya da uyum içerisinde olması, o inancın doğru ve tutarlı olmasına olanak tanımaktadır. Ancak bir inancın tek başına, bir inanç sistemi olmadan, doğru olmasının mümkün olup olmadığı bir tartışma konusudur. Temeldenciliğe alternatif olarak sunulan bağdaşımçılık kuramına göre, temeldencilik, temeli dayanaksız bırakmış, dolayısıyla temelin kendisine dayanacağı hiçbir şeye yer vermemiş olduğu için başarısızlığa mahkumdur (Cevizci, 2012a: 135).

Sosa, kişinin bir inanç sahibi olmasının, inancın iyi nedenlere ya da gerekçelendirmeye sahip olduğunu düşünür. Ancak sahip olunan inançların nedenleri başka inançlarsa, o takdirde, inançların sonrasında gelen inançlara makul nedenler sunabilmesi gerekmektedir. Gerekçelendirilmiş olan inançların başka gerekçelendirilmiş olan inançlara ve onların da başkalarına gereksinim duymaları sonsuza kadar götürülebilecek epistemik bir sorundur (Sosa, 2009: 25).

Temeldenciliğin başarısız bir gerekçeleştirme türü olduğunu öne süren bağdaşımçılık, birisi, inançlar arasında gerçekleşen ilişkinin doğrusal bir bağdaşımçılığa dayandığı, diğeri de bu ilişkinin karşılıklı bir destek şeklinde gerçekleştiği bir bağdaşımçılık olmak üzere iki şekilde anlaşılabilir. Buna göre, inançlar arasında epistemik bir öncelik yoktur. Bu durumda, temel bir inancın varlığına ihtiyaç bulunmamaktadır. Bu yüzden de, bağdaşımçılıkta, bir inancın gerekçelendirilmesi bu inancın temel bir inanca

dayanmasından ziyade kişinin mevcut inanç sistemi ile bağdaşmasına dayanır (Bender, 1989). Lakin temeldenciliği başarısız bulan bağdaşıcılığın kendisi de başarısız bir gerekçelendirme türü olarak görülebilir. Zira bir inanç, sadece başka inançlarla bağdaşımına dayalı olarak gerekçelendiriliyor ve sadece bundan dolayı bilgi olarak kabul ediliyorsa, burada bağdaşıcılık, gerekçelendirme süreci açısından sonsuz bir geriye gitme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Sosa, temeldenciliğin bu sorunlarına karşılık olarak şunu ifade eder: "Klasik temeldencilik bir teori olma gayretindeyse, hangi tür bilinç durumumuzun epistemik olarak daha etkili olduğunu ya da hangi bilinç durumumuz sayesinde epistemik olarak temel inançlara sahip olabileceğimizi belirlemelidir." (Sosa, 2009: 27).

Temeldencilik ve bağdaşıcılık teorilerinin her ikisi de, aslında, içselcidir. İncanın gerekçelendirilmesini, öznenin sahip olduğu inançlar bağlamında değerlendirmektedirler. Temeldenciler, bütün inançları gerekçelendiren ancak kendisi gerekçelendirilmeye gereksinimi olmayan ya da bir bakıma kendi kendisinin gerekçelendirmesi olan inançlardan bahsederlerken, bağdaşıcılar, temel inançtan bahsedilemeyeceğini, kendi kendini gerekçelendiren inançların mümkün olamayacağını, incanın ancak ve ancak bir bağdaşım içerisinde ya da kişinin sahip olduğu bir inançlar sisteminde değerlendirilebileceğini, aksi takdirde, incancımızı gerekçelendirmenin mümkün olamayacağını ifade etmektedirler. Temeldencilerin tezi, bir piramide benzetilmektedir. Piramidin en alt tabakasında temel inançlar ya da önermeler bulunmaktadır. Temel inançlar, piramidin geriye kalan tüm parçalarını gerekçelendirirken, kendileri ise bu tür bir gerekçelendirmeye ihtiyaç duymamaktadırlar. Kendi kendilerinin gerekçelendirmeleri olan bu tür inançlar, epistemik olarak öteki inançlara kıyasla imtiyazlı bir konumdadırlar (Sosa, 1991: 167-168).

Dolayısıyla, çıkarımın gerekmediği bu tür bir yapı sayesinde, gerekçelendirmenin de gerekçelendirmesi olarak ele alınan *sonsuz gerileme sorunu'nun (infinite regress problem)* üstesinden gelinebileceği ifade edilmektedir. Bağdaşıcılık ise bir *sal'a* benzetilmektedir. Sal'ın hareket etmesi, bütün parçaların birbirleriyle olan uyumuna bağlı olmaktadır (Sosa, 1991: 169). Bu bağdaşım sağlanmadığı takdirde herhangi bir ilerlemeden veya hareketten bahsetmemiz mümkün olmamaktadır. Örneğin, şu an

karşımda bir notebook bilgisayar olduğu inancına, ben, öncesinde sahip olduğum inançlar neticesinde ulaşabilmekteyim. Elde ettiğim inanç; notebook bilgisayarın varlığı, öncesinde sahip olduğum inançlar ile olan bağdaşım neticesinde gerekçelendirilmiş olmaktadır.

Aslında görünen o ki temeldencilik, iki ana iddiada bulunmaktadır: (a) Bazı inançlar, herhangi bir başka inanca gereksinim olmadan kendi kendine epistemik gerekçelendirmeye sahiptir. (b) Bu temel inançlar, tüm diğer inançların temelidir. Diğer tüm inançlar, bu temel inançlarla olan uygun çıkarımsal ilişkileri sayesinde gerekçelendirilmektedir (Bonjour, 1985: 17). Temel inançlar, bazen "dolaylı olmayan bir şekilde gerekçelendirilmiş inançlar" bazen de "çıkarımsal olmayan bir şekilde gerekçelendirilmiş inanç" diye adlandırılmaktadır (Lemos, 2007: 45).

Oysa bağdaşımcılar, kendileri de birer deneysel inanç olan ve tecrübelerimiz neticesinde temel inanç olarak kabul ettiğimiz bu tür inançların, gerçekten de temel olduklarını bizlere gösterecek yeterli kanıtın olamayacağını ifade etmektedirler. Kısacası, onlara göre, kendisi gerekçelendirmeye gereksinimi olmayan ancak öteki tüm inançların gerekçelendirmesi için gerekli olan bir inançtan bahsetmek zordur.

Dolayısıyla, temeldencilerin yaptığı gibi teolojideki hareket etmeyen hareket ettirici görüşünün epistemolojiye uygulanması mümkün değildir. Zira bir inancın epistemolojik açıdan deyim yerindeyse kendi kendini hareket ettirdiğini düşünmek paradoksal bir durumdur (Bonjour, 2002: 186). Başka deyişle, kendisi gerekçelendirilmiş olmayan bir inanç nasıl olur da diğer inançların gerekçelendirmesi olabilir?(Lemos, 2007: 48) Bağdaşımcı perspektife göre, diğer tüm nesnelere hareket ettiricisi olan fakat kendisi hareket etmeyen bir varlıktan yani hareket etmeyen bir hareket ettiriciden (unmoved mover) bahsetmek nasıl rasyonaliteyi zorlayan bir durum ise, kendisinin temeli olmayan bir temel inançtan bahsetmek de o kadar rasyonaliteyi zorlayan bir durumdur.

Buna karşın, "Kendisi gerekçelendirmeye gereksinimi olmayan ancak öteki tüm inançları gerekçelendiren bir bilgi nasıl bir bilgidir?" sorusuna, temeldenciler,

Duyu-deneyimimiz neticesinde elde ettiğimiz bilgilerin bu türden bilgiler olduğunu ifade ederek yanıt vermektedirler. Onlara göre temel inançlar, kendiliğinden gerekçeli olduklarından, onların epistemik

olarak gerekçelendirilmeleri ve bilgi değeri kazanabilmeleri için başka inançların desteğine gereksinimleri yoktur (Mehdiyev, 2011: 164).

Örneğin, şu anda tezimi bir notebook aracılığıyla yazıyor olduğuma yönelik inancımın gerekçelendirilmesi, herhangi ek bir gerekçelendirilmeye gerek olmadan, bir bilgi değeri kazanmaktadır. Duyu organlarım, bunun gerçek olduğunu göstermektedir.

Bağdaşımcılık, gerekçelendirmeyi, inancın bir inançlar sistemi ile olan bağdaşımına bağlı olarak değerlendirirken, temeldencilik, temel inançların var olduğunu ve bu inançlar sayesinde öteki inançların gerekçelendirilebileceğini ileri sürmektedir. Görüldüğü üzere, bağdaşımcılar, bütün inançların, bir inançlar sistemi ile bağdaşım halinde olması gerektiğini savunmakta ve bu sayede inançların gerekçelendirildiğini düşünmektedirler (Feldman; Conee, 2006: 272). Ne var ki inançlar sistemi, zaman içerisinde bilgi özelliklerini kaybettiklerinden, inançlar zaman içerisinde kendilerini yenilemek durumundadırlar. Bu yenilemenin gerçekleşmesi, onların gerçeklik ile olan etkileşimlerine bağlıdır. Onların dış dünyadan soyutlanmaları, onların sonunu getirmektedir. Bağdaşımcılıkta zaman içerisinde ihtiyaca karşılık vermeyen ve öteki inançlar tarafından geçersiz kılınan inançlar, yerlerini geçerli olan inançlara bırakmaktadır. Bu durum, bizlere, zamanla ihtiyaca cevap vermeyen, sorunlarla baş edemeyen paradigmalardan devrimsel olarak yerlerini başkalarına bıraktıklarını düşünen Kuhn'un paradigmasını hatırlatır. Kuhn'un paradigmaları gibi bağdaşımcılığın inançları da zaman içerisinde değişmekte ve yenilenmektedirler.

Sosa'ya göre,

Özne, görsel tecrübelerinin belirli bir niteliğe sahip olduğunu bilmektedir. Örneğin, gözlerinin önünde ki beyaz bir üçgeni, gözlerinin içinde böyle bir şeklin var olduğunu hissederek tecrübe etmektedir. O, aynı zamanda, belirli bir mesafede hemen önünde, beyaz bir üçgenin bulunduğunu bilmektedir. Sosa'ya göre, öznenin sahip olduğu bu tür tecrübeler, öznenin kendi içsel tecrübesi tarafından elde edilen bilginin paradigmaları olarak nitelendirilebilir (Sosa, 1991: 2).

Sosa'ya göre, duyularımız tarafından elde edilenler, pasif olarak elde edildiklerinden, epistemik olsun ya da olmasın rasyonel normlar dahil

herhangi bir şeye bağlılık göstermemektedir. Onlar, herhangi bir nedene dayalı olmadıklarından, temel kaynaklar olarak veya ila nihaye geriye doğru giden sürekli bir gerekçelendirme silsilesini sonlandıran (regress stoppers) bir şey olarak görülmek durumundadırlar (Sosa, 2007: 46). Sosa'nın pasiflikten kastettiği şey, bizden bağımsız olan nesnelere, duyuşsal yetilerimize olan etkilerinin bilişsel durumumuzdan bağımsız olarak gerçeklemesidir.

Esas ya da klasik temeldencilikte temel inanç ya da önermenin bir diğer özelliği de, yanılmazlıktır. Kişinin bir p inancına sahip olabilmesi için bu inancının her şeyden öte yanılma payının olmaması gerekir. Buna göre, öznenin herhangi bir inancı, ancak o bu inancı öncesinde sahip olduğu yanılmaz önermelere dayanarak oluşturmuşsa, gerekçelendirilmiş sayılır. Sonuç itibarıyla, klasik temeldencilikçe göre, epistemik gerekçelendirme, yanılmaz bir inanca veya yanılmaz inançlardan oluşan bir tüm dengeli gereksinim duyar (Lemos, 2007: 50-51).

Fakat insan her halükarda yanılabilir veya aldatılabilir. Nitekim Lemos bu düşünceyi Descartes'ın kötü ifriti veya güçlü bir bilgisayar tarafından aldatılmamızın olası olduğuna veya boş kafalı ve unutkan oluşumuzdan ötürü yanılmamızın mümkün olduğuna dikkat çekerek açıklamaya çalışmıştır. Bu durumda ise, klasik temeldencilikçe iddiasına göre her ne kadar gerekçelendirilmiş temel inançların yanılmazlık özelliğine sahip olmaları zorunlu olsa da ne algılarımız ne de inançlarımız yanılmaz olmaktadır. Lemos'un örneği dikkate alındığında böyle bir durumda klasik temeldencilikçe yaklaşımına uyulmuş olmasına yani inançlarımızın çoğunu yanılmaz olduğunu düşündüğümüz bir takım temel inançlara dayandırmış olmamıza karşın yine de onların yanılma olasılıkları bulunmaktadır (Lemos, 2007: 52).

Örneğin şu an var olduğuma ve bir şeyler yazıyor olduğuma ilişkin inancım yanılmaz bir inançtır. Var oluşuma yönelik inancıma ilişkin düşüncemde yanılma olasılığım bulunmamaktadır. Var olduğuma yönelik düşünceye bir varlık üzerinden (ben) hareketle ulaştığımdan, yanılmam mümkün değildir. Benzer biçimde, düşünüyorum, gülüyorum, ağlıyorum türünden duyuşsal ve bilişsel tepkiler, varlığımı garanti altına almakta ve yanılmazlık gerçekleştirmektedir. Klasik, esas ya da katı temeldencilik olarak anılan kuramın aksine, formel temeldencilik de denilen ılımlı temeldencilik,

öznenin, tümüyle yanılmaz olamayacağından hareketle, elde ettiklerinin yanılmazlık özelliğine sahip olmayacağını kabul eder. O halde, yanılmaz olamayandan yanılmazlık beklemek mümkün değildir.

Ernest Sosa, yanılmazlık dışında, temeldencilik ile ilgili iki sorunun daha var olduğunu ve bunları bertaraf etmenin kolay olmadığını belirtir:

Bu sorunlardan ilki, renklere, şekillere, seslere, kokulara vb. duyuşsal tecrübelerimize dayalı geçerli duyuşsal özelliklere sahip olup olmadığını tam olarak belirlenememesi üzerinedir, ikincisi ise, bu tür ilkelerin, açık bir biçimde, duyuşsal tecrübelerimizden destek alan inançların güvenilirliği ile ilgili olasılıklı durumlardan kaynaklanıp kaynaklanmadığıdır. Temeldencilere göre, görsel inançlarımız, görsel yetilerimize dayalı olarak gerekçelendirilmektedirler. Bu durumda, akla şu soru gelir: Bu tür bir kaynağa dayalı olan inançların neredeyse tümünün yanlış olduğu bir anda, inançlarımız eşit ölçüde sağlam olarak gerekçelendirilmiş olabilecekler midir? (Sosa, 1991: 188).

Dolayısıyla, görsel inançlarımızın görsel tecrübelerimizden kaynaklandığını kabul ettiğimiz takdirde, görsel inançlarımızı temel bir ilke veya genelleme olarak kabul etmemiz gerekmez mi? Bu tür durumların gerçekleşmesi, görsel inançlarımıza dayalı olan ancak birleştirici özelliği olmayan bir çok ilkenin var olmasına imkan tanımaktadır. Bu durumda ise, görme, işitme, koklama vb. duyuşsal tecrübelerimizden kaynaklanan inançlarımızı anlamlandırmakta zorluk çekmeye başlarız.

Öte yandan epistemik gerileme ya da sonsuz gerileme sorunu da, temeldencilikğin uğraştığı ve merkeze temel inancı yerleştirerek cevaplamaya çalıştığı bir sorundur. Gerekçelendirmenin de gerekçelendirmesi şeklinde sürekli bir geriye dönüşü gerektirecek olan bu epistemik sorunu, Bonjour, temeldenci argümana dönüş yaparak aşmaya çalışmaktadır.

Bonjour, epistemik gerileme hususunda, şu dört durumun gerçekleştiğini ifade etmektedir:

1) Gerileme, önceki inançların gerekçelendirilmiş öncüllerinde son bulabilir; ancak ne kadar örtük olursa olsun kendilerine meydan okudukları takdirde bütün gerekçelendirme türleri mevcudiyetlerini yitirmektedirler. 2) Gerileme, yeni öncül ve inançların sunulması ile birlikte süresiz olarak "geriye" gidebilir; bu sayede hiçbir inanç, bu silsile içerisinde, tekrar etmemekte ve maalesef hiçbir sona

ulaşılamamaktadır. 3) Gerileme, bir çember içerisinde hareket edebilir: Bu sayede, gerekçelendirme talebi geriye doğru yeterince ilerletildiği takdirde, öncesinde gerekçelendirici argüman zinciri içerisinde sonuçlar olarak görülen (ve başka inançlar tarafından gerekçelendirilmiş bulunan) inançların kendileri de yeniden gerekçelendirici öncüller olarak görülmektedirler. 4) "Temel" deneysel inançlara ulaşıldığından gerileme son bulabilir, epistemik gerekçelendirme derecesine sahip olan bu tür inançlar, çıkarımsal olarak öteki inançlara bağlı değildir ve bunun neticesinde hiçbir deneysel gerekçelendirme sorunu ortaya çıkmamaktadır (Bonjour, 1985: 21).

Sosa, temeldencilik sorununu aşmanın bir yolu olduğunu belirtmektedir. Ona göre, entelektüel erdemlerimiz, duyularımıza dayalı olan inançlarımızla ilgili olan temeldenci epistemik ilkeler için birleştirici bir temel sağlamaktadır. Öznenin doğru inanca ulaşmasına yardımcı olan, sezgi, tümdengelim, iç gözlem vb. yetilerin ya da yeteneklerin, entelektüel erdem olarak kabul edilebileceğini ifade eden Sosa'ya göre, gerekçelendirmeyi, entelektüel erdem açısından tanımlamak, sözü edilen bu tür yeti ya da yeteneklerin birleşik bir tanımının yapılmasına imkan tanımaktadır (Sosa, 1991: 186-189).

Geleneksel temeldencilik ve bağdaşımcılık, gerekçelendirilmiş inanç ve bilgiyi, inançların özelliklerine; yani, mantıksal ilişkilerine (bağdaşımcılık) veya mantıksal ilişkileri artı duyusal tecrübelerle olan ilişkilerine (geleneksel temeldencilik) gönderme yaparak açıklamaya çalışmaktadırlar. Sosa'nın erdem epistemolojisi ise gerekçelendirilmiş inancın çeşitli türlerini ve bilgiyi, entelektüel erdemden hareketle açıklamaya çalışmakta, bunun hemen ardından, kişilerin daha temel olan özelliklerini de göz önünde bulundurarak, inançların farklı normatif özelliklerini tanımlamaya gayret etmektedir (Greco, Turri: 2013).

Sonuç itibarıyla, temeldencilik, sonsuz gerileme sorununda ortaya çıkan çözümsüzlüğü, gerekçelendirmeye gerek duymayan temel inançlar ve bilgiler ile aşmaya çalışmaktadır (Mehdiyev, 2011: 132-133). Örneğin, "Şu an İstanbul'da kar yağıyor" iddiasına ilişkin gerekçelendirmem, İstanbul'da yaşayan bir arkadaşımın az önce yaptığım telefon görüşmesi neticesinde ya

da hava durumundan edindiğim bilgiye dayalı olabilir. Dolayısıyla, inancım, öncesinde elde ettiğim bir çıkarıma bağlıdır ve bu çıkarım sayesinde inancım gerekçelenmektedir. Ancak direkt kendi deneysel tecrübemize dayalı olarak elde ettiklerimizin, herhangi ek bir bilgiye gereksinimi olmadığından, duyuşal yetilerimizden elde ettiklerimiz, temel inançlar kabul edilmektedir. Buna göre, herhangi bir çıkarıma dayalı olmayan ve kişinin deneysel tecrübesine ya da yaşam tecrübesine dayalı olarak elde edilen inançlar, temel inançlardır.

Esas itibariyle, bütün bilgilerimizin çıkarıma dayalı olduğu, gerekçelendirilmiş olan inancın bir başka gerekçelendirilmiş olan inanca, o inancın da bir başkasına bağlı olduğu epistemik gerileme sorunu, temeldencilik ve bağdaşımıcılık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunun aşılması ise iki kuramdan birinin tercih edilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu hususta, Sosa, çağdaş epistemolojinin, antik temelci piramidin güvenliği ile yeni bağlamcı sal riskli macera arasında seçim yapmak durumunda olduğunu belirtmektedir(Sosa, 1991: 164-165).

"Bir inancı gerekçelendirmenin, inanç lehine kanıtlayıcı nedenler sağlamak anlamına geldiğini düşünen Sosa'ya göre, bütün epistemik gerekçelendirmeler, muhtemelen kanıtlayıcı gerekçelendirmelerdir." (Sosa, 1991: 165) Ancak bütün gerekçelendirmeleri, kanıtlayıcı olarak nitelendirmek ileriki etapta, gerekçelendirmenin güvenilirliğine zarar vermektedir. Sosa'nın, esas itibariyle, kanıtlayıcı gerekçelendirmeden kastettiği şey, temel ve hiçbir gerekçelendirmeye gereksinimi olmayan inançların mümkün olamayacağı üzerinedir. Sosa, bu türden tanımlamaları iki yönden ele almaktadır: İncanın her şeyden önce gerekçelendirilebilir olması ve kişinin elde ettiği inancın gerekçelendirilmiş olmasıdır (Sosa, 1991: 253). Sosa, bir inancı yeterli kılan şeyin, inancın entelektüel erdemden ya da yetenekten kaynaklanması olduğunu düşünür (Sosa, 2009: 38). Temeldencilerin kabul ettiği temel inançlar ise, gerekçelendirmeye gereksinimleri olmayan inançlar olarak kabul edildiklerinden bu inançların gerekçelendirilmesine ihtiyaç yoktur.

Özetle, temeldencilik ve bağdaşımıcılık teorilerinin çözmeye çalıştığı asıl sorun, gerekçelendirmenin gerekçelendirmesi olarak bilinen ve sonsuza kadar götürülebilecek olan sonsuz gerileme sorunudur. Temeldenciler, bu sorunu, temel inançların varlığını kabul ederek çözmeye çalışırken,

bağdaşımçılar temel inançların ya da kendi kendini gerekçelendiren inançların mümkün olamayacağını, bir inancın gerekçelendirilmesinin ancak öteki inançlarla olan uyumuna veya bağdaşımına bağlı olduğunu söyleyerek aşmaya çalışmaktadırlar. Bu inançlar sisteminde bütün inançlar birbirlerine bağlı, tutarlı bir bağdaşım içerisinde hareket etmek zorundadırlar.

3. ERNEST SOSA 'NIN ERDEM EPİSTEMOLOJİSİ

Epistemoloji, erdem epistemolojisi ile birlikte neredeyse ilk kez soyut ve karmaşık olan kimliğinden sıyrılmakta ve bunu öznenin kişiliği, karakteri, entelektüel ve erdemli yapısı üzerinde durarak gerçekleştirmektedir. Klasik yunan filozoflarınca özellikle de Sokrates tarafından sıkça dile getirilen erdem kavramı, Aristoteles ve diğer filozoflar tarafından da ele alınmış ve işlenmiştir. Ancak erdem kavramı, bu dönemde, genel itibariyle hem epistemoloji hem de etik alanında incelenmiş ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Erdem epistemolojisi, özneyi, gerekçelendirmenin merkezine yerleştirmesiyle inanç temelli epistemolojiden ayrıcalıklı bir konumdadır. Sosa'ya göre, bir inancın bilgi değeri kazanabilmesi için öznenin epistemik perspektifine ya da yeteneğine (competent) dayalı olarak elde edilmesi gerekmektedir (Sosa, 2009: 187).

Özne ve onun bilişsel erdemleri, eğilimleri, erdem epistemolojisinin esas ilgi alanıdır. Sosa, bir tenis şampiyonu ile çaylak bir tenisçinin topa vuruşu analogisiyle erdemlerin özne için önemini serimlemeye çalışır. Usta işi olan ancak birinci olamayan bir atışın olduğunu varsayalım. Bu atışı değerlendirirken bizler genel itibariyle oyuncunun yeteneğinden hareket ederiz. Çaylak tenis oyuncusunun raket kullandığını ve üzerine doğru gelen toptan bîhaber olmasına rağmen düzgün bir atış gerçekleştirerek topu hedefine ulaştırdığını düşünelim. Bu tür bir atış, tekrarı olamayacak güzellikte bir atış olsa bile, oyuncunun yeteneğine dayalı olmadığından tesadüfen gerçekleşmiş bir atış olacaktır (Sosa, 2009: 188). Oyuncunun performansını yeteneğine dayalı olarak değerlendiren Sosa, bu epistemik yaklaşımıyla özneyi merkeze almaktadır. Sosa'nın erdem epistemolojisi, edimler veya inançlardan öte özneye ya da *düşünene (cognizer)* odaklanmaktadır (Sosa, 2009: 189).

Sosa, inancın doğruluğunu öznenin entelektüel erdemlerine dayalı olarak açıklamaya çalışır. Onun asıl amacı, güvenilir bir gerekçelendirme ile

doğru bilgiye ulaşmaya çalışmaktır. Bu sebeple, onun epistemolojisine, kısaca, erdem-temelli bir epistemoloji diyebiliriz.

Sosa, ilkin, öznenin epistemik perspektifine bağlı olan entelektüel erdemlerden hareketle gerekçelendirmenin temelini oluşturmakta ve bilgiyi analiz etmektedir. İnançları, öznenin epistemik perspektifinden hareketle değerlendirmektedir. Bu bağlamda, inançların, kişinin entelektüel erdemine, yeteneğine ya da yetilerinin güvenilirliğine bağlı olduğunu belirtmektedir. İkinci olarak, inancı, uygun (apt) ve gerekçelendirilmiş olarak ikiye ayıran Sosa, uygun inancın, öznenin entelektüel erdemleri neticesinde ortaya çıktığını, gerekçelendirilmiş inancın ise öznenin epistemik perspektifine bağlı olarak gerçekleştiğini öne sürer. Gerekçelendirilmiş inançtan hareketle, Sosa, bilgiyi, öznenin perspektifine dayalı hayvani ve düşünümsel (reflective) bilgi olarak ikiye ayırmaktadır. Bir canlı için hayvani bilgiye sahip olmak, herhangi bir önermeye doğru bir şekilde inanmak anlamına gelmektedir. Fakat bir insan için elde edilen inancın o insanın epistemik yeterliliğinden ya da yeteneğinden de kaynaklanması gerekmektedir.

Sosa'nın deyimiyle, inanç, yetenek ürünü (adroit) veya yeteneğe dayalı olarak elde edilmiş bir inanç olmalıdır. Böyle bir inancın doğruluğu yeteneğe bağlı olarak gerçekleşeceğinden söz konusu inanç, uygun (apt) bir inanç olacaktır. Kısacası, herhangi bir canlının hayvani bilgiye sahip olması, uygun bir inanca sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Herhangi bir kişinin bir p önermesine yönelik düşünümsel bilgiye sahip olması, o kişinin uygun bir şekilde p'ye inandığı anlamına gelmektedir. Kişinin bu yüksek-derecedeki inancının doğruluğu, onun, her türlü meydan okumalara, sahip olduğu yeteneklerle karşı koyabilmesi anlamına gelmektedir. Bu tür bir uygun inanca sahip olmak, kişiye kendi inancını öteki kuramlara karşı savunabilmeyi gerektirmektedir.

Sosa, hayvani bilgi ve düşünümsel bilgiyi açıklamak için yetenek kuramına başvurmaktadır. Zaten onun erdem epistemolojisini kendine özgü kılan şey, bilginin neliğini yetenek kuramından hareketle açıklamaya çalışmasıdır. O, bilgiyi, güvenilir bir inanç-biçimlendirme süreci ile açıklamak yerine, yeteneğe dayalı olarak açıklamayı tercih eder.

Bu bölümde, Sosa'nın epistemolojisinin temelini oluşturan hayvani bilgi- düşünümsel bilgi, uygunluk-gerekçelendirme, epistemik perspektivizm, entelektüel erdem kavramları genel itibariyle ele alınacak

ve bu kavramlardan hareketle, erdem epistemolojisinin, Gettier sonrasında ortaya çıkan gerekçelendirme ve bilgi konularına çözüm olup olmadığının cevabı aranmaya çalışılacaktır.

3.1. Hayvani Bilgi (Animal Knowledge) ve Düşünümsel Bilgi (Reflective Knowledge)

Sosa, bilgiyi, iki bölüme ayırarak bilginin neliğini tanımlamaya çalışmaktadır. Sosa'ya göre, bilgi, iki derece ya da kademe şeklinde gerçekleşir. O, bu iki tür bilgiyi; hayvani ve düşünümsel bilgi (ya da tümüyle insani bilgi) şeklinde tanımlamaktadır. Sosa, düşünümsel bilgiyi, *uygun bir biçimde belirlenmiş olan uygun inanç (apt belief aptly noted)* olarak tanımlarken, hayvani bilgiyi *sade uygun inanç (mere apt belief)* olarak ifade eder (Sosa, 2011: 12-13).

Sosa, gerekçelendirmeyi,

Hayvani (unreflective) ve düşünümsel (reflective) gerekçelendirme olarak ikiye ayırmaktadır. O, hayvani gerekçelendirmeyi *düşünümsel olmayan (unreflective) gerekçelendirme* olarak nitelemektedir. Onun için hayvani veya düşünümsel olmayan gerekçelendirme, herhangi bir düşünümsel desteğe gereksinimi olmayan gerekçelendirmedir (Sosa, 2009: 238).

Sosa, bilginin bazen hayvani bazen de düşünümsel seviyede gerçekleştiğini ileri sürer. Ona göre, hayvani bilgi, inananın epistemik bir perspektife sahip olmasını gerektirmez iken düşünümsel bilgi ise gerektirmektedir (Sosa, 2009: 135). Sosa'ya göre,

Hayvani bilgi, birinci dereceden uygun inançtır. Düşünümsel bilgi ise özne tarafından uygun bir biçimde desteklenmiş olan hayvani bilgidir. O, *tam anlamıyla bilmenin (Knowing Full Well)* gerçekleşebilmesi için öznenin hem hayvani hem de düşünümsel bilgiye sahip olmasını ve öznenin tam bir uygunluk ile onları bilmesi gerekmektedir (Sosa, 2011: 11).

Sosa'ya göre, düşünümsel bilgi, hayvani bilginin aksine, sadece uygun bir inancı değil savunulabilir (defensible) bir inancı gerektirdiğini düşünür (Sosa, 2007: 24). Ona göre, bir inancın uygunluğu için gerekli olan şey, inancın doğru olması değil, inancın aynı zamanda öznenin yeteneğine dayalı olmasıdır. İnanç, kişinin yeteneği ile uygun koşullarda elde edildiği takdirde

doğru ve uygun bir inanç olmaktadır. Dolayısıyla, yeteneğe atfedilen şey sadece inancın varlığı değil aynı zamanda onun doğruluğu olmaktadır (Sosa, 2007: 33).

O, düşünce yetileri olmayan ya da olayları irdeleme yeteneğine sahip olmayan diğer canlılar ve (çocuklar gibi) bilişsel bir olgunluğa erişemeyenlerle ortak olarak paylaştığımız bilgiye, hayvani bilgi der. Ona göre, bir inanç, doğru ve uygun olduğu müddetçe hayvani bilgi seviyesindeyken, doğruluk ve uygunluğa ek olarak, gerekçelendirilmiş olduğunda ise düşünümsel bilgi seviyesindedir. Düşünümsel bilgi ancak inanç inananın bağdaşımli perspektifi ile uyumlu olduğu takdirde meydana gelmektedir (Sosa, 1991: 144-5). Bu durumda hayvani bilgi, düşünümsel bilgi'ye ulaşılmadan önce elde edilen ve düşünümsel bilgiye kıyasen daha düşük seviyede olan bir bilgidir.

Sosa, hayvani bilgiye sahip olan insanı, öteki canlıların sahip olduklarından ayırmak için

Hayvani rasyonel gerekçelendirme (unreflective rational justification) ve düşünümsel rasyonel gerekçelendirme (reflective rational justification) kavramlarını kullanır. Düşünümsel rasyonel gerekçelendirme, hayvani olana göre, en azından, rasyonel desteğe gereksinim duymaktadır. Hayvani rasyonel gerekçelendirme, insanın sahip olduğu inançların bir rasyonel temele dayalı olmasından ötürü rasyonellik değeri kazanmaktadır (Sosa, 2009: 238-9).

Sosa'nın, 'hayvanların da bilgi sahibi olabilecekleri' iddiası karşısında bir çok düşünür farklı görüş belirtmektedir. Onlara göre, hayvanlar bilgi sahibi olamazlar. Donald Davidson, Robert Brandom ve John Haugeland, bu tür bir düşünceye sahip olan düşünürlerdir. Bununla beraber, Michael Williams, Keith Lehrer ve Kornblith, hayvanların bilgi sahibi olabilecek kapasiteye sahip olmasalar da inanç sahibi olabileceklerini kabul ederler (Kornblith, 2005).

Sosa ise, bu iki görüş arasında orta bir yol bulma arayışındadır (Kornblith, 2004: 126). O, hayvanların bilgi sahibi olabileceklerini kabul etmekte ancak onların elde ettiği bilgi ile insanların elde ettikleri bilgi arasında derece bakımından farklılıklar bulunduğunu öne sürmektedir. Onun, hayvani bilgiyi, düşünümsel bilgiden önce gerçekleşen bir bilgi diye tanımlaması (Sosa, 2009: 146-151), yetişkinlerin elde ettikleri bilgi ile

çocukların elde ettikleri bilginin derece bakımından farklılıklar taşıdıklarını göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra, o, böyle bir tanımlamayla, aynı zamanda, düşünümsel bilginin derece bakımından hayvani bilgiden daha üstün olduğunu da kabul ettiğini göstermiş olur.

Hayvani ve düşünümsel bilgi arasında yapılan ayırım, Sosa'nın epistemolojisinde, önemli bir yer tutmaktadır. Sosa, bu ayırımı yapmakta haklı olduğu takdirde, sırf hayvani bilgi'nin varlığından bahsetmemizin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Bununla beraber Sosa insanların sade hayvani bilgiden daha fazlasını elde edebilecek kapasiteye sahip olduğunu iddia eder. Sosa bu iddiasını güvenilirlikten kendi erdem perspektivizmine geçmekle, temellendirir (Kornblith, 2004: 126). Sosa'nın erdem perspektivizmi, "görünüşte, genel itibariyle, dışsalcılığın bir tür düzeltmesi ve gelişimi olarak nitelendirilebilir." (Bonjour, 1995) Ancak, Sosa'nın erdem perspektivizmi, uzlaşmacı olmayan dışsalcılık ve içselcilik arasında orta bir yol vazifesi görmektedir.

Güvenirciler, doğru inancın güvenilir bir sürecin neticesinde elde edildiğini, içselciler ise belirli içsel spesifik standartları karşılaması sonucu elde edildiğini söylerken, Sosa, doğru inancı, hem güvenilir olarak üretilen hem de belirli içsel spesifik talepleri karşılayan bir bilgi görüşü olarak düşünmektedir. Ne var ki Kornblith gibi çağdaş epistemologlardan bazıları, Sosa'nın bu düşüncesine ve bilgi ayırımına, itiraz ederler. Daha birleştirici bir bilgi tanımını esas alan Kornblith'e göre, hayvani ve insani bilgiler birbirinin aynısı oldukları için burada içselciliğe bir ayrıcalık tanımaya gerek yoktur (Kornblith, 2004: 127).

Bu bağlamda, Sosa'nın tezinden hareket ettiğimiz takdirde, içselcilerin düşünümsel bilgiye, dışsalcıların ise hayvani bilgiye daha yakın olduklarını ifade edebiliriz. Sosa'ya gelince, o, hem içselciliğe hem de dışsalcılığa yakın olan bir düşünürdür. Sosa, "hayvani bilgi ve düşünümsel bilgi ayırımını Descartes'ın *cognitio* ve *scientia* ayırımına dayanarak oluşturmaktadır." (Sosa, 2009: 140-143).

Sosa'ya göre,

Cognitio, ortama ya da kişinin kendisine bağımlı olan iyi şans etmenlerinin neticesinde doğrunun elde edilmesidir. Kişi doğruya, tıpkı zarın atılmasından sonra çift beşlinin geleceğini tahmin etmek ve bu tahminimizin doğru çıkması gibi şans eseri ulaşabilir ancak elde

edilen bu doğru *cognitio* olarak nitelendirilemez. *Cognitio*, doğrunun özne tarafından uygun bir biçimde elde edilmesini gerektirmektedir. Şans eseri ulaşılan doğru *cognitio* kavramının ilgi alanında değildir. O, bir inancın doğruluğunun, belirli yeteneklerin, uygun koşullarda uygulanması neticesinde elde edilmektedir. *Cognitio*, hayvani bilgi veya uygun inançtır. *Scientia* ise *cognitio*'dan daha fazlasına gerek duymaktadır. *Scientia*, öznenin epistemik edimleri üzerine olan yeterli bir perspektif sayesinde elde edilebilmektedir. (Sosa, 2007: 130).

Descartes ise, *scientia* kelimesini, kavram itibarıyla, *doğru bilgi (true knowledge)* ya da *bilgi (knowledge)* anlamında kullanırken, *cognitio* kelimesini, *bilinçlilik (awareness)* anlamında kullanır. Ona göre, "gerçek Tanrı'nın *scientia* sı, her şeyin *cognitio* su için gereklidir." (Sosa, 2007: 129)

Descartes'ın *cognitio*²⁴ (hayvani bilgi) kavramından hareket ettiğimiz takdirde, Sosa, dışsalcı bir çizgiye, Descartes'ın *scientia*²⁵ kavramından (düşünümsel bilgi) hareket ettiğimizde ise, düşünümsel yönü daha ağır basan içselci bir çizgiye yakın durmaktadır (Sosa, 2002: 381). Ona göre, sadece güvenilir ayrımlar yapabilme yetisine sahip olan hayvani bilginin aksine düşünümsel bilgi, kişinin bildiğini bilmesini gerektirmektedir (Unwin, 2007).

Sosa, her ne kadar içselcilik ve dışsalcılık arasında bir seçim yapmak zorunda olmadığımızı inanmış olsa da, bilgi türlerini birbirleriyle uzlaştırmanın ancak bilgi türleri arasındaki bir ayrım yapmakla mümkün olabileceğini de kabul eder (Fumerton, 2002: 85). Descartes'ın *cognitio* ve *scientia* ayrımını yansıttığı için, onun bilgi tanımı, yapısal olarak Kartezyen bir tanım olarak kabul edilebilir.

Açıkçası, Sosa, Descartes'ın sunduğu detayları reddetse de, onun felsefi alt yapısını kabul etmektedir.

Sosa'nın terminolojisinde, hayvansal bilgi, kişinin doğru inançlarının güvenilir bir kaynağa sahip olmasını gerektirmektedir (Turri, 2013). *Hayvansal bilgi (cognitio)* sezginin kendisine ve ondan gelen bilgiye dayanmaktadır. Tanrı'nın varlığının *cognitio*'suna sahip olduğumuz takdirde, *cognitio*'dan ötürü sahip olduğumuz birçok şeyin sadece tesadüfen doğru

²⁴ Kelime itibarıyla, öğrenme, anlama, soruşturma ve araştırma anlamlarına gelmektedir (Furkan Akderin, Latince Sözlük, İstanbul, Say Yayınları, 2012, s.107)

²⁵ Kelime itibarıyla, bilgi, bilim anlamlarına gelmektedir. (Akderin, a.g.e., s. 499)

olmadığını görürüz. Bu durum, bizim, daha iyi ve değerli olan scientia'ya geçişimize imkan tanımaktadır. Her şeyin scientia'sına sahip olmadan önce, kendisiyle Tanrı'nın varlığını kanıtlamak zorunda olduğumuz öncüllerin scientia'sına sahip olmak zorunda olduğumuzu varsaydığımızda, süreç bir kısır döngüye düşer. Ancak scientia, daha küçük dereceden bir bilgi durumu olan cognitio durumu ile beraber ele alındığı takdirde, bir kısır döngü oluşmaz (Lepock, 2010).

Sosa'nın, düşünce ürünü olmayan bilgi olarak nitelendirdiği bu hayvani bilgi, kişinin bilişsel yetilerinin uygulanışı sayesinde elde edilir. Bu durumda, algıya dayalı inançlarımız ile hafızamızda var olan inançlar, bu türden bilgilerin birer paradigmaları olarak görülebilirler (Zagzebski, 1996: 278). Descartes'ın cognitio kavramının bir devamı niteliğinde olan hayvani bilgi ile onun scientia kavramını takip eden düşünümsel bilgi arasında ayırım yapan Sosa'ya göre, kişi, hayvani bilgiye, doğruyu, tesadüfen değil, uygun bir biçimde elde etmesi neticesinde ulaşmaktadır. Lakin Sosa, yine de; hayvani ve düşünümsel bilgilerimizin, *yanılmaz (infallible)* bir güvenilirlikten öte yüksek derecede bir güvenilirliğe sahip olması gerektiğini düşünür. (Sosa, 2009: 199). Bu yüzden, denilebilir ki, onun hayvani bilgiye dayandırdığı gerekçelendirme ve epistemik erdem anlayışı, dışsalıcı bir yapı arz etmektedir.

Oysa düşünümsel bilgi, hayvani bilgiden farklı olarak, doğrunun, uygun bir biçimde elde edilmesinden daha fazlasına gereksinim duymaktadır. Düşünümsel bilgi elde edildiği takdirde, içsel bir yapıda olan sezgilerimiz, bir güvene kavuşmaktadırlar. (Sosa, 2009: 44) Sosa'nın hayvani bilgi tanımının güvenilirliği karmaşık bir varyasyonu olduğunu dile getiren Fumerton'a göre, Sosa'nın hayvani bilgisinin temeli, entelektüel erdem anlayışından kaynaklanmaktadır (Fumerton, 2004: 72- 73).

Bundan dolayı, öyle görünüyor ki, Sosa için, yetişkin olmayan çocukların bilişsel yetenekleri entelektüel erdemler değildir. Çocuklar entelektüel erdem elde etme sürecindedirler. Fakat onlar, şu an için her ne kadar entelektüel erdemlere sahip olamasalar da, zaman içerisinde, bilişsel olarak olgunlaştıkça, bu erdemlere sahip olabileceklerdir. Buna karşın, yetişkin insanların bilişsel düzeyi, çocuklardan daha gelişkindir. Şu an için sadece hayvani bilgiye sahip olabilen çocuklar, zaman içerisinde düşünümsel bilgiye geçiş yapmaktadırlar. Dolayısıyla, buradan hareketle, Sosa'nın,

çocukların ve olgun insanların aynı bilişsel düzeye sahip olmadıklarını düşündüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Ona göre, yetişkin bir kişi, hem hayvani hem de düşünümsel bilgiye sahip olabilir; fakat çocukların bilişsel süreçleri daha tamamlanmadığından onlar düşünümsel bilgiye sahip olamazlar. Onlar, sadece, derece bakımından daha düşük olan hayvani bilgiye sahiptirler.

Hayvani bilgiye sahip olmak için kişinin ihtiyacı olan tek şey, entelektüel erdemlerden kaynaklanan uygun bir inançtır.

Bir çocuğun, masanın üzerinde bir fincan olduğuna ilişkin doğru bir inanca sahip olduğunu varsayalım. Bu inancın, çocuğun algıları ve onların uygunlukları ile elde edildiğini düşünelim. Bu durumda, çocuğun inancı, hayvani bir bilgi örneğidir. Fakat diyelim ki, çocuğun babasının masanın üzerinde bir fincan olduğuna yönelik doğru bir inancı var. Bu durumda, babanın algısal inançları, çocuğun sahip olduğu gibi uygundur; fakat, buna ek olarak, babanın inancı, kendisine ait olan diğer inançları ile bağdaşımli olduğundan aynı zamanda düşünümseldir de. Baba, en azından, dolaylı olarak, bir fincan gördüğüne ve görme yetisinin normal çalıştığına, bu tür durumlarda kendisinin masada bir fincanın var olduğuna yönelik doğru kararlar verebildiğine inanmaktadır. O, inancın iyi bir kaynaktan geldiğine ve uygun bir ortamda işlenerek elde edildiğine inanmaktadır. Baba, fincanın var olduğuna yönelik inancını destekleyen geçmiş deneyimlere sahiptir. Babanın bilişsel güçleri ve entelektüel erdemlere sahip oluşu, onun bağdaşımli bir perspektifle birlikte düşünümsel bilgiye ulaşmasına imkan tanımaktadır (Lemos, 2007: 102).

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, hayvani bilgi, kişinin "düşünümsel bilgi"ye ulaşmadan önce elde ettiği ve düşünümsel bilgiye nazaran daha düşük derecede olan bilgiyken, düşünümsel bilgi, sadece kuramlaştırma yeteneğine sahip olan canlıların yani yetişkin insanların ulaşabileceği ya da elde edebileceği bir bilgidir.

Başka deyişle, Fumerton'unda vurguladığı gibi, "Sosa'nın hayvani bilgisi doğruya güvenilir bir şekilde ulaşma bakımından anlaşılacak durumundayken, onun düşünümsel bilgisi kişinin doğruya güvenilir bir şekilde ulaştığı inancının içsel bir gerekçelendirilmesine sahip olması

bakımından anlaşılmalıdır." (Fumerton, 2004: 79) O halde, hayvani bilgiyi elde etmemiz, bilişsel yetelerimizin, yalnızca müsait ortamlarda uygun bir biçimde çalışmaları durumunda mümkün olmaktadır. Buradan hareketle denilebilir ki, hayvani bilgi ile düşünümsel bilgi arasındaki en belirgin ayrım, duyuşsal yetelerimiz sayesinde elde edilen hayvani bilginin bilenin bildiğini bilmesini gerektirmemesine karşın, düşünümsel bilginin bilenin bildiğini bilmesini gerektirmesidir. Çünkü, düşünümsel bilgiye sahip olmak, entelektüel erdemlerin uygun bir biçimde uygulanabilirliğini ve bunun farkına varmayı icap ettirir.

Sosa, düşünümsel bilginin, hayvani bilgiye nazaran, iki faydasının olduğunu düşünmektedir. Ona göre düşünümsel bilginin birinci faydası, hayvani bilgiden daha iyi gerekçelendirilebilir olması, ikinci faydası ise, "düşünümsel bilginin birleşik anlamayı sağlayabilmesidir"(Sosa, 2000: 31-32).

Hâlbuki Sosa'dan farklı olarak, Kornblith, iki tür bilgi ayrımı yapmaktansa, epistemik konuların avantajlarını ya da dezavantajlarını değerlendirmenin daha akıllıca bir davranış olacağını iddia eder (Kornblith, 2004: 130). Kornblith, bu iddiasını desteklemek için şu örneği vermektedir:

Arkadaşlarınızla rutin olarak yaptığımız görüş alışverişlerinizi dikkate alalım ve bu tür bir alışverişin ardından elde ettiğiniz bilgiye istişari bilgi diyelim. İstişari bilginin, istişari olmayana göre daha üstün olduğunu düşünelim. Fakat daha sonra gördük ki, güvendikleri arkadaş grupları bulunan dolayısıyla da başkalarının söylemleriyle kendi inançlarını şekillendiren insanların yani istişari bilgiye sahip olan insanların ancak çok azı, kararlarını epistemik bir gerekçelendirmeyle ifade edebilirken; kendi kararlarını kendileri veren insanların çoğu, kararlarını epistemik olarak gerekçelendirerek dile getirebilmektedirler (Kornblith, 2004: 131-132).

Bu durumda, iddia edilen bu iki tür bilgi arasında kurmaya çalıştığımız ayrım, tam anlamıyla gerekçelendirilmiş olmakta mıdır? Yine, bu durumda, istişari bilginin, istişari olmayan bilgiden daha üstün olduğunu söylemek nasıl mümkün olacaktır?

Kornblith, ilk sorudan hareket ettiğimiz takdirde, istişari olarak elde edilenle edilmeyen bilgi arasında kesin bir ayrım yapmanın mümkün olamayacağını dile getirmektedir (Kornblith, 2004: 132). Dolayısıyla, istişari

bilgi, istişari olmayan bilgidен farklı bir bilgi türü değildir. İstişari bilgiye sahip olmak için, istişari bilgiye sahip olmayanların yaşamayacağı belirli bir süreçten geçmemiz gerekmektedir.

Fakat eğer her halükarda bir ayırım yapılmak istenirse, bu, ancak, inancın elde edilme ve akılda tutulma sürecine atıfta bulunarak yapılabilir. Oysa bu durum da, bilginin ihtiyacın ötesinde çoğalmasına neden olmaktadır. İkinci soruya gelecek olursak, o da istişare yaptığımız arkadaşlarımızla ilgili güvenilir bilgilere ulaşana kadar ek istişarelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Oysa, istişarede bulunmak her zaman için epistemik bir sorunun çözümünü garanti altına almaz. Bazı durumlarda, bilgiye ulaşmak için istişare yapmamıza gerek bile yoktur (Kornblith, 2004: 132-3). Örneğin, Neredeyse her gün iş yerinde karşılaştığımız Ali'yi, bir gün Kızılay'da gezerken karşıdan karşıya geçmeye çalışan insanlar arasında fark ettinizi düşünelim. Bu durumda, yanınızda bulunan Ahmet ile o kişinin Ali olduğuna yönelik bir istişare içerisine girmenizin gerekli olup olmadığı sorusu, cevapsız kalmaktadır. Birçok durumda, arkadaşlarımız, birçokları gibi, bazı konularda güvenilirken başka konularda aynı güveni sağlayamayabilirler. O takdirde, onlarla epistemik bir değerlendirme içerisine girmek, bizi bir karmaşaya düşürür.

Böyle bir durum karşısında, düşünümsel ve hayvani bilgi arasındaki ayırımın, istişari olan ile olmayan arasındaki ayırma kıyasla daha iyi gerekçelendirilmiş olmadığı açıkça görülür. Bu durumda söylenebilecek olan yegâne şey, düşünümsel ve hayvani bilginin iki farklı tür olduklarına ilişkin bir temellendirmenin var olmadığıdır. Kabaca güvenilir bir şekilde üretilen doğru inanç olarak tanımlanabilen (Kornblith, 2004: 132) hayvani bilgi, tek yönlü bir gerçekliğe gereksinim duyarken, düşünümsel bilgi, buna ek olarak, "kişinin nasıl biliyor olduğunun farkındalığını" (Sosa, 1997) gerekli kılmaktadır. Bu yüzden, denilebilir ki, hayvani bilgide, doğru inanca, kişinin güvenilir yetilerine dayalı bir süreç sayesinde ulaşılırken, düşünümsel bilgide, doğru inanca, böyle bir süreçten ziyade kişinin güvenilirliğine dair bilgiye sahip olmak sayesinde ulaşılmaktadır (Sosa, 1997). Kısacası, kişinin düşünümsel bilgiye ulaşma imkanı, uygun inançları elde etmesine ve ardından da bu inançları epistemik bir perspektif aracılığıyla işlemesine bağlıdır. Kişi, ancak düşünümsel bilgiye ulaştığında, inançları için uygun ve yeterli nedenler tanımlama imkânına sahip olur (Lepock, 2010).

Nitekim bilgiyi uygun inanç ile tanımlayan Sosa da düşünümsel bilgiye yalnızca kişinin bildiğini bilmesi şeklinde tanımlanabilecek olan bir meta-bilgi (aşkın-bilgi) sayesinde ulaşılabileceğini düşünmektedir. Sosa'nın düşüncesinde bir inanç, özünde, ancak, entelektüel erdem tarafından elde edildiği takdirde uygun inanç olmaktadır; fakat bunun yanı sıra, bir inanç kişinin bağdaşımli inançlar dizisi içinde entelektüel erdemlerden gelen ve onun birinci dereceden inançlarını kapsayan bir epistemik perspektife dayanıyorsa da gerekçelendirilmiş olur. Sosa, inananın epistemik perspektifi ile bağdaşımli olan bir inancın, inananın epistemik yeteneğinden bağımsız olamayacağını vurgular (Sosa, 2009: 138). Ona göre bir inanç doğru ve uygun olduğu müddetçe hayvani bilgi, gerekçelendirilmiş olduğu ya da inananın bağdaşımli perspektifiyle uyumlu bulunduğu müddetçe de düşünümsel bilgi diye adlandırılır (Sosa, 1991: 144-145).

Görüleceği üzere, Sosa, düşünümsel bilgiyi, bir bakıma, hayvani bilgi üzerine inşa etmeye çalışsa da, hayvani bilgiden düşünümsel bilgiye giden süreçte, düşünümsel bilgi, kişinin inançlarının daha bağdaşımci bir sistem içinde entegre olmalarını sağladığından hayvani bilgiyi aşmaktadır. Dahası, güvenilir bir süreç neticesinde elde edilen ve düşünümsel bilgiye ulaşmada ek bir bileşen olarak işlev gören hayvani bilgi nihayetinde düşünümsel bilgiye dönüşmekle sona ermiş olmaktadır.

Tam da bu noktada Sosa'nın düşünümsel bilgiye ulaşma adına ek bir bileşene neden gereksinim duyduğu ve bağdaşımı neden bir tür bileşen olarak hesaba kattığı sorulması gereken bir sorudur (Sosa, 2011: 2). Goldman'ın da belirttiği gibi Sosa düşünümsel bilgiye ulaşmak maksadıyla ek bir bileşene ve bağdaşıma ihtiyaç duymuş olabilir; fakat Sosa'nın düşüncesinde, birinci dereceden güvenilirliğe sahip yüksek derecedeki bir inancın neden aynı türden bir öge üretmediğini izah etmek pek kolay görünmemektedir. Aslında, düşünümsel bilginin, bağdaşım içeren bir bilgi olduğu basit bir biçimde belirlenebilir. Ne var ki, Goldman'ın da değindiği gibi, burada, "bilgi neden bu kadar yüce bir şey olarak tasavvur edilmek zorundadır?" sorusuna henüz tatmin edici bir yanıt verilebilmiş değildir (Goldman, 2004: 88-90).

Greco, Sosa'nın hayvansal ve düşünümsel bilgi ayrımı için iki genel yargıya varılabileceğini öne sürer:

(a) Birçok insan bilgisi, düşünce ürünü olmayan bir şey ya da

"hayvani" bilgidir; ancak, insanlar özel ve nispeten nadir bir başarı sergileyen düşünümsel bilgiyi elde etme kabiliyetine sahiptirler. (b) İnsan bilgisi, düşünümsel bilgidir. Dolayısıyla, düşünce ürünü olmayan bilgi, bizler her ne kadar daha geniş bir bağlamda düşünsek bile, insan bilgisi için yeterli değildir (Greco, 2004: 97).

Sosa'nın hayvani bilgisi, aslında, uygun inançtır. Bu tür bir tanımın bilgiyi belirsiz kılmayacağını ifade eden Sosa, bilmeye yönelik bir belirsizliğin başgöstermesi durumunda, belirsizliğin üç aşamada aşılabileceğini ileri sürer:

(a) bilginin, inancı gerektirdiğini;(b) "hayvani" bilginin, *savunulabilir (defensibly)* yani öznenin uygun bir biçimde uygun olacağına inandığı uygun bir inanç olmadan uygun inancı gerektirdiğini ve bu sayede ilgili şüpheli argümanlara karşı inancın uygunluğunun savunabildiğini; (c) "düşünümsel" bilginin sadece uygun inanca değil aynı zamanda savunulabilir uygun inanca gereksinimi olduğunu varsayalım (Sosa, 2007: 24).

Bu bağlamda, görülen o ki, Sosa, bir inancın uygun oluşunu ve sonrasında bilgi değeri kazanabilmesini, öznenin yeteneği veya entelektüel erdemleri tarafından elde edilmesine dayandırmaktadır. Sosa için hayvani bilgi, uygun olan inançtır. Daha yüksek dereceye sahip olan bilgi türü ise, "uygun bir biçimde belirtilen, ifade edilen uygun inanç"(Sosa, 2007: 32) şeklinde tanımladığı düşünümsel bilgidir. İnançların dışsalcı güvenlik standardı ve içselci bağdaşımçı perspektif olmak üzere iki standarda göre değerlendirilebileceğini kabul eden Sosa, her iki standardı da yerine getirdiği için, düşünümsel bilgiyi, en yüksek epistemik iyi olarak görür (Lepock, 2010).

Bununla beraber, o, düşünümsel bilginin bir anlamda test edilmesini sağlayan ya da sahip olduğumuz bilgilerin düşünümsel olduklarını bizlere gösteren, meta- uygun inançlara sahip olmamız gerektiğini de öne sürer (Sosa, 2011: 21). Sosa'ya göre, meta-uygun inançlar, sadece uygun olan inançlar değil ama aynı zamanda uygun oldukları için uygun bir biçimde ifade edilebilen de inançlardır (Sosa, 2007: 113).

Lakin, bilgiyi değerlendirirken yapmış olduğu ayrımlara rağmen, Sosa'nın bilişsel yetilerle entelektüel erdemleri birbirinden ayırmamış olması, onun bilgi tanımındaki asıl sorundur. Sosa, entelektüel erdemlerin,

doğuştan veya sonradan elde edilebileceğini iddia etmiş olmasına karşın, Turri gibi Sosa eleştirmenleri, hayvani bilgiyi entelektüel erdemlerle bağdaştırmaya çalıştığımız takdirde bu bilgi türünün öteki canlılar tarafından nasıl elde edildiğini anlamanın zorlaşacağını söyleyerek Sosa'ya itiraz etmişlerdir.

Bu durumda, düşünce ürünü olmayan bilgilerin yani hayvani bilgilerin entelektüel erdemler tarafından üretilmeleri gerektiği gibi, kişinin farkındalığını ve eleştirel düşünebilme yeteneğini kapsayan ve daha yüksek derecedeki rasyonel erdemleri içeren düşünümsel bilginin de, aynı şekilde, entelektüel erdemler tarafından üretilmesi gerekir. Bu noktada düşünümsel gerekçelendirme, erdem ve perspektifi birleştirmektedir. Nihayetinde, bilişsel güçlerimizi ve çevremizin ilgili özelliklerini bizlere sunan, geçmişe dayalı olarak elde edilen gerekçelendirilmiş birinci dereceden inançlar olmadan, düşünümsel gerekçelendirmeyi elde etmemiz mümkün olmamaktadır. Bu durumda, birinci dereceden inançların kendileri de birinci dereceden erdemler tarafından elde edilmekte ve bu sebeple herhangi açık düşünümsel bir desteğe ihtiyaç duymadan gerekçelendirilmiş olmaktadır (Turri, 2013).

Sosa'ya göre, inançlarımızın düşünümsel bilgi seviyesine ulaşabilmeleri için, tesadüflerden öte yeterli kanıtlara ya da delillere dayanmaları gerekmektedir. Dolayısıyla, yeterli kanıtlara sahip olamadığımız takdirde, gerçek manada düşünümsel bilgiye sahip olduğumuz düşünülemez. Örneğin dışarda yağmurun yağıyor olduğuna ilişkin yeterli nedenlere sahip değilsek, "yağmur yağıyor" şeklinde bir açıklama yapamayız; fakat bu, dışarıda yağmurun gerçek anlamda yağmadığı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla, gerekçelendirilmiş bir inanç olmadan bilginin koşullarını yerine getirebiliriz. Şu an için her ne kadar yağmurun yağdığına dair yeterli kanıtlara sahip olamasak da, bu durum, yağmurun yağdığını bilemeyeceğimiz anlamına gelmemektedir (Fumerton, 2004: 78). Sosa için "öznenin sahip olduğu inancın gelişigüzel değil de yeterli gerekçelendirme ile elde edilmesi durumunda inancı hayvani bilgiden düşünümsel bilgiye geçmektedir."(Sosa, 2007: 117).

Buna ek olarak, Sosa'nın erdem epistemolojisinde, düşünümsel bilgi, hayvani bilginin aksine, bir meta-perspektif gerektirmektedir. Meta-perspektif, hedeflenen inancın ya da doğru olan inancın, güvenilir bir

biçimde oluşumunu sağlayan ve bir yetenek ya da entelektüel erdem tarafından elde edilip edilmediğinin belirlenmesine yardımcı olan bir değerdir. Sosa'nın epistemolojisinde, düşünümsel bilgi, "*uygun bir biçimde ifade edilen uygun inanç (apt belief aptly noted)*" olarak adlandırılmaktadır. Bu bilgi türü, hayvani bilgiden daha üst seviyede olan bir bilgi türüdür." (Sosa, 2007: 113) Kısaca, her iki bilgi türü, derece bakımından farklılıklar gösterebilir de, karşılıklı bir etkileşim halindedirler. Dolayısıyla, yetilerimizin güvenilir oluşuna ilişkin bilgilerimiz, kısmen hayvani bilgiye ve yetilerimizin güvenilirliğine dayanmaktadır.

Sonuç olarak, hayvani bilgi ve düşünümsel bilgi arasında epistemik kalite yönüyle farklılıklar bulunmaktadır. Ancak, yine de, hayvanlar ile çocukların elde ettikleri bilginin tümüyle aynı çatı altında değerlendirilmesinin doğru olmadığı söylenebilir. Hayvanların ve küçük çocukların bilgi elde edebildiklerini kabul etsek bile, aralarında ontolojik farkların olduğunu gözden kaçırmamız gerekmektedir.

Nitekim Sosa, "akıl sahibi olan hiçbir insanın, sadece hayvani bilgiye sahip olmadığını" (Sosa, 1994) iddia etmektedir. Ona göre, insanın düşünümsel yetiye sahip oluşu onu öteki canlılardan ayıran en önemli özellik olduğundan insan bilgisi, hayvani bilgi ile aynı derecede olamaz. Bununla beraber, o, çocuklar ile yetişkinlerin elde ettikleri bilgilerin, epistemik farklılıklarını belirtmek için bilgi ayırımına gitmek gerektiğini de kabul eder. Bu açıdan bakıldığında, Sosa, Descartes'da olduğu gibi, bilgiyi, hayvani ve düşünümsel ya da *cognitio* ve *scientia* olarak iki dereceye ayırabileceğimizi düşünür (Williams; Sosa, 2003c). Ancak, Sosa'ya göre, kişinin temel amacı, nihayetinde, hayvani bilgiye sahip olmaktan ziyade düşünümsel bilgiye ulaşmak olmalıdır.

3.2. Uygunluk (Aptness) ve Gerekçeleştirme (Justification)

Bilgi, klasik anlamda, gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak tanımlanır. Oysa Sosa, bilgiyi tanımlarken "uygun inanç" kavramını kullanır. Onun için uygunluk (aptness), öznenin yeteneği ile uyumlu olan ve onun doğru inanca ulaşmasına yardımcı olmasının da ötesinde bir derecelendirme sorunudur. Sosa, başarıya ulaşan bir performansın, her halükarda, performansı gösterenin yeteneği ile uyumlu olması gerektiğini ve bunun gerçekleşmesi durumunda performansın uygun olarak nitelendirilebileceğini

ileri sürer (Sosa, 2007: 22). O, uygunluğu, yeteneğin uygun bir biçimde kullanılmasıyla ilintilendirmektedir. Örneğin, bir atışın başarılı olması, atışı gerçekleştirenin amacına ulaşması yani hedefi vurması ile değerlendirilirken, kalp atışının başarısı ise kanın uygun bir biçimde pompalanmasına yardımcı olması ile ilişkilendirilmektedir (Sosa, 2007: 23). Ancak Sosa, performansın başarıya ulaşmasını sadece uygunluğu ile değerlendirmemektedir. Ona göre, " bütün performansların bir amacı olabilir, lakin bir performansın gerçekten de başarıya ulaştığının göstergesi, doğruluk, yetenek ürünü oluş ve uygunluk kriterleri ile olan uyumuna bağlıdır." (Sosa, 2007: 23).

Sosa, uygunluğu, "inanç bağlamında, inancın doğruluğunun güvenilir yetilerden gelmesi" (Sosa, 2009: 38) anlamında kullanmaktadır. Ona göre, uygunluk, hayvani veya düşünümsel olsun, bilgi için gereklidir.

Kartezyen ifrit kurbanı nı düşünelim. Kurbanın, kendi duysal tecrübelerine dayalı olarak dışsal dünyaya ilişkin inançlarını biçimlendirdiğini ve buna ek olarak, inançların karşılıklı ve bilişsel güçlerine ilişkin inançları ile bağdaşımli olduğunu varsayalım. Aynı zamanda, kurbanın, duysal tecrübesinden hareketle, odada bir sandalye olduğuna ilişkin bir inanca vardığını düşünelim. Buna ilaveten, oda içerisinde şans eseri bir sandalyenin de bulunduğunu varsayalım. Bu durumda, elimizde doğru bir inanç vardır; fakat bu tür bir doğru inanç, gerçektende bilgi olarak düşünülebilir mi? Bu soruya olumsuz yanıt veren Sosa'ya göre, bu tür inançlar, her ne kadar, tecrübeler tarafından desteklense ve öteki inançlarla bağdaşımli olsalar da, bilgi değeri kazanamazlar. Söz konusu durumda kurbanın inancı, ifritli ortamdan ötürü, uygun bir inanç olarak adlandırılmamaktadır (Sosa, 1991: 137).

Sosa'nın aksine, Goldman, ifritin etkide bulunduğu bir ortamda bile, kurbanın inançlarının halen gerekçelendirilmiş olduğunu ileri sürer, Ona göre, inancın elde edilme kaynaklarının (görme, duyma, hafıza vb.) değişmemesinden ötürü, ortam değişikliği, tek başına inancın gerekçelendirilmesini bertaraf edememektedir (Sosa, 2000: 35). Bununla beraber, Sosa, gerekçelendirmeyi ortamın uygunluğu ile değerlendirdiğinden, ortamın değişmesi durumunda, inancın gerekçelendirilmesinin mümkün olacağını ileri sürer (Sosa, 2000: 30). Bununla birlikte, o, ortamın aşırı derecede anormal ve ortamın kurbanın

sahip olduğu erdemler için yanlış olduğu düşünülse ve ortamdan etkilenen erdemlerin yeterli derecede işlevsellik gösteremediği kabul edilse bile, kurbanın inancının halen gerekçelendirilmiş olduğunu ileri sürer (Sosa, 2009: 35-36).

Sosa, epistemoloji alanında, içselcilik-dışsalcılık, temeldencilik-bağdaşıcılık gibi o ana kadar süregelen birçok kronikleşmiş soruna çözüm bulmak amacıyla bir çok epistemik ayrıma başvurmaktadır. Bu ayrımlardan biri, "uygunluk" ve "gerekçelendirme" arasında yaptığı ayrımdır. Sosa'nın epistemik perspektifinde, uygun bir inanç, müsait bir ortamda, güvenilir ya da erdemli bir yetenek tarafından elde edilen inançtır. Gerekçelendirilmiş olan inanç ise, yeteneğe dayalı olarak gelişen meta-inançlardan sudur eden "epistemik perspektif" kuramı sayesinde elde edilen inançlardır. Bu bağlamda, kişinin entelektüel erdemleri, hedeflenen inancın elde edilmesinden ve güvenilirliğinin sağlanmasından sorumlu olan epistemik erdemler olarak düşünülebilirler (Sosa, 1991: 136).

Sosa için *uygunluk* dereceler şeklinde meydana gelmektedir. Örneğin, bir atış, daha güvenilir bir yeteneğin eseri olmasına rağmen ötekine nazaran daha uygun bir atış olmayabilir. Bir tenis şampiyonu ile bilgisayar korsanının tenis topuna vuruşlarını düşünelim.

Bir açıdan, tenis şampiyonu tarafından gerçekleştirilen bir atış, bilgisayar korsanının aynı hız ve açıdan gerçekleştirdiği atışa göre daha iyi bir atış olamayabilir. Öte taraftan, tenis şampiyonunun atışı, onun korttaki yeteneğini gösterirken, bilgisayar korsanının neredeyse aynı olan atışı ise sadece şanslı bir atış ya da daha az yetenek ürünü olan bir atış olmaktadır. Tenis şampiyonunun atışı, iki düzeyde, onun yeteneğini göstermektedir. Onun gerçekleştirdiği atış, onun topa iyi ve düzgün bir biçimde ve etkileyici bir şekilde iyi bir yüzde ile vurmasına imkan tanıyan saf atletik yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda, şampiyonun atışı, normal bir biçimde, onun iyi bir atış seçiminden ya da atışın uygun bir başarı oranı ile atılmasına imkan neden olan kendi yeteneğinden de kaynaklanabilir. Bilgisayar korsanının atışı, her iki açıdan da yetersiz kalmaktadır. Tenis şampiyonunun atışı, uygun, meta- uygun ve tamamen uygun bir atıştır. Dolayısıyla, bir atışın uygun bir atış olması, başarısının, öznenin kendisinde var olan yetenekten ya da entelektüel erdemlerden

gelmesine bağlıdır (Sosa, 2011: 10).

Sosa'ya göre, inançlarımız, bir bakıma, meta-inançların garantisini altında olan epistemik perspektifler sayesinde gerekçelendirilebilmektedir. Gerekçelendirme, kişinin, kendi inançları için nedenlere sahip olması durumudur ve genel itibarıyla kişinin bilişsel durumuna hitap ettiğinden, içselciliğe daha yakın bir görüntü çizmektedir (Blaauw; Pritchard: 2005). Sosa'ya göre, "bir inanç, ortama göreceli olarak, bir entelektüel erdem tarafından elde edildiği takdirde uygun, ancak, bir inançlar sistemi ile bağdaşımli olduğu ve entelektüel erdemlerden kaynaklı epistemik bir perspektif ile elde edildiği takdirde ise gerekçelendirilmiş olmaktadır." (Sosa, 1991: 144-145).

Sosa'nın bir başka ayrımı, öncesinde bahsi geçen ve değerlendirilen, hayvani ve düşünümsel bilgi ayrımıdır. Sosa, bu tür ayrımları gerçekleştirerek bilgide şans faktörünün bertaraf edilmesine imkân tanımaya çalışmaktadır. O, hayvani bilgiye nazaran daha fazla ilgi gerektiren düşünümsel bilginin, esas itibarıyla, uygun inanç olduğunu düşünmektedir. Hayvani bilgi, uygun inancı; düşünümsel bilgi ise hem uygun hem de gerekçelendirilmiş olan bir inancı gerektirmektedir (Sosa, 1991: 105-109). Sosa'ya göre, hayvani bilgi, süpheci paradokslarımıza çözümler üreten uygun inançlardır. Bu bağlamda, Sosa, şu çözümü önermektedir:

Inançlar, uygun olmadan, doğru ve gerekçelendirilmiş olabilir ancak bilgiye dönüşebilmeleri için bir inancın, sadece doğru ve gerekçelendirilmiş olması yetmez, aynı zamanda uygun olması da gerekmektedir (Sosa, 2007: 42).

Ancak, Sosa'ya göre, inançlarımızın uygun oluşu bilgiye ulaşabilme açısından tek başına yeterli değildir. Onların aynı zamanda güvenli (safe) olması da gerekmektedir. Sosa'ya göre, düşünümsel bilgiye ulaşmak için, kişinin, her şeyden öte, kişinin, inançlarının uygunluğundan haberdar olması veya onları mantıksal olarak savunabilecek bir durumda bulunması önemlidir (Sosa, 2011: 84). O, uygunluğu ve gerekçelendirmeyi, şans faktörünü bertaraf etmek amacıyla kullanmaktadır.

Uygunluk, ona göre, inancın, bilgi olarak nitelendirilmesi için doğrunun ötesinde sahip olması gereken bir değerdir:

Basit uygunluk görüşü, bilginin uygun inanç olduğuna ilişkin görüştür. Fakat, bir inancın uygunluğu, doğruyu elde etme çabasıyla

anlaşılmalıdır. Bir inanç, özelde, doğruluğa ulaşma amacıyla değil de kişinin kendi inancını rahatlatması amacıyla kullanılabilir. Dolayısıyla, sadece doğruluğu amaçlayan bir inanç, uygunluğu, bilgi anlamına gelmektedir (Sosa, 2011: 21).

Buna rağmen, Sosa, inancın temel amaçlarından birinin doğruluk olmadığını ifade etmektedir. Bu konuda, o, şu örneği zikretmektedir:

Kişinin amacının, sahip olduğu inançların doğruluğunu elde etmek olduğunu varsayalım. İlk etapta, bu tür bir varsayım kulağa hoş gelmektedir. Ancak burada bir sorun ile karşılaşmaktayız. Örneğin, kuzenim Vinny'nin korkunç bir cinayete suçlandığını varsayalım. Onun bunu gerçekleştirdiği düşüncesine katlanamamaktayım ve amacım onun suçlu olmadığına inanarak kendimi rahatlatmaktır. Vinny'e gittim ve bana 'Bu korkunç cinayeti gerçekleştirmediğini' söylemesini istedim. Ancak Vinny "özür dilerim fakat cinayeti ben işledim" itirafında bulundu ve böylece cinayeti kendi ağıyla itiraf etti. Oysa, benim Vinny'e gidiş amacım doğruyu bulmak değil, kendimi rahatlatmaktı. İncim, onun cinayeti işleyecek bir yapıya sahip olmadığını göstermekteydi. Ne var ki, sonuçta, istemeden de olsa gerçeği kabullenmek zorunda kaldım. Artık, onun ifadesiyle, suçlunun Vinny olduğunu bilmekteyim. Kısacası, burada, çabam, gayretim, amacım doğruyu ortaya çıkarmaktan öte kendi inancımı rahatlatmaya çalışmaktı (Sosa, 2011: 18-19).

Sosa'nın epistemolojisinde inancın uygunluğu ile gerekçelendirilmesi arasında yaptığı ayrımı, Lemos şu şekilde ifade eder:

Bir inancın gerekçelendirilmesi, öteki inançlar ile olan bağdaşımına bağlıdır. Buna karşın, bir inancın uygunluğu, onu sağlayan entelektüel erdem bir durumudur. Uygun inançlar, güvenilir bir şekilde biçimlendirilen inançlardır. Bunu, bir örnekle açıklamaya çalışalım: Şu an masada bir kahve fincanı olduğuna ilişkin duyusal bir inanca sahip olduğumuzu varsayalım. Şu an masanın üzerinde bir fincan kahvenin bulunduğu ilişkin inancım, uygun bir inançtır. Bu inancım, ortama ilişkin özelliklerden ziyade duyusal yetilerimden geldiği ve entelektüel erdemlerim tarafından şekillendiği ve aynı zamanda öteki inançlarımla bağdaşımli olduğu için gerekçelendirilmiş olmaktadır. İncim, bir dakika önce, masanın üzerinde bir kahve

fincanı olduğuna ve gün boyunca en azından bir fincan kahve içtiğime ilişkin inançlarımla bağdaşımıdır (Lemos, 2007: 101).

Dolayısıyla, Sosa için, bir inanç, hem uygun hem de nedenlere dayalı olduğu takdirde gerekçelendirilmiş bir inanç olmaktadır. Örneğin, hafızamıza ilişkin inançlarımız, uygun olabilirler ancak aynı zamanda herhangi bir gerekçelendirmeye sahip olamayabilirler.

Sosa'ya göre, sadece, kanıtlara veya mantıksal çıkarımlara dayalı olarak gerçekleşen bir gerekçelendirmeden hareket ettiğimiz takdirde, "gerekçelendirilmiş doğru inanç" olarak tanımlanan bilginin her koşulda gerekçelendirmeye gereksinim duymadığı rahatlıkla görülebilmektedir. Sosa'nın epistemolojisinde, gerekçelendirmenin kendisi, içselci bir özellik taşıdığından ve insan zihnine dayalı olarak gerçekleştiğinden düşünümsel olmaktadır. Ancak ona ait olan *uygunluk* kuramının, gerekçelendirme gibi içselci bir özellik taşıyıp taşımadığı tartışmalı bir konudur (Sosa, 1991: 255).

Sosa, kendi uygunluk anlayışının, dışsal bir durum olduğunu düşünür. Bir inancın uygun olabilmesi, ancak ve ancak, erdemlerin, uygun koşullar ve ortam içerisinde uygulanmaları neticesinde, yani dışsal etkenlerle, mümkün olabilmektedir. Lepock'ın da dikkat çektiği üzere, Sosa, uygun inancın, ancak uygun koşullarda işlenen epistemik bir yeteneği gösterdiği takdirde doğru bir inanç olduğunu düşünür.

Bir kişinin inancı, koşullar uygun olduğu ve kişinin yetenekleri var olduğu takdirde, doğruluk değerini kaybetmeyecektir. Dolayısıyla, (a) özne, koşullara güdümlü ise veya (b) öznenin yetenekleri, koşullara güdümlü olarak gerçekleşiyorsa, o takdirde, var olan koşullar, uygun olmaktadır (Lepock, 2010).

Bu bağlamda, uygunluğun, gerekçelendirmeye nazaran, dışsal yönünün daha ağır bastığını varsayabiliriz.

Öncesinde bahsedilen, hayvani ve düşünümsel bilgi arasındaki ayrım, esas itibarıyla, Sosa için önemli olan söz konusu iki ayrıma, uygun ve gerekçelendirilmiş inanç ayrımına dayanmaktadır. Uygunluk, inancı üreten yetelerimizin güvenilir oluşlarıyla ilgilidir. Yetenek ise doğru inançların artırılması ve yanlış olanların bertaraf edilmesi için kişinin sahip olması gereken bir epistemik değerdir. Yeteneğimiz, müsait bir ortam içerisinde erdemli olmakta ve onun ürettikleri, bu sayede uygun olabilmektedirler. Gerekçelendirmeye gelince, o, inançlarımız için nedenlere sahip olmak

anlamına gelmektedir. Bu nedenler, sahip olduğumuz öteki inançlarla içsel bir bağdaşım içerisinde olmak durumundadırlar (Sosa, 1991: 144). Dolayısıyla, Sosa'ya göre, hayvani bilgi uygun bir inanç olabilse de gerekçelendirilmemiş olarak kalabilir.

Bilgiyi uygunluk ve gerekçelendirme dışında güvenli olmaya bağlı olarak da değerlendiren Sosa, bilginin güvenli (safe) olması gerektiğini dile getirirken bununla kişinin inancının kolaylıkla yanlışlanamamasını kasteder. Ona göre, kişinin yeteneği ve koşulların uygunluğu, tek başına güvenliliği sağlamamaktadır. O yüzden, kişinin yeteneğinin kolaylıkla zayıflatılabileceği ve koşulların kolay bir biçimde değiştirilebileceği bir durumda, kişinin inancı, güvenli bir inanç olmayacaktır (Foley, 1994).

Başka deyişle, Sosa, yeterli ve sağlam gerekçelendirilmelere sahip olsak bile, inançlarımızın bazen uygun olmayacaklarını ifade etmektedir. O, bu hususta, daha önce de değinilmiş olan *kötü ifrit kurbanı* örneğini vermektedir: Kurban, her ne kadar uygun bir bağdaşıma ve oldukça çok gerekçelendirmeye sahip olsa da, *kötü ifrit*, kurbanın hem inancını hem de ortamını etkilediğinden, kurban burada uygun inanca sahip olamamaktadır. Bununla birlikte, bir inanç, yeterli gerekçelendirmeye sahip olmamasına rağmen, uygun (apt) olabilir. Örneğin, bir çocuğun duyusal, hafızaya ilişkin inançları, yeterli gerekçelendirmeye sahip olmayabilir, ayrıca kendi yetenekleri ve inançlarına dayalı meta-inançları da bulunmayabilir, fakat yine de çocuk uygun inançlara sahip olabilir. Lakin bu durumda da çocuğun inançları, uygun epistemik perspektiften yoksun olacaktır (Sosa, 1991: 281-284).

Çünkü bu kötü-ifrit örneğinde, kurban, bilişsel süreçlerini güvenli bir biçimde kullanamamaktadır. Ancak buna rağmen, onun inancı bir şekilde gerekçelendirilmektedir. Kurbanın gerekçelendirilmesinin doğru olması, gerekçelendirmenin kurbanın erdemli olan bilişsel yetileri aracılığıyla elde edilmesine bağlıdır. Sosa, bu sorunla beraber ortaya çıkan güvensizliği, gerekçelendirme ve uygunluk ayrımı ile aşmaya çalışmaktadır (Sosa, 2007: 32-440). Bu durumda, entelektüel erdemlere sahip olan birisinin inançları yeterli bir gerekçelendirmeye ve uygun koşullara sahip olduğu takdirde, bu kişi epistemik perspektifi ile inancını bilgiye dönüştürebilmekte ve nihayetinde inancı güvenli olabilmektedir.

Gettier-tarzı durumları bir kenara bırakacak olursak, bir inancın bilgi

olarak değerlendirilebilmesi için uygun ve doğru olması gerekmektedir. Böylece, hiçbir mantıksal yürütmenin desteğine ihtiyaç duymayan uygun inancın örnekleri, algıya veya belleğe dayanan inançlar olmaktadır. Fakat Sosa, bu tür durumlarda, inancın gerekçelendirilmeden mahrum kalacağını ve gerekçelendirilmemiş uygun bir inancı elde etmek durumunda kalacağımızı ifade etmektedir (Sosa, 1991: 254-255).

O, uygunluk ve gerekçelendirmeyi şu şekilde açıklamaktadır:

a) B" inancının "gerekçelendirmesi" B'nin, inananın zihninde, öteki inançlarla bağdaşımli bir ilişki içerisinde olmasını veya çıkarımsal bir temeli bulunmasını gerektirmektedir. Daha derin ilkelerden elde edilen ve nihayetinde "gerekçelendirilmiş olan" ve inananın bilişsel ilkeleri ile uyumlu olan inançlar gerekçelendirilmiş olmaktadır b) bir B inancının "uygunluğu" -ya da E ortamına göreceli olan bir B inancının uygunluğu-, E ortamına göreceli olanlardan elde edilenlerin, entelektüel erdemler aracılığıyla elde edilmiş olmalarını gerektirir. Doğrunun yanlış karşısında sayısal bakımından daha fazla oluşu, entelektüel erdemler aracılığı ile uygun bir inancın ortaya çıkmasına imkân tanımaktadır (Sosa, 1991: 144).

Sosa, aslında, inanca ilişkin bütün gerekçelendirmelerin kanıtlara veya mantıksal yürütmelere dayalı olmadığını düşünmektedir. Sosa, mantıksal yürütmeler veya kanıtlamalar olmaksızın da bazı inançların gerekçelendirilebileceğini ifade etmektedir. Ancak, o, bu tür inançları tanımlamak için "uygunluk" kavramını kullanmanın gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu durumda, uygun bir inanç, sadece gerekçelendirme neticesinde elde edilmeyecek, aynı zamanda, kişiye özgü olan algı, içgözlem, hafıza vb. nitelikler tarafından da elde edilebilir olacaktır. Dolayısıyla, iki tür inanca sahip olduğumuz düşünülebilir: Uygun inanç ve gerekçelendirilmiş inanç (Sosa, 1991: 256). Kişi, bu tür inançların kaynağından ve bu tür kaynakların güvenilirliğini sağlayan entelektüel erdemlerden haberdar olduğu takdirde, hayvani bilgiyi gerekçelendirmesini düşünümsel gerekçelendirme seviyesine ulaştırabilir. Kişinin hayvani yetilerinden; yeteneklerinden haberdar olması, onun kendi gerekçelendirmelerini bir üst seviyeye taşımaya imkân tanımaktadır (Sosa, 1991: 282).

O yüzdendir ki, gerekçelendirme ve uygunluk ayrımı konusunda, Sosa, zaman zaman hayvani gerekçelendirme yerine düşünümsel

gerekçelendirmeden bahsetmektedir. Düşünümsel gerekçelendirme, sadece uygun olan değil aynı zamanda gerekçelendirilmiş olan inançlarla da ilgilidir. Bu bağlamda, düşünümsel inançların gerekçelendirilmelerinin, entelektüel erdemlere bağlı olduğu varsayılabilir.

Sosa, aslında, kendi bakış açısını daha genel bir terimle; performans normatifiği ile açıklamaya çalışmaktadır (Sosa, 2011: 1-15) Ona göre performansın iyi oluşu, onun amacına ulaşmasına ve kişinin entelektüel erdemleri aracılığıyla müsait bir ortamda elde edilmesine bağlıdır. İyi bir performans, bu tür koşullar yerine getirildiği takdirde, uygun inanç olmaktadır. Ancak öznenin performansa dayalı başarısı, bilgiye ilişkin zihinsel operasyonların yürütülmesini zorunlu kılmaktadır (Sosa, 1991: 117-118).

Sosa, bu iddiasını desteklemek için okçu analogisini örnek olarak göstermektedir. Ona göre bir okçu'nun belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleştirdiği atışı değerlendirmenin en azından üç yöntemi bulunmaktadır. Okçulukta amaç hedefi vurmaktır. Doğru bir atış, hedefine ulaştığı takdirde başarılıdır. Ancak atışın amacına ulaşması için doğru olması yetmez. Atış, aynı zamanda, yeteneğe dayalı bir atış ve nihayetinde öznenin yeteneğinden ortaya çıkan uygun bir atış olmalıdır. Uygun bir atışın doğruluğunu okçunun yeteneği belirlemektedir. Sosa, inançların da aynı şekilde değerlendirilebileceğini belirtmektedir. O takdirde, inancın doğru (accurate), yeterli (adroit-epistemik yeterlilik) ve son olarak uygunluğu (yeteneğe dayalı oluşundan ötürü doğru oluşu) sorgulanabilir. Uygun inançlar, inananın yeteneğine bağımlıdır ve bu tür inanma bilgi için gereklidir (Sosa, 2007: 25). Buna koşut olarak, inancın ya da performansın hangi koşullar altında başarılı olduklarının belirlenmesi de gerekmektedir.

Sosa'ya göre, gerekçelendirme, "içsel bir bağdaşım türü" anlamına gelirken (Sosa, 1991: 289), uygun inanç, doğru olduğu takdirde bilgi değeri kazanmakta ya da daha doğrusu hayvani bilgi olmaktadır (Borchert, 2006: 136). Sosa, epistemik olarak uygunluğun, ya hep ya hiç durumu olmadığını düşünmektedir. Ona göre,

Özne, sadece, sunulan belirli doğruluğa ilişkin inançsal bir etkileşime değil aynı zamanda söz konusu inancı tutarken kendi yeteneği veya yeterliliğinin bazı meta-derecelerine sahip ise, öznenin tümüyle uygun bir inanca sahip olduğu düşünülebilir. Ancak meta-uygunluk,

epistemik çabalarımız üzerinde mutlak bir gereklilik teşkil etmez. Özne'nin, 'otomatige bağlamış biçimde' edimde bulunduğu takdirde, onun epistemik olarak suçlu olduğunu deklere etmek, Sosa'ya yöneltilecek sarsıcı bir eleştiri olacaktır. Bu durum gerçekleştiği takdirde, epistemik öznenin yanılmaz bir yeterlilik göstermesini beklemek, mantık dışı bir davranış olacaktır. Bu bağlamda, epistemik öznenin, uygun olan bir meta-epistemik seviyede, olası değerlendirmeleri gerçekleştirmesi beklenebilir (Baç, 2012).

Sosa, aslında, kötü ifrit, vazodaki beyin ve öteki şüpheli durumlardan kurtulmak için uygunluk ve gerekçelendirme ayırımına başvurmaktadır. Dolayısıyla, Sosa için, bilgi, uygun inancı içermekte, uygun inanç ise entelektüel erdemlerden elde edilen bir inanç olmaktadır. Entelektüel erdemler, çeşitli yetilerimize ve yeteneklerimize temellenmiş olan doğruya yardımcı söylemlerdir (Foley, 1994). Ancak, Sosa, bu durumun, bilginin tanımı için yeterli olmadığını kabul etmektedir.

Ona göre, bu tür durumlarda iki sorun ile karşı karşıya kalmaktayız. Birinci sorun, genellik; ikinci sorun ise, tesadüfi güvenilirlik sorunudur. Bu soruna göre, bir yetenek, F önermeler alanında ve C koşulları altında güvenilir olabilir, ancak, yeteneğin güvenilirliği tümüyle tesadüfen gerçekleşmiş olabilir. Bu gerçekleştiğinde, bu yeteneğe dayalı olarak elde edilen inançların bilginin örnekleri olmadığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Sosa'nın bu durumu açıklamak için verdiği örnek kısaca şu şekilde ifade edilebilir:

Diyelim ki, ekranda gözüken belirli nesnelerin ne tür şekiller olduğuna yönelik bir yeteneğe sahipsiniz. Ancak, kullandığımız lensler bozulmakta ve bundan sizin haberiniz olmamaktadır. Aynı zamanda, ekranda gösterilen şekillerde de bozulmalar gerçekleşmektedir. Bu tür durumlarda, kararlarınız doğru olabilir ama sizler doğruluğa tesadüfen ulaşmaktasınızdır. Dolayısıyla, doğruya tesadüfen ulaştığınızdan, elde ettikleriniz, bilgi değeri kazanmamaktadır. Buradaki başarınız iki etkene, lenslerinizin ve ekrana şekilleri yansıtan aletin bozulmalarına bağlı olarak gerçekleşmektedir (Foley, 1994).

Şimdi Sosa'nın bu örneği, tesadüfler sonucu güvenilir olan inançlara bir örnek olarak düşünülebilir. Dolayısıyla, gözlerimize dayalı olan

algılarımız tesadüfen güvenilirlerdir. Sosa, Tanrı'nın gözünde, güvenilirliğimizin tesadüf olamayabileceğini kabul etmektedir. Ancak bunun bilinmesinin bizler için hiçbir önemi bulunmamaktadır. Güvenilirliğin temeli ne senin için ne de başkaları için kabul edilebilir değildir. Bizim Tanrı-karşıtı anlayışımıza göre, güvenilirlik, tesadüfen gerçekleşmiştir (Foley, 1994). Fakat, sahip olduğumuz inançlara, güvenilir yetiler ve düzgün çalışan bir alet sayesinde ulaşılmış olsaydık, o takdirde, inancımız, uygun bir inanç olacak ve bu durumda, uygun inanç, hayvani bilgi değeri kazanacaktır.

"Yalnızca uygun inancın bilmeye eşdeğer olduğunu" söyleyen (Sosa, 2011: 77) Sosa'ya göre, inancımızın düşünümsel bilgi statüsüne ulaşması için sadece doğru olması yetmez, aynı zamanda müsait bir ortamda ve güvenilir olan entelektüel erdemler tarafından elde edilmesi de gerekir. Sosa, bazı kişilerin uygun inançlara sahip olmalarına rağmen düşünümsel bilgiye sahip olamamalarını bu şekilde açıklar. Onlar, biliyor olduklarına, uygun bir biçimde inanmamaktadırlar. Onların gerçek manada biliyor olduklarının bilinilebilmesi için, onların sahip oldukları inançların onlara ait yetenekler ya da entelektüel erdemler tarafından elde edilip edilmediğinin bilinmesi gerekmektedir (Lepock, 2010).

Sosa'nın epistemolojisinde, uygun inanç, temel bilgiyi sağlamaktadır. Bir inanç uygun olduğu takdirde, herhangi ek bir delile ya da nedene gereksinim olmamaktadır; ancak bu durumda yine de tam anlamıyla bilgi sahibi olduğumuz söylenemez. Zira kişinin, *tam anlamıyla bilmesi*, onun, sahip olduğu inançların neden gerekçelendirilmiş olduklarından haberdar olmasını gerektirmektedir (Lepock, 2010). Sosa'ya göre, epistemik değerlendirmenin temel değeri, doğruyu elde etmektir. Epistemik normlar, inançların doğru olup olmadıklarıyla ilgilenmektedirler (Lepock, 2010).

Buna koşut olarak, Sosa, bir inancın uygun oluşunu, doğruluğun peşinden gitmesine ve epistemik olarak yeterli oluşuna dayalı olarak düşünmekte ve bu durumda da, bilgi, doğrunun peşinden gitmeyi gerekli kılmaktadır. Ancak doğruyu yanıltan ayırt edebilmek ve uygun bir inancın ardından gerekçelendirilmiş olan bir inanca sahip olabilmek için kişinin, her şeyden öte entelektüel erdemlerinden gelen bir epistemik perspektife sahip olması gerekmektedir. Bu noktada, epistemik perspektif kavramının, Sosa'nın erdem epistemolojisindeki yerini anlamak, onun erdem epistemolojisini kavramak açısından önemlidir.

3.3. Erdem Perspektivizmi (Virtue Perspektivism)

Sosa'nın Erdem Perspektivizmi (Virtue Perspektivism), entelektüel erdemleri ve epistemik perspektivizmi kapsamaktadır. Sosa, Entelektüel Erdem kavramını, inanca güvenilirlik sağlaması açısından ele almaktadır. Örneğin, güvenilir bir biçimde işleyen yetilerimizden bazıları, görme, duyma, hafıza ve içgözlem gibi entelektüel erdemlerdir. Erdem perspektivizmi, gerekçelendirme kriteri ile bilginin bir analizi gibi düşünülebilir. Bu bağlamda, bilgiyi ortaya çıkaran insanı işin içine katmadan, bilginin olabilirliğinden bahsetmek mümkün değildir.

Sosa'ya göre, "erdem perspektivizmi" genel güvenilirlikten üç yönden farklılık göstermektedir:

(b) Erdem perspektivizmi, sadece, inancın bilgiye dönüşümünü sağlayan herhangi güvenilir bir mekanizmayı gerektirmemekte, aynı zamanda, inancın entelektüel erdemden veya kişilikten elde edilmesini zorunlu kılmaktadır. (b) Erdem perspektivizmi, inancın uygunluğu ile gerekçelendirmesini ayırmaktadır. Bir inanç, yetenek veya erdem tarafından elde edildiği takdirde uygun inanç olmakta, ancak, inananın epistemik perspektifi ile bağdaşımı olduğu takdirde gerekçelendirilmiş sayılmaktadır.(c) Erdem perspektivizmi, hayvani ve düşünümsel bilgiyi ayırt etmektedir. Hayvani bilgi, entelektüel erdemlerden veya kişilikten elde edilen uygun inanca gereksinim duymaktadır. Bunun tersine, düşünümsel bilgi, sadece uygun olan bir inancı değil, aynı zamanda, inananın epistemik perspektifi ile bağdaşımı olması gereken gerekçelendirmenin bir türüne de ihtiyaç duymaktadır (Sosa, 1991: 145).

Önceki bölümlerde tartıştığımız bu tür kavramlar, esas itibarıyla, Sosa'nın erdem perspektivizmi'nin temelini oluşturmaktadırlar. Sosa'nın hayvansal ve düşünümsel bilgi ile uygun ve gerekçelendirilmiş inanç ayrımları ise, erdem perspektivizmine bağlı olarak gelişen epistemik kuramlardır.

3.3.1. Epistemik Perspektivizm (Epistemic Perspektivism)

Bir inanç, epeyce bağdaşımı ve kapsamlı inançlar sisteminin bir bileşeni ve bunun sonucunda da gerekçelendirilmiş olsa bile, yine de bu

inancın gerekçelendirilmesinin nedeni, sadece bağdaşımli ve kapsamlı olan bir inançlar sisteminin bileşeni olması değildir. Çünkü eşit derecede bağdaşımli ve kapsamlı olan bir inançlar sisteminin bileşenleri olmalarına rağmen, gerekçelendirilmemiş olan inançlar da vardır. Sosa'ya göre, bu olasılığı bertaraf edebilmek, "epistemik perspektiflik" ile mümkündür (Greco, Turri: 2013).

Sosa'nın epistemik perspektif kavramının temel amaçlarından biri, Gettier sorunu ile baş edebilecek yeni bir bilgi ve gerekçelendirme tanımı yapmaktır. Son yıllarda, Sosa tarafından geliştirilen bütün epistemik görüşler, erdem perspektivizmine dayalıdır. Ancak bu bakış açısında merkezi konumda olan iki epistemik bakış açısı bulunmaktadır. Bunlardan biri epistemik perspektivizm, öteki ise entelektüel erdemlerdir. Entelektüel erdem, yanlışlar karşısında doğruların artırılması çabasında olan epistemik bir değerdir (Audi, 2004: 3). Bu bağlamda, Sosa, öznenin epistemik perspektifinden hareketle, inançların epistemik durumlarını değerlendirmeye çalışmakta ve inançların, inananın entelektüel erdemlerinin veya yeteneklerinin kullanımına bağlı olarak elde edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Öncesinde de bahsettiğimiz üzere, düşünümsel bilgiye ve gerekçelendirilmiş olan inançlara ulaşabilmek için, kişinin epistemik perspektife sahip olması gerekmektedir. Epistemik perspektife sahip olan kişi, her şeyden öte, entelektüel erdemlere sahip olan ve onlar sayesinde doğru kararlar verebilen bir kişidir.

Sosa'nın, kişinin perspektifine bağlı olarak gelişen erdem perspektivizmine göre,

B, Ö'yü, Ö'nün yalnız ve yalnız güvenilir bilgi oluşturma süreci, yetisi ya da failinin ürünü olması durumunda bilir. Bu bağlamda, perspektivist erdem epistemolojisi, güvenilir bir sürece ve her şeyden öte inananın entelektüel erdemlerine dayalı olmaktadır. Bu yönüyle, perspektivist erdem epistemolojisi, hem dışsalıcı hem de güvenilirirci bir perspektiften daha fazlası değildir (Mehdiyev, 2011: 107).

Nitekim Bonjour da, Sosa'nın erdeme dayalı perspektifinin (erdem perspektivizmi), genelde dışsalcılığın, özelde ise güvenilirirciliğın (externalist reliabilizm) gelişmiş bir modeli veya yeniden tanımlanması şeklinde görülebileceğini ifade eder (Bonjour, 1995: 209).

Bununla beraber Sosa, her ne kadar güvenilirliği kabul etmekte ise de onun eksiklerinin bulunduğu da farkındadır. Bu hususta Sosa'nın üç tür eksiklikten, sorundan bahsettiği söylenebilir: "*Yeni-Kötü İfrit Sorunu*", "*Meta-Bağdaşimsızlık Sorunu*" ve "*Genelleme Sorunu*" (Bonjour, 1995: 211-213).

Yeni-Kötü İfrit Sorunu, güvenilirliğin, gerekçelendirme için gerekli olup olmadığı ile ilgili bir sorundur. *Kötü-ifrit*'in etkisindeki bir kurbanı ait inançlar, neredeyse tümüyle yanlış olmalarına rağmen, kurbanın içsel algısı ve zihinsel durumu normal koşullar altında dışardan kesin bir şekilde belirlenemediklerinden içsel olarak gerekçelendirilmiş olmaktadır. Burada kurbanın içsel inançları ve ilgili öteki durumları, epistemik bir perspektif sayesinde birbirleriyle uyumlu olabilmektedirler. Oysa güvenilirliğin katı olan versiyonu'na (katı-güvenilirlik) göre, söz konusu durumda, inançların oluşumunu sağlayan süreçler güvenilir olmadıklarından, kurbanın inançları gerekçelendirilmemiş sayılır (Habib; Lehrer, 2004: 110-111).

Sosa, bu durumu, iki farklı ortamla göreceleştirmektedir:

Kurbanın algısı ve mantıksal yürütme yetileri, ifritin bulunduğu ortam içerisinde güvenilir olmadıklarından, öznenin kendi dünyasına göreceli olan erdemler değildirler. Çünkü, Sosa için, bilişsel yetilerimizin erdemli oluşu, ortama göreceli bir durumdur. Yine de, ortam, her ne kadar güvenilir olmasa da, yetilerimiz, aslında, güvenilirler ve bu güvenilirlikleri sayesinde gerçek dünya ile göreceli olarak erdemli bir yaklaşım sergileyebilmektedirler. Bu yüzden ki Sosa'ya göre, 'ifritin dünyasında yetersiz sayılan deliller, gerçek dünyada bilgi için yeterli olabilmektedirler' (Habib; Lehrer, 2004: 111)

Bu bağlamda, koşullar insanların yaşadığı normal şartlarla kıyaslandığında, *tecrübeye-dayalı inanç mekanizmaları*, erdemli olmakta ve onların ürettikleri inançlar da, hem gerekçelendirilmiş hem de uygun inançlar olarak kabul edilmektedir.

Sosa'ya göre, sadece bir kez gerçekleşen ya da tesadüfen ortaya çıkan bir olaydan hareketle doğru bir inanca varmak, genel itibarıyla, geçerli bir yaklaşım değildir. Sosa'nın erdem perspektivizmi, genelleme sorununu, hayvani bilgidan hareketle çözmeye çalışmaktadır. Örneğin öznenin p önermesine ilişkin bilgisi, belirli koşullar ve uygun ortamlarda doğruyu elde

eden bir yeteneğin varlığını gerektiriyorsa, o takdirde p'nin özne için uygun bir bilgi olabilmesi belirli koşullara ve ortama bağlı olmaktadır (Sosa, 1991: 290-291). Bu durumun her daim gerçekleşmiyor olması, bizleri genelleme yapmaktan uzaklaştırmakta ve belirli koşullar ve ortamlarla inancımızı sınırlamanın daha uygun olacağına ikna etmektedir. Ancak yine de bilginin oluşabilmesi, öznenin erdemli bir perspektife sahip olmasıyla mümkün olmaktadır. Epistemik perspektife sahip olan kişi veya topluluk, belirli değerler doğrultusunda hareket edeceklerinden, bir kaç özel durumdan hareketle genellemelere varamayacaklardır.

Çağdaş epistemoloji çevrelerinde, Sosa'nın dışında Conee ve Feldman gibi isimler de genelleme sorununun çözümünün zor olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre çözüm için şu üç kriterin karşılanması gerekir:

- (1) İnaçların gerekçelendirmesi ve bilişsel sürecin ilgili yapısının tanımı için genel bir temel olmalıdır veya inaçlar belirli bir ilkeye dayanmalıdır. (2) Sürecin ilgili türünün tanımı, türün inaçlarının gerekçelendirmesi ile güvenilir bir ilişki içerisinde olmalıdır. Ve nihayet (3) inaçlarımız, güvenilirlik ile bağdaşım içerisinde bulunmalıdır (Conee; Feldman, 1998).

Conee ve Feldman'ın bu kriterleri koymaktaki asıl maksatları, ana tezleri ise şudur: Şu an için genelleme sorununa yönelik kesin bir çözümden bahsetmemiz mümkün değildir ve bu durumda, gerekçelendirme teorilerinin güvenilir süreçler ile bilgiye ulaşma uğraşları sadece birer çaba olarak kalmak durumundadır.

Sosa'nın söz konusu epistemik sorunlara çözümü ise, kişinin inaçları ve onların kaynaklarına dayalı bir erdem perspektifinden oluşmaktadır. Sosa'nın erdem perspektivizmi, güvenliği, güvenilir yetileri, entelektüel erdemleri ve epistemik bir perspektifi gerektirmektedir. Bununla beraber, zaman zaman Sosa'nın erdem perspektivizminin, meşru bir şekilde, erdem epistemolojisinin bir örneği olarak kabul edilip edilemeyeceğinin sorgulandığı görülmektedir. Örneğin Foley, Sosa'nın "perspektivizmi, entelektüel erdemleri kapsadığından, onu erdem epistemolojisinin bir örneği olarak kabul eder. Fakat ardından hemen ekler: Eğer erdem epistemolojisi, en azından potansiyel olarak erdem etiğinin bir türevi olarak görülürse, bu durumda Sosa'nın anlayışını bir erdem epistemolojisi olarak kabul etmek

bizleri yanıtlan bir epistemik perspektif olur (Foley, 1994: 2). Bu durumda, Sosa'nın epistemik perspektif anlayışının daha iyi kavranılmasını ve onun erdem perspektifinin bir bütün olarak anlaşılmasını sağlamak, entelektüel erdemlerin anlaşılmasını zorunlu hale getirmektedir.

3.3.2. Entelektüel Erdem (Intellectual Virtue)

Erdem, osmanlıca, fazilet; ingilizce virtue; fransızca vertu; almanca, Eigenschaft ve Vermögen kelimeleriyle dile getirilmektedir. Erdem, ahlâkî bakımından, her zaman iyi olma ve iyi davranışlarda bulunma durumudur. Erdem kavramını felsefe alanında ilk kez zikreden Sokrates, bu kavramı, areté kelimesi ile ifade etmekte ve insan ile insanın etkinlikleri anlamında kullanmaktadır. Ona göre, erdem, insana, kendisine özgü olanı yapma ve kendisini gerçekleştirme imkânı sunan bir yeterlilik (Cevizci, 1996/1999: 310-311). Erdem, bazı hedeflere ulaşmada kişiyi başarılı kılan bir yaradılış, beceri veya yeterlilik (Lemos, 2007: 98). Sokrates ve Sofistler, özellikle, erdemin doğası, değeri ve nasıl elde edilebileceği ile ilgilenmişlerdir. Platon'un bir çok diyalogunda bu kavram dile getirilmekte ve insan için ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır (Lacey, 1996: 377). Esas itibarıyla, entelektüel erdem her ne kadar ortama göreceli olarak algılansa bile, o, öznenin kendisinde bulunan ve onun doğru bir inanca ulaşmasını sağlayan önemli bir özelliktir.

Erdem epistemolojisi, Aristoteles'in erdem ahlâkı ile epistemik gerekçelendirme anlayışı arasında bir paralellik kurmayı amaçlayan epistemolojik bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Mehdiyev, 2011: 263). Sokrates'in "Bilgi erdemdir ve hiç kimse bilerek kötülük yapmaz" görüşü, erdemin insanın doğasına ve kişiliğine işleyen bir değer olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Nitekim Alasdair MacIntyre de, benzer bir perspektifle, erdemi, Kendisine sahip olunması ve uygulanması pratiğe içsel olan iyileri edinebilmemize hizmet eden; yokluğu ise kesin bir şekilde bizleri bu türden bir iyiyi edinmekten alıkoyan kazanılmış insani bir nitelik olarak tanımlamaktadır (MacIntyre, 2001: 191).

Sosa, çağdaş epistemolojinin, antik temelci piramidin sağlam güvenliği ile yeni bağlamcı riskli sal macerası arasında seçim yapmak zorunda olduğunu belirtmektedir (Sosa, 1991: 165). Bir sistem içerisinde

olan inançların her biri ötekine bağlı olarak hareket etmekte ya da destek görmektedir. Sosa, inançlar arasında oluşan bu ilişkiyi bir *Sal (Raft)* a benzetmektedir. Sal'ın hareket edebilmesi için her bir parçasının karşılıklı olarak birbirlerine destek vermeleri gerekmektedir. O, inançlar arasında gerçekleşen bu etkileşimin nedensel olarak ya da normatif olarak asimetrik bir biçimde gerçekleştiğini ileri sürer. Bir başka deyişle, Sosa, inançlar arasında gerçekleşen bağdaşımın simetrik değil, asimetrik bir biçimde gerçekleştiğini düşünür (Sosa, 2009: 240). Esas itibarıyla, Sosa'nın erdem epistemolojisini²⁶, bir ihtiyaç olarak görmesinin en büyük nedenlerinden biri, kendi dönemindeki temeldencilik ile bağdaşımıcılık ve içselcilik ile dışsalcılık tartışmalarının yoğun bir biçimde dile getirilmesidir.

Günümüzde gittikçe gelişen ve çeşitli epistemoloji türlerini içinde barındıran ve kafa karıştırıcı bir yapıya sahip olan "erdem epistemolojisi" (Mehdiyev, 2011: 105), gerekçelendirilmiş olan inancı, epistemik erdemler açısından ele alarak bu tartışmaların seyrini değiştirmiştir. Örneğin hem Sosa hem de Zagzebski gerekçelendirilmiş inancı, benzer şekilde tanımlayarak söz konusu tartışmalara katkıda bulunmuşlardır. Sosa, gerekçelendirilmiş inancı, epistemik erdemlerle temellendirilmiş olan inanç şeklinde tanımlarken, Zagzebski, bilgiyi, entelektüel erdemlerin edimlerinden ortaya çıkan doğru inanç olarak ifade etmektedir (Greco; Turri, 2013).

Bu şekilde, bilgi ile erdem arasında bir ilişki kurma isteği, epistemoloji alanında yeni bir olgudur (Mehdiyev, 2011: 105). Sosa'ya göre, Bilgi, entelektüel erdemden gelen" veya entelektüel erdemden dolayı" elde edilen doğru inançtır. Bilgi, entelektüel erdemlilik davranışlarından kaynaklı olarak ortaya çıkan gerçeklik ile bilişsel bir temastır (Greco; Sosa, 1999: 109).

Çağdaş epistemolojide gerekçelendirme kriterini inceleyen ve bu alanda araştırma yapanlar, inancın gerekçelendirilmesini çeşitli kriterlere bağlı olarak değerlendirmektedirler:

Chisholm, gerekçelendirmeyi, kişinin epistemik sorumluluklarını

²⁶ Sosa, sıklıkla, "erdemler" ve "yetenekler" kavramlarını birbirleri ile; "yaradılışlar", "kapasiteler", "güçler" ve "yeterlik" kavramlarını ise kendi aralarında değiştirmektedir. Yani birbirlerinin yerine kullanmaktadır. Turri'ye göre, bunlar, hemen hemen her durumda, sadece sözlü varyasyonlardır ve temel görünümde bir değişim olarak algılanmamalıdır. (John Turri, "Sosa's bi-level virtue epistemology", *Virtuous Thoughts: The Philosophy of Ernest Sosa*, Philosophical Studies Series Volume 119, 2013, ss 147-164.)

yerine getirmesi bağlamında ele alırken, Conee ve Feldman, kişinin elde ettiği deliller sayesinde, inancın gerekçelendirilebileceğini düşünmektedir. Goldman, inancın gerekçelendirilmesini güvenilir bir sürece bağlı kılarken, Alston, gerekçelendirmeyi, inancı, yeterli derecede gerekçeye sahip olmasına bağlı olarak ele almaktadır. Lehrer ve Paxson, bilgiyi sarsılmaz gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak tanımlamaktadır. Nozick, bilginin, doğruya yardımcı olan bir inanca gereksinimi olduğunu düşünürken Cohen, bilginin kriterlerinin ya da standartlarının bağlama ya da koşullara göre değişebileceğini belirtmektedir (Battaly, 2008).

Bununla beraber, Pritchard'a göre,

Bilgiyi öncelikle bilişsel karakterler ve entelektüel erdemler bakımından ele alan erdem epistemolojisinin ilk formüleştirmeleri, Sosa ve Greco'nun çalışmalarında bulunan güvenilirliğin bir uyarlamasıdır. Bu erken görüş, özne güvenilirliği olarak bilinmektedir. Güvenilirliği sadece süreç bağlamında ele almak, sujenin bilişsel yetilerinden bağımsız olan, dolayısıyla sezgisel olarak hiçbir biçimde bilgiye destek olmayan güvenilir süreçlerin olabilirliği sorununu ortaya çıkarmaktadır. Erdem epistemolojisinin erken formülasyonları, öznenin bilişsel karakterlerinin stabil olanlarını, öznenin yetileri ve erdemleri ile bağlantılı olarak ele almaktadırlar. Dolayısıyla, bu şekilde oluşturulan bir epistemoloji, güvenilirlik ve epistemolojik dışsalcılıkla ilgili bir durumu paylaşma eğiliminde olmaktadır. Plantinga, bu duruma, *uygun işlevselcilik* adını vermektedir. Bu kavram, bilgiyi, öznenin güvenilir olan bilişsel özellikleri bakımından değerlendirme fikrine işaret eder. Erdem epistemolojisinin sonraki versiyonları ise, bilginin elde edilmesi aşamasında öznenin bilişsel kapasiteleri ya da bilişsel yetilerinin uygun işlevselliğinden öte onun bilişsel olan entelektüel erdemlerine daha fazla ağırlık vererek güvenilirlik modelinden uzaklaşmaktadırlar. Bu durum gerçekleştiği takdirde, bu tezin varyantlarını savunanlar, öznenin kendi inançlarından sorumlu olduğuna vurgu yapan epistemik içselci bilgi tanımlarına, dışsalcılıktan daha yakın durmuş olmaktadır (Blaauw; Pritchard, 2005: 153).

Çağdaş erdem epistemologları²⁷, erdem epistemolojiye

²⁷ Çağdaş erdem epistemologları, epistemolojide, İngilizce "practitioners" kelimesinin

uyarlanmasının birçok avantajı olduğundan bahsetmektedirler. Onlara göre, erdem epistemolojisi, temeldencilik ve bağdaşımcılık arasındaki tartışmayı bertaraf edebilir, şüpheli endişeleri, içselcilik ve dışsalcılık arasındaki içinden çıkılmaz durumu giderebilir ve epistemolojinin araştırma alanını genişleterek anlama ve hikmet gibi ihmal edilen epistemik değerlerin geri kazanılmasına yardımcı olabilir (Zagzebski, 2005: 1042).

Erdem epistemolojisinin avantajlarına dair bu ortak kanaatlerine rağmen, erdem epistemologları arasında bir takım büyük farklılıklar da vardır. Bir kısım epistemolog, çalışmalarında, entelektüel erdemi nasıl ele almamız ve ona sahip olmak için nerelere bakmamız gerektiği ile ilgilenmeyi tercih ederken, ikinci bir kesim, bir bütün olarak erdemlerin epistemolojideki yeriyle, üçüncü bir kesim ise entelektüel ve ahlaki erdemler arasındaki ilişki ile ilgilenmeyi tercih etmektedir (Alston, 2006: 153). Yine de bu gibi ihtilaflarına karşın, çağdaş erdem epistemologları, bilginin elde ediniminin, entelektüel erdemde elde edilmesine bağlı olduğu hususunda hemfikirdirler.

Zagzebski'nin 1996 yılında kaleme aldığı *Virtues of the Mind* (Zihnin Erdemleri) adlı eseri, bu alanda yazılmış en önemli eserlerden biridir. Zagzebski, bu eserinde, bilgiyi, genel olarak "iyi, doğru inanç" diye tanımlamış olsa da, nihayetinde "bilginin, entelektüel erdemlilik davranışlarından kaynaklı gerçeklik ile bilişsel temas" (Mehdiyev, 2011: 110) olduğunun altını çizer. Onun bilgiyi bu şekilde tanımlamasının amacı, Mevcut gerekçelendirme teorilerindeki gerekçelendirilmiş inanç ile doğruluk arasındaki boşluğu, Gettier sorununa yönelik çözüm arayışlarında olduğu gibi, herhangi bir artı şart aracılığıyla değil de, tam tersine, doğal bir şekilde doldurmak istemesidir (Mehdiyev, 2011: 109).

O, hem bilgiyi hem de gerekçelendirilmiş olan inançları, entelektüel erdemler ile temellendirmeye çalışmaktadır. Kendi ifadesiyle, temellendirilmiş olan bir inanç, entelektüel erdemler tarafından harekete geçirilmiş olan bir kişinin, erdemli bir insanın kendi bilişsel durumunu kavrayışı neticesinde ortaya çıkar (Zagzebski, 1996: 241). Dolayısıyla, ona göre, bilgi, entelektüel erdemlerin edimleri sonunda ortaya çıkmaktadır.

Anlaşıldığı üzere, diğer erdem epistemolojileri gibi "epistemik-

mesuliyetçilik" de entelektüel erdemler konusu ile ilgilenmektedir, fakat o, entelektüel erdemleri bilişin özellikleri olarak tanımlamaktansa, daha farklı bir biçimde, öznenin kişilik özellikleri olarak tanımlamaktadır. Açık fikirlilik, entelektüel dürüstlük ve insafılık bu kişilik özelliklerinden bazılarıdır. Fakat epistemoloji alanındaki erdem; entelektüel erdem²⁸, duyularımıza, duygularımıza, zihinsel etkinliklerimize, kişiliğimize, yetelerimize ya da yeteneklerimize dayalı olduğundan bu hususta, epistemik erdemden, etik alanındakine benzer davranışsal bir sorumluluk bekleyemeyiz.

Bu bağlamda, epistemik anlamda sorumluluktan bahsetmemizin temel nedeni, elde ettiğimiz verilerin belirli bir uğraşının neticesinde ortaya çıkmasıdır. Erdem epistemolojisi, her şeyden önce, bilgi oluşturma sürecinde, bilginin en temel bileşeni olan inanca değil de bilginin oluştuğu zihnin (kişinin) ve kişinin sinirsel yetelerinin bilgi oluşturma mekanizması üzerine vurgu yapmaktadır. Ancak yetenek ile entelektüel erdem işlevsellik bakımından farklılıkları bulunmaktadır. Yetenek, kişinin üzerinde belirli bir etkide bulunabilen güçtür. Erdem ise, öznenin bu türden bir güce sahip olmasına imkân tanıyandır. Erdem, yeteneğin yeterliliği güvenilir bir biçimde elde etmesine imkân tanımaktadır. Dolayısıyla, özne entelektüel erdemden mahrum olduğu takdirde, herhangi bir önermeye ulaşması güçleşecektir.

Erdem epistemolojisi, kişi-temelli bir epistemoloji olduğundan, birey, bilgiyi elde eden yetilerinden ötürü sorumlu tutulabilir. Buna karşın, bireyin kendi bilişsel yetelerine tam olarak hâkim olamaması ya da kendi yetelerine karşı tümüyle özgür olamaması dikkate alındığında, bu durum, bireyi tam bir sorumluluk üstlenmesinden bir nebze de olsa kurtarabilmektedir. Örneğin, sağlam duyuşsal yetilere sahip olduğumuzu varsayalım. Bu yetilerle günlük işlerimizi yapabilmekte, onlar sayesinde elde ettiklerimizle ya da diğer deyişle zihinsel süreçten geçen algılarımızdan gelenler sayesinde gereksinimlerimizi karşılamaktayız. Fakat yine de, elde ettiklerimizin güvenilirliğine dair herhangi kesin bir malumata sahip olamamaktayız. Dolayısıyla duyuşsal yetelerimizden bize ulaşanların, gerçek anlamda uygun bir biçimde çalışan yetilerle elde edilip edilemediğini bilememekteyiz.

²⁸ Bilişsel, epistemik ve entelektüel erdemler genel itibarıyla benzer anlamlarında kullanılmaktadır.

Örneğin, karşımda bir masanın var olduğu inancına, görsel yetilerimden hareketle ulaşmaktayım. Ancak elde ettiklerim, görsel yetilerimin uygun bir şekilde çalıştığına garantisini olamamaktadır. Dolayısıyla, elde ettiklerimiz, bizim dışımızda cereyan eden olaylardan etkilendiği için, sahip olduklarımızdan tümüyle sorumlu tutulmamamız gerekmektedir. Bu durumda, tam bir sorumluluk taşıyabilmemiz, her şeyden öte, tam bir özgürlüğe sahip olmamızla ilişkilidir.

Turri'nin de işaret ettiği gibi,

Görünen o ki, erdem epistemolojisi, bir yandan hem temeldencilik hem de bağdaşımcılık teorilerinin doğru yönlerini anlamaya öte yandan da onların eksiklerinden kaçınmaya çalışmaktadır. Ona göre, bunları güvenli bir şekilde yapmak, doğruya ulaşmamıza yardımcı olduğundan, inandığımız öteki şeylerle bağdaşımlılığa dayalı bir yaklaşımı kabul etmek, entelektüel erdemliliklerdir. Ancak, bağdaşımlılığa dayalı bir inanma, gerekçelendirmeyi geliştirebilse de, erdem epistemolojisi gerekçelendirme ve bilgiyi elde etmenin tek yolunun bağdaşım olduğunu bizlere vaat etmemektedir (Turri, 2013).

Nitekim Sosa'nın erdem epistemolojisinin kalbinde, iki normatif inanç özelliği bulunmaktadır. Bu iki normatif inanç özellikleri, "uygunluk" ve "güvenlik" tir (Axtell, 2000: XII). Bununla beraber, onun epistemolojisinde doğruyu elde etme amacı, kavramsal olarak entelektüel erdemden önce gelmektedir. Sosa, doğruyu elde etme çabasını, yaradılışımızın değişmez özelliklerinden biri olarak görmekte ve gerekçelendirmenin birincil hedefinin doğruyu elde etme olması gerektiğine inanmaktadır (Sosa, 2011: 15-16). Esasen Sosa gibi Audi de epistemik erdemi doğruya-yardımcı olan bütün nitelikler veya uygun bir biçimde çalışan bilişsel bir mekanizma olarak tasavvur eder ve onu bilinen kişisel niteliklerle sınırlandırmanın bir anlamı olmayacağını savunur. Örneğin ona göre yüksek bir matematik yeteneğe sahip olmak, epistemik bir erdem olarak kabul edilebilir (Audi, 1999: 960).

Erdem epistemolojisine göre, bilgi veya epistemik gerekçelendirme, öznenin yetilerinin müsait ortamda uygun bir biçimde çalışması neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Epistemik erdemler, doğru inançları biçimlendirmek, yanlışları önlemek, elde edilen kanıtların dolaylı anlatımını anlamaya imkân sağlamak işlevini görmektedir. Tarafsızlık, merak, sağlam muhakeme, keskin

görme gücü, doğru hesaplamalar yapabilme vb. nitelikler de, epistemik erdemler olarak kabul edilebilir. Doğalci veya dışsalci bir bakış açısı ile ele alındığında, erdem epistemolojisi, bu yönüyle, güvenilirliciliğe benzemektedir. Her iki kuram, inancı; güvenilirlikle veya inançların biçimlendiği doğruluğa yardımcı olan etkenler ile değerlendirmektedirler. Buna ek olarak, hem güvenilircilik hem de erdem- temelli teoriler, inancın biçimlendiği ortamı veya durumları göz ardı etmemektedirler. Buna göre, S'in p önermesine olan inancının gerekçelendirilmesi ancak ve ancak S'nin p'ye olan inancının S'nin entelektüel erdemleri ya da melekelere ilişkin müsait bir ortamda işleyişi neticesinde mümkün olmaktadır (Dancy: Sosa, 1992: 520).

Örneğin, tenis oynayabilme yeteneğine sahip olmak demek, oyuncunun çeşitli yeteneklere sahip olması anlamına gelmektedir. Topun başarılı bir şekilde döndürülebilmesi, servisin başarıyla karşılanması vb. yetenekler, oyuncunun bu alana ilişkin yeteneğinin bir göstergesidir.

Ne var ki, kişisel yetenekler, ancak temel yetilerin uygun olduğu ve müsait koşullar olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, kişinin tenis oynayabilme yeteneğine sahip olduğunu belirtmek, onun kör olsa bile bu yeteneğini gösterebileceği ya da her koşulda başarılı bir performans sergileyebileceği anlamına gelmemektedir. Aynı şekilde, algı ve tümevarım gibi entelektüel yeteneklerimiz de, temel yetilere ve müsait koşullara bağlı olarak gerçekleşmektedir. Fakat olasılıklara dayalı dışsal etkenler, örneğin, fırtınanın çıkma ihtimali, kişinin tenis oynama yeteneğine zarar vermemektedir ya da sadece kör olma olasılığı, gözleri gören birisi için tenis oynama yeteneğini zayıflatmamaktadır (Sosa, 2009: 188-200).

Esas itibarıyla, "çağdaş erdem epistemolojisi, performansa dayalı olan ve insan bilgisinin farklı derecelerinde işleyen uygunluk kuramı üzerine kurulu bir epistemolojidir." (Baç, 2012) Bu bağlamda, kişisel yetelerimizi etkileyen etkenlerin, herşeyden öte, dışsal bir gerçekliğe sahip olmaları gerekmektedir.

Buna rağmen, yine de, hangi tür yeteneklerin bilginin elde edilmesine imkân tanıdığı, bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Greco, bütün yeteneklerimizin bilginin oluşumuna katkıda bulunmadığını ve hatta bazı

bilişsel, entelektüel erdemlerin veya yetilerin bunu gerçekleştiremediğini ifade etmektedir.

Örneğin, hüsnükuruntulu bir yapıya sahip olduğumuzu varsayalım, bu bilişsel durumumuz, hem entelektüel hem de bilişsel türden bir erdemdir ve arasına doğruyu elde etmemize imkân tanımaktadır. Lakin hüsnükuruntu, bazen doğruya ulaşmamızı sağlasa da, ondan elde ettiğimiz veriler, bilgi niteliği taşımamaktadır. Hüsnükuruntulu olmak veya böyle bir yeteneğe sahip olmak, bizlere her zaman için doğruya ulaşma imkânı tanımadığından ve gerekçelendirme yönüyle zayıflık gösterdiğinden, ondan elde ettiklerimizin bilgi değeri kazanması, bu bağlamda, mümkün olamamaktadır. Buna koşut olarak, Greco, inancımızın nihayetinde bilgi değeri kazanabilmesini, hem doğru hem de yetenek ürünü olmasıyla ilintilendirmektedir (Greco, 2012).

Dolayısıyla, inançlarımızın bilgi değeri kazanabilmesi, yeteneğe dayalı oluşlarından öte doğru olmalarını da gerektirmektedir.

Buna paralel olarak, bazı epistemologlar, entelektüel erdemi; entelektüel cesaret, dürüstlük ve meraklılık türünden niteliklerle tanımlarken, başkaları, güvenilir hafıza ve iyi işleyen algısal yetiler gibi bilişsel faaliyetler olarak düşünmektedirler. Ancak yine de erdem epistemolojisinin temel amacı, etik alanının normatifliğini anlamaya çalışmaktır. Dolayısıyla, erdem epistemolojisi, epistemolojinin normatif bir disiplin olduğu düşüncesiyle işe başlar ve inançların normatif özelliklerini anlamaya çalışır. Etik alanındaki erdem teorileri ile epistemoloji alanındaki kıyasladığımızda: Etik alanındaki erdem teorilerinin kişiye bağlı olmaktan ziyade davranış-temelli olarak tanımlandığını, erdem epistemolojisindeki erdem kavramının ise kişiye-bağlı olarak ele alındığı görülmektedir (Greco, 2013). Ancak, esas itibarıyla, son zamanlarda özellikle de epistemoloji alanında kullanılan kavramların, etik alanından ödünç alındığını göz ardı etmemek gerekir. Örneğin, kişinin "epistemik sorumluluklarını" yerine getirmesi veya kişinin "epistemik hakka" sahip olması gibi kavramlar, etik alanında işlenen ve son zamanlarda epistemoloji alanında sıklıkla kullanılan kavramlardır.

Sonuç itibarıyla, erdem kavramı, her iki alanda, farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Etik alanında kullanılan erdem, ahlaki öznenin normatif özelliklerine atıfta bulunurken, erdem epistemolojisinde kullanılan erdem kavramı ise bilişsel öznenin normatif olan yönünden hareketle

inançların normatif özelliklerini anlama gayreti bağlamında ele alınmaktadır.

Sosa gibi Loraine Code da epistemolojinin bilen özneye, çevresine ve epistemik topluluğuna, eskiden olduğundan daha fazla değer verilmesi gerektiğini düşünür. Ancak, Code, Sosa'nın güvenilirirciliğinin bu doğrultuda, çok da ileriye gidemediğini ileri sürmektedir. O, bu hususta, "mesuliyetçi epistemoloji" adını verdiği hareketi önermektedir. Code, kendi pozisyonunu, en azından insan bilgisi söz konusu olduğunda, Sosa'nın "güvenilirirciliği"nin karşısında duran "sorumlulukçu" bir pozisyon olduğunu belirtmektedir. Ona göre bunun temel nedeni, "güvenilirlik" kavramı aktif bilenin ya da inananın doğasını pekiştirmemize müsaade etmezken, "sorumluluk" kavramının, buna izin vermesidir. Örneğin, bizler bir bilgisayarın "güvenilir" oluşundan bahsedebiliriz ancak "sorumlu" oluşundan bahsedemeyiz (Code, 1987; 50-51).

Epistemik erdemler, inananın, inanca dayalı olmayan, kişisel özellikleridir. Dolayısıyla, epistemik erdemleri gerekçelendirmek için ahlaki kişisel özelliklerin bulunması gerekmektedir, aksi takdirde, hangi erdemlerin, epistemolojik erdemler olduğunu bilemeyiz. Bu durumda, bir erdem epistemolojisi geliştirmek için, öncelikle bu olasılığın gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu minvalde, erdem epistemolojisi, kişinin epistemik kişiliğini temele alıp öteki normatif özellikleri bu temelden hareketle değerlendirmektedir. Entelektüel erdem gibi epistemoloji alanındaki temel kavramlar, bu bağlam üzerinden ele alınmaktadır. Entelektüel erdemleri iyi anlamamanın ilk yolu ise, entelektüel erdem ve ahlak arasında güçlü bir ayrım yapan Aristoteles'e atıfta bulunmayı gerektirir. Aristoteles'e göre, ahlaki erdemler, cesaret ve ölçülülük türünden nitelikler taşırken, entelektüel erdemler, yetiler, yetenekler, karakterler gibi kişisel niteliklere sahiptir. Sonrasında, bu epistemik kavramlara, doğru algı, güvenilir hafıza ve çeşitli türden mantıksal akıl yürütmeler eklenmiştir. Entelektüel erdemleri anlamamanın ikinci yolu ise, Aristoteles'in bu ayrımını reddedip işe başlamaktır. Buna göre, entelektüel cesaret ve dikkatlilik gibi entelektüel erdemler, kişilerin ahlaki özelliklerinden öte kişisel özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Greco, 2007: 182). Sosa'nın entelektüel erdemlerden kastettiği, kişinin, doğru inancı elde etmesine katkıda bulunan ve onun yüksek oranda doğrular üretmesine imkan tanıyan, güvenilir olan kişilik özellikleridir (Sosa, 2000: 35). Bu açıdan bakıldığında, Sosa'nın bakış

açısının, erdem-güvenilirliği olarak adlandırılması mümkündür.

Sosa'nın ifade ettiği erdemlerden bazıları, mükemmel hafıza ve anlamayla ilgili yetilerdir. Ona göre, kişinin bilgiye ulaşması, ancak onun bilişsel yetileri güvenilir bir biçimde işlevlerini yerine getirdiğinde mümkün olmaktadır (Sosa, 2009: 193- 194). Dahası, Sosa, gerekçelendirilmiş inancı entelektüel erdemler bağlamında düşündüğü için, onun epistemolojisinde, müsait bir ortam ve uygun, güvenilir yetiler, kişiye, bilgiye ulaşma imkânı sunmaktadır.

Sosa, inandığımız her şeyi bilemeyeceğimizi ancak inanmadan da bilmenin mümkün olamayacağını düşünmektedir. O, inancın bilgi olabilmesi için en azından iki kritere sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Sosa'ya göre, inanç, her şeyden öte güvenilirliğe ve güvenliği olan bir doğruluğa ve sonrasında garanti altına alınmış, mantıklı veya uygun olan bir gerekçelendirmeye sahip olmalıdır (Sosa, 1991: 165). Sosa, doğruyu elde etme çabamızın yaradılışımızın ya da kişisel doğamızın değişmeyen özelliklerinden biri olduğunu varsaymakta ve bu çabanın gerekçelendirme kriterinin birincil hedefi olduğunu iddia etmektedir (Sosa, 2011: 15-16).

Sosa, entelektüel erdemi veya yetiyi, Belli bir önermeler alanında belli koşulların bulunduğu bir anda, çoğunlukla, sayesinde doğruyu elde edip yanlış bertaraf ettiğimiz bir yeterlilik olarak tanımlamaktadır (Sosa, 1991: 138). Ona göre,

Kişi, E ortamına göreceli olarak, entelektüel erdem veya kişiliğe sahip olmaktadır; aynı zamanda, kişi, belirli bir F önermeleri alanında, C koşullarının gerçekleştiği bir anda, çoğunlukla, doğruyu elde edip, yanlış bertaraf edebiliyorsa, o takdirde kişinin içsel bir doğaya sahip olduğunu ifade edebiliriz (Sosa, 1991: 284).

Entelektüel erdemi müsait bir ortam bağlamında tanımlamaya çalışan Sosa, erdem temelinde bir şeylere inanmanın doğruya ulaşmak için güvenilir bir süreç sağladığına inanmaktadır. Ancak, bu, Sosa'nın, süreci oluşturan her güvenilir inancın bir şeylere erdem temelinde inanılmasını temin ettiğini düşündüğü anlamına gelmemektedir. Sosa, bunu açıklamak için, Tchaikovsky'nin overtüründeki bombardıman sesini her duyduğunda büyük gri nesnelerin yakında olduğuna inanan kişi örneğini verir.

Bu örnekte,

Boynuna asılı bir radyo ile dolaşan bir fil bulunmaktadır ve filin

boynundaki radyo klasik kanala ayarlanmış ve bu kanalda overtürün belirli bölümleri çalmaktadır. Çalan müzik karşısında, kişinin, yakınlarda büyük gri nesnelere var olduğuna yönelik inancı devam etmektedir. Günlük hayatta her zaman mümkün olmayacak bu özel durumda bile kişinin inançsal süreci güvenilirliğini devam ettirmektedir. Ancak bu türden inançların erdemliliği tartışılabilir? Ya da bu türden bir inancın, entelektüel erdeme sahip olup olmadığı gösterilebilir mi? Sosa'nın bu sorulara verdiği yanıt "hayır"dır. Çünkü ona göre, söz konusu olan durumlar, sık sık tekrar etmekte olan durumlar değildirler. Her ne kadar birileri için bu tür durumlar sıklıkla gerçekleşiyor olsa da, bu sadece olağanüstü bir durumdur ve kişi, herhangi bir makul güvence ile bunların gerçekleşmesini beklememektedir; öte yandan ötekiler de kendileri için bu durumun aynı şekilde gerçekleşmesini zaten beklememektedir (Sosa, 1991: 276-277).

Bilginin vazgeçilmez kriterlerinden biri olan doğruluk kriterinin yerine inancın "güvenilirliği" ve "güvenlik" koşulunu geçiren Sosa, bu iki temel koşulu, kişinin entelektüel erdeme sahip olmasına bağlı olarak değerlendirmektedir (Sosa, 2011: 84). Böylece onun epistemolojisinde güvenilir bir ortam ve entelektüel erdeme sahip özne, inancın gerekçelendirilmesinin doğru olmasına imkân tanıyan bir özne olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buna mukabil, erdem epistemolojisinin, genelde, "bilgiyi, gerekçelendirilmiş doğru inanç" olarak tanımlamaktan vazgeçmekle Gettier problemine bir çözüm getirdiği öne sürülür. Fakat Sosa'nın erdem epistemolojisinde "gerekçelendirme"nin tümüyle bertaraf edilebildiğini söyleyemeyiz. Onun erdem epistemolojisinde, gerekçelendirme, güvenilir bir sürece ve sorumlu bir özneye bağlanmaktadır. Tek tek inançların gerekçelendirilmesi yerine bir perspektif içinde oluşan her bir inancın gerekçelendirilmesi sağlanmaktadır. Bu bağlamda, Sosa'ya göre, S'nin p önermesine olan inancının gerekçelendirilmesi ancak ve ancak S'nin p'ye inancının S'nin entelektüel erdemleri ya da yetilerinin müsait bir ortamda uygun işleyişi neticesinde elde edilmesiyle mümkün olmaktadır (Dancy; Sosa, 1992: 520). Perspektifsiz bir doğru inanç, karanlıkta altın aramaya benzer. Nasıl böyle bir durumda bulduğumuz şeyin altın olduğunu

anlamamız tesadüfe dayanırsa, epistemolojide de perspektifsiz bir doğru inançtan yola çıkan özne bilgiyi elde etme adına sağlam bir güvenceye sahip olamaz (Sosa, 2009: 146). Bu bağlamda, Sosa'nın erdem epistemolojisinin, bilginin elde edilmesini, öznenin perspektifine bağlı kılması ile içselci; dışsal etkenleri, müsait ortamı ve uygun koşulları hesaba katmasıyla ise dışsalcı bir özellik sergilediği ifade edilebilir.

Böylece epistemoloji ile uğraşımızın bir değerlendirmeden ibaret olduğunu göstermiş olan Sosa'ya göre, öncelikli olarak, bilgiyi, doğru inançtan ayıran şeyin ne olduğunu belirlemek önemlidir. Ona göre insanların çoğu sadece doğru inanç üzerinden bilgiyi değerlendirme eğilimindedir. Fakat bu neden böyledir? Günlük hayattaki realizasyonu hesaba katmadan "bir şeyleri tam istenilen şekilde yapmanın" yanlış olan tarafı nedir? Okçu örneğini yeniden düşünelim:

Okçunun bir tahta üzerine epeyce büyük bir çember çizdiğini ve bu tahtayı kendine yakın olan bir yere yerleştirdiğini ve her defasında hedefi tutturduğunu tasavvur edelim. Burada "doğruya ulaşma" amacına ulaşıldığına ilişkin fazla bir şüphe bulunmamaktadır. Ancak aynı zamanda okçunun hedefe ulaşmasını olağan üstü bir başarı olarak görecektir fazla kimse de yoktur. Bu durum, "doğruya ulaşma" ile "bilgi"yi elde etme arasında ki ayrıma dayanmaktadır. Doğrular, sayısızdır; birçoğu önemsiz ve değersizken bazıları önemlidir. Bilgi ve doğru inanç birbirinden farklıdır. Bilgi, kavrayanın kendi yeteneğinin pratik hayattaki uygulamasına ilişkindir. Doğruluk, uygunluğu içermezken, bilgi uygunluğu gerektirir. Doğruluk, üst-epistemik realitenin bir amacıdır ve ona ulaşmak tartışmalı bir şekilde bir başarı göstergesidir; fakat başarı, kendi kendine, bazı gerçek değerlere zorunlu olarak sahip olmayabilir (Sosa, 2011: 63).

Sosa, başarı da dâhil bütün değerlendirmelerin performansla dayalı olması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre, bu, inancın bilgi konumuna gelmesini belirleyen bilişsel bir edimdir. Örneğin, okçunun iyi bir atışta bulunması, okçunun performansı ile ilgilidir. Dolayısıyla, atışın başarılı olması okçunun performansından bağımsız bir şekilde düşünülemez. Performansın başarılı olmasını sağlayan en büyük etken ise okçunun entelektüel yetilerinin ya da yeteneklerinin gelişmiş olmasıdır. Ancak atışın başarıya ulaşması, tümüyle, okçunun yeteneğine indirgenemez. Okun hedefe

ulaşmasını sağlayan başka dışsal etkenler de bulunabilir. Örneğin, aniden beliren rüzgar, okun hedefe ulaşmasını sağlayabilir (Sosa, 2007: 29). Dolayısıyla, okun hedefe ulaşması, bütünüyle, okçunun yeteneğine ve performansına bağlı olarak değerlendirilemez. Sosa, bu değerlendirmenin yapılabilmesini müsait koşulların oluşmasına bağlamaktadır. Koşullar müsait olduğu takdirde, rüzgârın yeterince estiği ve okun hedefine ulaşmasını engelleyen dışsal etkenlerin olmadığı bir ortamda, kendi yolunda uygun bir biçimde hareket eden ok, hedefine başarılı bir şekilde ulaşma imkânı bulacaktır. Bu yüzden, dikkate dayalı bir atış, doğru bir atış olabilir, hedefi vurabilir ve büyük oranda yeteneğe dayalı bir atış olarak değerlendirilebilir. O bakımdan, okçunun hedefi vurduğu önermesi bu bağlam içerisinde ele alındığı takdirde doğru bir atış sayılabilir.

Sosa'ya göre, bir okçunun atışı, doğruluk (accuracy), epistemik yeterlilik (adroitness) ve uygunluk (aptness) özelliklerini bir arada içermelidir. Performanslar, genel itibarıyla, belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleşmektedirler. Performansların başarıya ulaşmasını etkileyen unsurlar, yukarıda ifade edilen; doğruluk, yeteneklilik ve uygunluk özellikleridir. Bir atış, eğer bir hedefi vurma amacına mahsus ise ve bunu gerçekleştirebiliyorsa, başarılı sayılmaktadır (Sosa, 2007: 22-23). Sosa'ya göre,

Genel olarak, performanslar gibi, inançları da bu üçlemenin kapsamı içine dâhil edebiliriz. Bir inancın doğruluğu; onun doğru oluşunu, yeteneği; bilişsel, epistemik erdem veya yeterlilik göstermesini, uygunluğu ise, yeterli olduğundan ötürü doğru oluşunu göstermektedir (Sosa, 2007: 23).

Bu durumda, Sosa'ya göre, epistemoloji ile ilgilenenler, perspektiflerini insana yönlendirmek durumundadırlar. Performansları, doğru oluşlarına, yetenek ürünü olmalarına ve uygun oluşlarına göre değerlendirmemiz gerekir. Sosa, doğru performansların, hedeflerine ulaşan performanslar olduğunu, yeteneğe dayalı olanların, yetenek ürünü olduklarını, uygun ve başarılı performansların ise yetenek ürünü olmalarından ötürü uygun ve başarılı performanslar olduklarını belirtmektedir. Ancak, Sosa'ya göre, bir performans, hedefine ulaştığından ötürü başarılı sayılabilse de sergilenen performans *uygun* olmayabilir (Sosa, 2007: 93). Aslında, performans, uygunluğunu, amacına ulaşarak doğru olmasından ve uygun bir performans olarak nitelendirilmesinden öteye

yetenek ürünü olmasına bağlı olarak elde etmektedir.

Sosa'nın okçu örneğini (Sosa, 2007: 23) günümüz futbol oyuncularından biri olan ve jübilesini yapan, ancak yeteneğiyle her daim insanların dilinde olan Sergen Yalçın'a uyarlamak gerekirse şöyle bir değerlendirme yapabiliriz. Sergen Yalçın'ın futbolseverler tarafından bilinen bir özelliği yetenekli bir futbolcu olduğudur. Ancak iyi bir yeteneğe sahip olan veya topu istediği şekilde hareket ettirebilme yeteneğine sahip olan Yalçın'ın, son zamanlarda futbola olan ilgisinin azaldığını ve jübilesini yaparak futbolu bıraktığını düşünelim. Yalçın'ın, gerçekten de böyle bir durum içerisinde olduğunu ve artık futbol oynamanın boşa harcanan zaman olduğunu düşündüğünü varsayalım. Yalçın'ın bu isteksizliği ve oynamayı tümüyle bırakmış olması, beraberinde, onun futbola ilişkin yeteneklerini ya da yetilerini kaybettiği anlamına gelmemektedir. Başka deyişle, Yalçın'ın futbolu bırakması, hangi atışın iyi hangisinin kötü olduğunu belirleyecek eleştirel yeteneğini de kaybettiği anlamına gelmemektedir. O bütün ağırbaşlılığıyla ve bilgisiyyle hangi hareketlerin sonuçlarının iyi hangilerinin kötü olduğunu bilmektedir. Hatta bir zamanlar futbol yorumculuğu yaparak ve şu anda bir takımın teknik direktörlüğünü başarılı bir biçimde sürdürerek bunu gerçekleştirmektedir. Yalçın, iyi bir futbolcunun ne tür özelliklere sahip olduğunu çok iyi bilmektedir. Elbette, iyi bir futbolcunun kötü bir atış yapma olasılığı her zaman bulunmaktadır. Bütün bu değerlendirmeler olumsuz ve genel itibarıyla eylemin değerlendirmesine dayalı olarak düşünülebilir. Futbolcunun topu daha iyi bir şekilde kullanma olasılığı bulunmaktadır. Ancak golü hedefleyen futbolcunun topu, kalecinin kafasına sert bir şekilde çarpıp avuta gidebilir ve atışın çok hızlı olmasından ötürü kalecinin sakatlanma olasılığı her zaman vardır. Şimdi, atışın kaleciyi sakatladığını, gol olmadığını ya da hedefi tutturmadığını düşünelim. Hedefi ıskaladığından ya da bir anlamda amacına ulaşmadığından bu atış, iyi bir atış olmaktan öte başkalarına zarar verecek düzeyde sert bir atış da olduğundan kötü bir atış olarak düşünülebilir. Öte yandan, atışın kaleciyi sakatlaması ve buna rağmen hedefi tutturma olasılığı da bulunmaktadır. Bu durumda, daha iyi bir atışla, daha kötü bir eylem ve performansta bulunma olasılığımız devam etmiş olsa bile, atışın kendisi hem etik hem de epistemik değerlendirmeye tabi tutulabilir.

Nitekim, epistemoloji ile uğraştığımızda, yaptığımız şey, bir olayı,

durumu veya önermeyi değerlendirmeden ibaret değil midir? Her şey performanstan bağımsız bir şekilde düşünülebilir; ancak performanstan bağımsız bir değerlendirmeden bahsetmemiz mümkün değildir. Bu ancak ve ancak özel bir değerlendirmeye sahip bir performanstır. İnancın bilgi anlamına gelip gelmediğine ilişkin yaptığımız değerlendirme bundan ibarettir. Doğru bir inanç olma, inanca bağımlı olan bir normatiflikten ibarettir. Doğru bir inanç olma, atışın normatifliğine benzeyen bir normatifliktir (Sosa, 2011: 1). Doğru olduğunda, iyi bir atış olduğu veya mükemmel bir atış olduğu hususunda değerlendirmede bulunmaktayız. Daha özelde, atış, ne türden bir normatifliğe sahiptir. Öncelikle, atışın hedefi vurduğunu ve gol olduğunu düşünelim. Bu durum, bir başarı sayılabilir mi? İkinci olarak, atışın ne kadarının yeteneğe dayalı olduğunu gözlemleyebilir miyiz? Yetenekli bir futbolcuya ait olduğu aşikârdır. Koşullar uygun olsa, rüzgâr yeterince esse ve atışın hedefini şaşırabileceği şeyler olmasa, kendi yolunda giden atış hedefi vuracak ve gol olacaktı. Dikkatli bir atış, doğru bir atış olabilir, hedefi vurabilir, büyük ölçüde yeteneğe dayalı olabilir, kısacası futbolcunun ustalığını gösterebilir.

Sosa, Bu tür durumlarda, iyi bir atışın normatifliğinin ne olduğunu sorgulayarak işe başlar (Sosa, 2007: 113-114). Ona göre, bizler, genelde, hedefe ulaşıldığı takdirde, atışın iyi bir atış olduğunu düşünmekteyiz. Elbette, futbolcu, biraz daha geride durmuş olsaydı, daha iyi bir atış yapabilirdi. Hatta yeteri kadar geri gitmiş olsaydı, mükemmel bir atış da gerçekleştirebilirdi. Dolayısıyla, bir atışın iyi bir atış olduğunu ifade etmek, onun atıştan veya performanstan bağımsız bir değeri olduğunu göstermemektedir (Sosa, 2007: 114).

Dolayısıyla, özne, başarıyı sağlayan kişi olarak kabul edildiği takdirde, epistemik başarı öznenin kaynaklanmaktadır. Değer sorununun üstesinden gelebilmek için öznenin epistemik durumunu tanımladığımız gibi bilgi kavramını da yeniden tanımlamak gerekmektedir. Bu bağlamda, doğru inancı, bilgiye dönüştüren, tesadüfen onları birbirine bağımlı kılan iki kriter oluşturmak yerine, öznenin bilgiyi elde etme arzusunun bir şekilde inancın doğruluğunu güvenilir kılması sağlanmalıdır.

Örneğin, güvenilir bir espresso makinesi, ürün olarak verdiği espresso iyi olduğundan ötürü iyi sayılmaktadır. Ürünün iyi olması, onu üreten kaynağın güvenilirliğini artırmaktadır. Fakat kaynağın güvenilirliği,

ürüne ek bir destek vermemektedir. Fincanın içindeki sıvı, güvenilir bir espresso makinesinden gelmesinden ötürü daha iyi bir ürün olmamaktadır. Espresso'nun kaliteli olması, onun güvenilir olmayan bir espresso makinesinde çekilmiş olmasının ehemmiyetini ortadan kaldırmaktadır (Zagzebski, 2003: 13).

Bilginin, yetilerimizin bir tür başarısı olduğu inancını, Aristoteles'e kadar götürmek mümkündür. Sosa ve Goldman, gerekçelendirilmiş inançların, gerçek bir güç, kapasite ve doğruya ulaşma amacıyla olan öznenin yeteneği tarafından elde edildiğini belirtmektedirler. Özneye ilişkin olan bu tür güçler, entelektüel erdemlerle tanımlanmaktadırlar. Sosa, beş temel güç, normal parametreler ve her birinin güvenilirliği için sınırlar tanımlamaktadır. Sosa'ya göre, bu beş güç şunlardır: Duyusal yetiler, hafıza, akıl, sezgi ve iç gözlem (Sosa, 2009: 170). Örneğin, görme yetimiz, nesnelerin çıkardıkları sesleri değil, renklerini algılamamıza imkân tanımaktadır. İnsanın her yetisinin, kendine özgü özellikleri vardır. Bu yetilerin müsait ortamlarda uygun bir şekilde işlemesi, elde edilen verilerin doğru olmasını sağlar. Dolayısıyla, yetersiz bir ışıpta nesnelere fark edemememiz, görsel yetilerimizin yetersiz oluşundan değil, ortamın müsait olmayışından kaynaklanmaktadır. Yetilerimizin uygun bir biçimde çalışabilmeleri, müsait bir ortamın mevcut olmasını gerektirmektedir. Örneğin, görme yetilerimiz, nesnelerin rengini ancak iyi ışıklandırılmış bir ortamda tam olarak doğru biçimde algılayabilir.

Uygun olmayan bir ortamda doğruya ulaşmak güçleşmektedir. O halde, erdem epistemolojisinin, bir tür güvenilirlik epistemolojisi olduğu söylenebilir (Dancy; Sosa, 1992: 520). Bununla beraber, bunu söylerken, güvenilirliğin gerekçelendirilmiş inancın güvenilir bilişsel bir süreçten kaynaklandığını savunmasına rağmen, erdem epistemolojisinin bunu biraz daha sınırlandırarak entelektüel erdemlerle ilintilendirdiğini de gözden kaçırmamak gerekir.

Sonuç olarak, yetilerimizin güvenilirliği, müsait bir ortamı gerektirmektedir. Yetilerimizden elde ettiklerimizin güvenilir olması ortamın müsait ya da şartların uygun olmasına bağlıdır. Dolayısıyla bazı durumlarda yetilerimiz uygun bir biçimde işlerken, farklı bir durumda, uygun işlemeyebilirler. Alvin Plantinga'nın verdiği bir örnek bu durumu iyi açıklar:

Diyelim ki, Alfa Centauri gezegeninin etrafında dolanan bir gezegende, kediler, insanlara gözükmemektedir. Ayrıca, Centauri kedileri, insanların, etrafta havlayan köpeklerin olduğunu algılamalarına neden olacak bir tür radyasyon yaymaktadırlar. Şimdi, Alfa Centauri gezegenine nakledildiğinizi varsayalım, kediler etrafınızda hareket etmektedirler, ama siz etrafınızda havlayan köpeklerin var olduğunu düşünmektесiniz. Şüphesiz, bu duruma yeterince inanmamaktasınız. Ancak, buradaki asıl sorun, sizin entelektüel yetileriniz ile ilgili değildir, bunun yerine bulunduğunuz ortamla ilgilidir. Görme yetileriniz, dünya üzerinde güvenilir olmasına rağmen, bu melekeler için uygun olmayan Alfa Centuri Gezegeninde güvenilir değildirler (Dancy; Sosa, 1992: 521).

Erdem güvenilirleri (örneğin, Goldman, Greco ve Sosa), entelektüel erdemlerin algı, sezgi ve hafıza gibi yetileri içerdiğini düşünmektedirler ve bunları yeti- erdemleri olarak adlandırmaktadırlar. Onların bakış açıları en basitinden süreç güvenilirliği gibi erken dönem dışsal epistemolojilerden fütürdür. Erdem mesuliyetçileri (örneğin, Code, Hookway, Zagzebski) ise entelektüel erdemlerin, vicdanlı olma, açık fikirlik gibi yetileri içerdiğini düşünmekte ve bu erdemleri 'kişilik-erdemleri' olarak adlandırmaktadırlar. Bu düşünürlerin yaklaşımları, açık olarak epistemolojideki içselci eğilimler ile uyuşmakta ve derin bir biçimde bilişselliğin etik boyutları ve etkileri ile ilgili olmaktadır. Bundan dolayıdır ki, Axtell, erdemli kişiliğin başarılı ve inanç oluşturmak için değişmez yaradılışlar olarak tanımlanmasının, "güvenilir" erdem epistemolojisi ile ilgili olduğunu belirtmektedir (Axtell, 2000: XIII).

Bu bağlamda Sosa'nın erdem epistemolojisini ele almamızın iki temel nedeni olduğu söylenebilir: Birinci neden, Sosa'nın olumlu epistemik durumların iki türü arasında yani inancın uygunluğu ile gerekçelendirme arasında bir ayırım yapmış olmasıdır. Ona göre bir inanç doğruya yardımcı olan entelektüel erdemün ürünü olduğu için uygun bir inanç olarak adlandırılır ve bağdaşlılığı neticesinde gerekçelendirilir. Sosa böylece her iki epistemik erdemi kabul ederek, iki görüşün de arka planında yer alan temel sezilere, adaletli ve tarafsız davranıp, güvenilirlik ile bağdaşıcılığı uzlaştırmaya çalışmaktadır. İkinci neden, Sosa'nın erdem epistemolojisinin bize güvenilirliğe karşı giderek artan eleştirilere bir cevap olabilecek

alternatifler sunmasıdır (Lemos, 2007).

Nitekim Sosa, “The Raft and Pyramid (Sal ve Piramit)” adlı makalesinde, uzlaşmaya dayalı bir sonuca ulaşmaktadır. Ona göre, entelektüel erdem, içselcilik- dışsalcılık, temeldencilik-bağdaşıcılık tartışmaları gibi epistemik sorunlara bir çözüm olarak sunulabilir. Bu makalesinde anti-temeldenci bir bakış açısından yola çıkan Sosa’ya göre, "zihinsel bir durum hatalara karşı bir garanti veremiyorsa, bu durumda, bilgi için bir temel olarak kabul edilemez." (Sosa, 1991: 171) Sosa, bir şeye, hatalara karşı bizlere garanti sunan zihinsel durumlar temelinde inandığımızda, bu inancımızın, bizlere optimal sonuçlar sağlayacağını savunur. Bununla beraber, ona göre, kabul edilmesi gerekir ki, biz sadece sarsılmaz olan inançlara değil gerçekte hatalı olan inançlara da sahip olabiliriz. Bu sadece öngörülebilir bir olasılık değil aynı zamanda hayatın gerçeklerinden biridir (Sosa, 1991: 171).

Sosa, bilgiyi temin eden gerekçelendirme kriterini, kesin bir güvenlikten öte, temel-göreceli bir güvenlik açısından düşünmektedir. Ona göre, doğru olmadıkları müddetçe elde edilemeyecek olan temel inançlar bulunmalıdır. Örneğin, acı duyduğumuza ilişkin inancımız, şiddetli bir acı hissetmemize dayanıyorsa, yukarda bahsettiğimiz temel-göreceli güvenlik koşulunu yerine getiriyor demektir, dolayısıyla, böyle bir inanç, doğru olmadığı müddetçe bu şekilde temellenmeyecek olan ve sadece doğru olduğu takdirde bu şekilde temellenebilecek olan bir inançtır (Sosa, 2007: 26).

Erdem epistemolojisinin genel varsayımı gerekçelendirme için inançtan ziyade epistemik öznenin merkeze alınması olsa da, Sosa'ya göre, bir erdemın bilgi değeri kazanabilmesi için kişinin kendi inançlarından ve bu inançların kaynaklarından haberdar olması zorunludur. Dolayısıyla, belirli koşullar altında, bir P önermesinin doğruluğuna inanmamız, ancak ve ancak, bu p önermesinin doğru olmasına bağlıdır (Sosa, 1991: 292).

Görüldüğü üzere, Sosa'nın erdem epistemolojisi, bilgiyi, inancın başarısına ve inanana bağımlı bir görüş olarak ele almaktadır. Onun erdem epistemolojisi epistemik sorunlara çözüm bulmaya, bir yandan özneye odaklanmakta öte yandan da güvenilirliği yeteneğe dayalı olarak değerlendirmeye çalışmaktadır. Onun epistemolojisinin önemli bir dayanağı olan entelektüel erdem kavramı her ne kadar epistemologlar arasında yaygın

olarak kullanılsa da, bu kavramın anlamı düşünürlere göre farklılıklar taşıdığı için, entelektüel erdem kavramının genel geçer kesin bir tanımının yapılması güçleşmektedir. Bazı düşünürler, entelektüel erdem kavramını kişisel yeteneğe ya da yetilere dayalı olarak tanımlarken bazıları da onu kişinin entelektüel gelişimine vurgu yapıp mesuliyet olgusuna atıfta bulunarak açıklamaktadır.

Sosa'ya gelince, o, bilgiyi açıklamak için, işe gerekçelendirme kriterinden başlamakta ve buradan entelektüel erdem kavramına geçmekte, böylece de hem özelde entelektüel erdem kavramını hem de genelde bilgiyi öznenin epistemik perspektivizmine dayalı olarak açıklamaya çalışmaktadır. Bundan dolayı, onun entelektüel erdemlere ve epistemik perspektivizme dayalı epistemolojisi, kısaca, erdem perspektivizmi olarak da adlandırılabilir.

4. SONUÇ

Bilgi, kavram itibariyle, felsefenin bir alt dalı olan epistemolojinin ilgi alanındadır. Bununla beraber, neredeyse tüm beşeri ve ilmi alanların temel amacı bilgiye ulaşmak olduğundan, epistemolojideki bilginin ne olduğu, koşullarının neler olduğu, bu koşulların yeterli olup olmadığı, elde edilip edilemeyeceği veya nasıl elde edileceği gibi sorunlar epistemoloji dışındaki farklı disiplinleri de ilgilendiren ve günümüze kadar tartışılmış ve halen de tartışılmaya devam edilen temel sorunlardır.

Geleneksel epistemolojide, bilgi, genel itibariyle, tesadüfen elde edilmeyen, "gerekçelendirilmiş doğru inanç" olarak tanımlanmaktadır. Bu klasik bilgi tanımının geçmişini, Platon'un *Theaitetus* ve *Menon* diyaloglarında ifade edilen açıklamalara kadar geri götürmek mümkündür. Platon, bu diyaloglarında, her ne kadar bilginin ne olduğundan öte ne olmadığını göstermeye çalışsa da bilginin ne olmadığı veya olamayacağı ancak onun ne olduğunun belirlenmesiyle mümkün olduğundan dolayı olarak da olsa bir bilgi tanımı vermiş olmaktadır. Platon'un klasikleşen tanımına göre, "Bilgi, gerekçelendirilmiş, doğru inançtır."

Platon'un bu bilgi tanımı, 1963 yılında Gettier'in "Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?" başlıklı makalesinin yayımlanmasına kadar geçerliliğini korumuş ve pek fazla eleştiriye tabi tutulmamıştır. Neredeyse elli yıl öncesinde kaleme alınan ve çağdaş epistemolojinin günümüzde ulaştığı safhaya gelmesinde büyük katkısı olan bu makale ile birlikte

epistemolojinin seyri değişmeye başlamıştır.

Ancak, Gettier'in yanı sıra Ernest Sosa'nın da çağdaş epistemolojinin günümüzdeki durumuna ulaşmasında önemli katkıları olmuştur. Onun etkili ve dâhiyane çalışmaları üç ana başlık altında incelenebilir. Sosa'nın çağdaş epistemolojiye ilk katkısı, özellikle de etik alanında kullanılan erdem kavramının epistemoloji alanına uygulanmasına öncülük etmesidir. Bu çabalarından ötürü, Sosa'nın epistemolojisi, erdem-temelli epistemoloji olarak adlandırılmaktadır. Sosa'nın ikinci katkısı, Gettier'den sonraki dönemde gerekçelendirme kriterinin yeterliliği hakkında yapılan tartışmaların başlamasına öncülük etmesidir. Sosa'nın gerekçelendirme kriterine yönelik sunduğu çözümler, onun hem güvenilirlik hem de dışsalcılık akımlarından etkilendiğini göstermektedir. Son olarak, onun fikirleri, epistemolojide temeldencilik-bağdaşıcılık, içselcilik-dışsalcılık tartışmalarının da yeniden başlamasına neden olmuştur.

Sosa, erdem kavramını, etik alanından farklı bir biçimde ele almaktadır. Onun erdem-teorisi, kişinin entelektüel edimlerine dayalı bir tür epistemolojidir ve bu bağlamda sonuca dayalı bir epistemoloji olarak düşünülebilir. Sosa'nın bahsettiği entelektüel erdem kavramı, doğrunun, yanlış karşısında oransal bakımdan artmasına katkıda bulunan, başka deyişle, doğruya-yardımcı olan epistemolojik bir kavramdır. Ancak, Sosa, kendi epistemolojisinde erdem kavramını oluştururken, etik alanından fazla bir fayda görememiştir. Erdem etiği ile ilgilenenlerin entelektüel erdem kavramına olan ilgilerinin azlığı, bunun temel nedenlerinden biri olarak düşünülebilir. Nitekim felsefe literatüründe entelektüel erdem kavramı incelenirken ilk akla gelen Aristoteles'in bilgelik ve hikmet anlamlarında kullandığı *phronesis* kavramı bile, yine onun etik kitaplarında entelektüel erdem kavramından farklı bir anlamda *pratik bilgelik (practical wisdom)* manasında kullanılmıştır.

Benzer şekilde, Sosa'nın vurguladığı entelektüel erdem ile etik alanında dile getirilen entelektüel erdem de aynı anlama gelmemektedir. İlk olarak, Sosa'nın entelektüel erdemler olarak gördüğü hafıza, görme gücü vb. nitelikler, etik alanında entelektüel erdem olarak kabul görmemektedir. İkinci olarak, Sosa, yetilerin tümüyle çevre tarafından belirlendiğini düşünmemekle birlikte, sosyal çevrenin kişinin entelektüel erdemleri üzerinde etkili olduğunu kabul etmektedir. Bunun neticesinde, Sosa'nın

entelektüel erdemleri, kendilerine has yapıları ve yanlış karşısında doğru sayısını artırmaya yardımcı olmalarıyla, Sosa'nın epistemolojisinin sonuca dayalı bir epistemoloji olarak ortaya çıkmasına yol açmaktadırlar. Onun entelektüel erdemleri arzu edilen entelektüel sonuçlar olarak tanımlaması ve erdemi doğru inançlar üreten ve yanlışları önleyen bir şey olarak görmesi, onun epistemolojik manadaki entelektüel erdem anlayışının etik alanında kabul edilen erdem anlayışından farklı bir anlam kazanmasına neden olmuştur.

Kişinin yeteneklerine, yetilerine, kişiliğine, güvenilirliğine dayalı bir epistemoloji geliştiren Sosa, epistemik inançlarımızın temellerinin bilişsel yeteneklerimizde mevcut olması gerektiğini düşünmektedir. Onun temel amacı, epistemoloji ile etiği aynı çatı altında bir araya getirmektir. O, bu amaç doğrultusunda, ahlaki erdemler ile epistemik erdemleri bir araya getirmek için çaba göstermiştir. Onun bu çabasının kendinden önceki başka düşünürler tarafından kesin ve açık bir dille ifade edilememesi, Sosa'yı, Erdem Epistemolojisi'nin kurucusu durumuna getirmektedir.

O, kendi erdem perspektivizmine dayanan erdem epistemolojisinin, içselcilik- dışsalcılık ve temeldencilik-bağdaşıcılık tartışmasına bir çözüm olabileceğini düşünmektedir. Hatta Sosa, entelektüel olarak erdemli bir kişiliği, gerekçelendirme ve bilgi bağlamında ele almaktansa, bilgi ve gerekçelendirmeyi, erdemli bir kişilik bağlamında ele almanın epistemolojik sorunları çözmek bakımından daha uygun olacağını düşünmektedir. Bir başka ifadeyle, ona göre, kişilerin normatif özellikleri, inancın normatifliğinden önce gelmektedir. Sosa'nın inançların normatifliğini kişilerin normatifliği açısından ele alması, onun kişinin kişiliğine (karakterine) dayalı bir erdem epistemolojisi inşa etmesini kolaylaştırması bakımından önemlidir.

Sosa, bilgiyi, entelektüel erdemlerin bir ürünü olarak düşündüğü için, ona göre, tesadüflere dayalı bir bilgiden bahsetmek mümkün değildir. Bilgi, her şeyden öte, güvenilir olan entelektüel erdemler neticesinde elde edilmelidir. O, bilgiyi hayvani bilgi ve düşünümsel bilgi şeklinde iki derece olarak ele alır. Hayvani bilgi, bilginin en alt derecesi ve insan dışında diğer canlıların da sahip olabileceği bir bilgi düzeyidir. Bilginin bir üst seviyesi olan, düşünümsel bilgi ise entelektüel erdemler, yetenekler, içgüdüler, refleksler dışında epistemik bir perspektife sahip olmayı gerektirmektedir.

Bu epistemik perspektife sadece kişinin kendisi sahip olabildiği için, kişi kendi doğrularına ve bu doğruların güvenilir olan entelektüel erdemler tarafından elde edilmiş olduğuna inanmak durumundadır. Bir başka ifade ile kişinin entelektüel erdemlere sahip olması ve bu erdemler neticesinde doğruya ulaşması, üst düzey bilginin elde edilebilmesi için zorunludur. Bundan dolayı, Sosa'nın erdem epistemolojisinde, özne, doğruya entelektüel erdemleri sayesinde ulaştığında, elde ettiği inanç şans eseri elde edilen bir inanç olmamaktadır.

Sosa, iki tür bilgiyi; hem hayvani hem de düşünümsel bilgiyi, uygun inanç (apt belief) kuramı ile anlamaya çalışmaktadır. Ona göre, uygun inanç, yeterli bir inanç olduğundan doğru bir inançtır ve bu yeterliliği sebebiyle de bir erdem epistemolojisi kuramı olarak nitelendirilebilir. Fakat yeterliliğe sahip olmak, entelektüel erdemlere sahip olmak ile aynı anlama gelmez. O yüzden de Sosa'nın düşüncesinde ancak entelektüel erdemler neticesinde elde edilen doğru inanç, bilgi değeri kazanmaktadır. Sosa, bilginin elde edilme sürecinde kişinin inancından öte, kişinin özelliklerini yansıtan entelektüel erdemleri önemsemektedir. Bu ise, entelektüel erdemi Sosa'nın gerekçelendirme kuramında merkezi bir konuma yerleştirmektedir.

Ancak, entelektüel erdemlere dayalı olan erdem epistemolojisi, iyi temellendirilmiş bir epistemoloji alanı olsa da, bazı düşünürler tarafından eleştiriye tabi tutulmaktadır. Böyle bir epistemolojinin karşı karşıya kaldığı bilgide genelleme sorunu bu eleştirilerden ilkidir. Sosa, bu sorunu, epistemik perspektif kavramını geliştirerek aşmaya çalışmaktadır. İkinci sorun, *Yeni-Kötü İfrit Sorunudur*. Bu sorun, bilginin güvenilirliğinin gerekçelendirme için gerekli olup olmadığına ilişkin bir sorundur. Sosa, kişinin içsel durumları ile öteki durumlarının epistemik bir perspektif aracılığıyla birbirleriyle uyumlu hale getirilebileceği fikrinden hareketle, bu soruna çözüm bulmak için uğraşmıştır. Üçüncü sorun ise, *Meta-Bağdaşımsızlık Sorunu*'dur. Bu sorun, güvenilirliğinin, gerekçelendirme için yeterli olup olmadığına ilişkin bir sorundur. Sosa, genel itibarıyla, bilgiyi dereceler şeklinde ele almak ve kişinin epistemik perspektifinden hareket etmek suretiyle sorunun üstesinden gelmeye çalışmaktadır.

Nihayetinde, Sosa'nın geliştirmeye çalıştığı erdem epistemolojisi, inanç temelli klasik epistemolojiden ayrılmakta ve edimlerin veya inançların öznen kaynaklandığını ve bunun neticesinde kişiye bağımlı olarak ortaya

çıtığını göz önüne alan bir epistemik yaklaşımla doğruluğu kişinin performansına bağlı olarak değerlendirmektedir. Bu yüzden, Sosa'nın erdem epistemolojisinde, doğruluk, ancak entelektüel erdeme sahip olan bir kişi tarafından elde edildiği takdirde değer kazanabilmektedir. Nitekim, Sosa'nın, inancın epistemik perspektife dayalı olarak ele alması gerektiği düşüncesi kendi kendine yeten ve kesin bir doğruluğa sahip olan bir inançtan bahsetmeyi güçleştiren bir faktördür. Ona göre, doğru inanç inananın performansına dayalı olarak elde edilecek olduğundan, inanan yeterli bir performans gösteremediği durumlarda istenen hedefe ulaşamayacak ve başarısızlığa uğrayacaktır. Bu durumda ise, doğruluğun inananına bağımlı olduğu bir epistemik perspektiften yola çıkarak, inancın bilgiye dönüşümünü sağlayacak olan kesin kriterlerden bahsetmek güçleşmektedir. O halde, denebilir ki, her ne kadar erdem epistemolojisi, Gettier sonrasında ortaya çıkan gerekçelendirme ve bilgi sorununa çözüm olması amacıyla ortaya çıkmış olsa da, bu soruna kesin bir çözüm olamamıştır. Sorun günümüzde halen tartışılmaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Açıkgenç, A. (1992/2002). *Bilgi Felsefesi*, (İkinci Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Ajdukiewicz, K. (1989). *Felsefeye Giriş: Temel Kavramlar ve Kuramlar*, (çev. Ahmet Cevizci). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Akarsu, B. (1975/1984). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (Altıncı Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Akderin, F. (2012). *Latince Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları.
- Alston, W. P. (1993). Epistemic Desiderata, *Philosophy and Phenomenological Research*, 53(3), 527-551.
- Alston, W. P. (2001). Kornblith H. (Editor). *Epistemology: Internalism and Externalism*. Great Britain: Blackwell Publishing
- Alston, W. P. (2004). Bernecker, S.; Dretske, F. (Editors). *An Internalist Externalism*, Knowledge: Readings in Contemporary Epistemology, Oxford: Oxford University Press.
- Alston, W. P. (2006). *Beyond Justification: Dimensions of Epistemic Evaluation*. USA: Cornell University Press.
- Aristo, (2006). *Metaphysics* (Trans. Stephen Makin). Great Britain: Oxford University Press.
- Aristo, (2012). *Metafizik* (çev. Ahmet Arslan). (Dördüncü Kitap). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Audi, R. (1999). *The Cambridge Dictionary of Philosophy* (Second Edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Audi, R. (2004). Greco, J. (Editor). *Ernest Sosa and His Critics*. USA: Blackwell Publishing.
- Axtell, G. (2000). *Knowledge, Belief, and Character: Readings In Virtue Epistemology*. Axtell, G. (editor). USA: Rowman & Littlefield Publishers.
- Ayer, A. J. (1956). *The Problem of Knowledge*. London: Macmillan.
- Baç, M. (2007). Cevizci A. (editör). *Felsefe Ansiklopedisi*, (Cilt 5). Ankara: Ebabel Yayınları
- Baç, M. (2012). Prolegomena. *Journal of Philosophy*, 11(1), 118-122.
- Baergen, R. (2006). *Historical Dictionary of Epistemology*, Oxford: The Scarecrow Press

- Başdemir, H. Y. (2010a). Gerekçelendirme, Epistemik Seviyeler ve Kesin Bilgi: Farabi ve Chisholm Karşılaştırması. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(17), 39-65
- Başdemir, H. Y. (2010b). Başdemir, H. Y. (Editör) *Epistemoloji: Temel Metinler*. Ankara: Hitit yayınevi.
- Batak, K. (2008). Epistemik İçselcilik ve Dışsalcılık. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 9(12), 39-84.
- Battaly, H. (2008). Virtue Epistemology. *Philosophical Compass*. 3(4), 639-663. Bender, John W. (1989). Coherence, Justification, and Knowledge: The Current Debate, *Philosophical Studies Series*, 44, 1-14.
- Bergmann, M. (2000). Externalism and Skepticism. *The Philosophical Review*.109(2), 159-194.
- Bergmann, M. (2006). *A defense of Epistemic Externalism*. USA: Oxford University Press
- Bernecker, S. (2006). *Reading Epistemology: Selected Texts With Interactive Commentary*, United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Blaauw, M. and Pritchard, D. (2005). *Epistemology A-Z*. Newyork: Palgrave Macmillian.
- Boghossian, P. (2009). Virtuous intuitions: Comment on lecture 3 of Ernest's Sosa A Virtue Epistemology, *Philosophical Studies*, 144. 111-119
- Bolay, S., H. (1999). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (Sekizinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bonjour, L. (1984). Dancy, J.; Sosa, E. (Editors). *A Companion to Epistemology*, USA: Blackwell Publishing.
- Bonjour, L. (1985). *The Structure of Empirical Knowledge*, USA: Harvard University Press.
- Bonjour, L. (1995). Sosa, on Knowledge, Justification and Aptness. *Philosophical Studies*. 78(3), 207-220.
- Bonjour, L. (2002). POJMAN, L. P. (Editor). *The Theory of Knowledge: Classical and Contemporary Readings*, (Third Edition). Canada: Wadsworth/Thomson Learning.
- Cevizci, A. (1996/1999). *Felsefe Sözlüğü*, (Üçüncü Baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2006). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, (Dördüncü Baskı). Bursa:

- Asa Yayınları
- Cevizci, A. (2010/2012b). *Bilgi Felsefesi*, (İkinci Basım). İstanbul: Say Yayınları. Cevizci, A. (2012a). *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Say Yayınları.
- Chisholm, R. (1993). *Theory of Knowledge*, (Third Edition). USA: Printece Hall International.
- Chisholm, R. (2010). *Bilgi Nedir?*, (Çev. Hasan Y. Başdemir). Epistemoloji Temel Metinler. Ankara: Hitit Yayınları.
- Code, L. (1987). *Epistemic Responsibility*, England: Brown University Press.
- Conee, E. and Feldman, R. (1998). The Generality Problem for Reliabilism. *Philosophical Studies*, 89(1), 1-23.
- Cruz, J. (1999). *Contemporary Theories of Knowledge* USA: Rowman & Littlefield Publishers.
- Çüçen, A. K. (2001). *Bilgi Felsefesi*, İstanbul: Asa Yayınları. Çüçen, A. K. (2003). Bilgi Kuramına Giriş. *Bilimname*. 1(2), 3-12.
- Dancy, J. and Sosa, E. (1992). *A Companion to Epistemology* USA: Blackwell Publishers.
- Descartes, R. (1998). *Discourse on Method and Meditations* (Translated by Donald. A. C.). Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Encyclopedia of Philosophy (2006). Editor in chief Donald M. Borchert. Second Edition, 9, USA: Macmillian Reference.
- Feldman, R. and CONEE E. (2006). *Epistemology, Encyclopedia of Philosophy* (Second Edition). Editor in chief: Donald M. Borchert. Volume Three. USA: Thomson&Gale Publications.
- Foley, R. (1994). The Epistemology of Ernest Sosa. *Philosophical Issues*. 5. 1- 14.
- Fumerton, R. (2002). *The Oxford Handbook of Epistemology*. Ed. P. K. Moser. New York: Oxford University Press.
- Fumerton, R. (2004). *Ernest Sosa and His Critics*. Ed. John Greco. USA: Blackwell Publishing.
- Gettier, E. L. (1963). Is Justified True Belief Knowledge? *Analysis*. 23(6), 121- 123.
- Goldman, A. I. (1992). *A Companion to Epistemology*. J. Dancy & Ernest Sosa (Editors). USA: Blackwell Publishers.
- Goldman, A. I. (2004). *Ernest Sosa and His Critics*. John Greco (Editor).

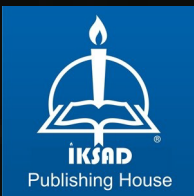
- USA: Blackwell Publishers.
- Greco, J. (1999). *The Blackwell Guide to Epistemology*. John Greco & Ernest Sosa (Editors). USA: Blackwell Publishers.
- Greco, J. (2002). A (different) Virtue Epistemology. *Philosophy and Phenomenological Research*. 85(1), 1-26.
- Greco, J. (2004). *Ernest Sosa: And His Critics*. John Greco (Editor). USA: Blackwell Publishers.
- Greco, J. (2005). *Sosa. The Dictionary of Modern American Philosophers*. John R. Shook (Editor). England: Thoemmes Continuum.
- Greco, J. (2006). *Encyclopedia of Philosophy*. D. M. Borchert (Editor). Second Edition. Volume 4. USA: MacMillan Reference.
- Greco, J. (2007). *The Edinburgh Companion to Twentieth Century Philosophies*. C. V. Boundas (Editor). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Greene, P. (2013). When Is a Belief True Because of Luck? *The Philosophical Quarterly*. 63(252), 465- 475.
- Habib, A. and Lehrer, K. (2004). *Ernest Sosa: And His Critics*. John Greco (Editor). USA. Blackwell Publishers.
- Huemer, M. (2002). *Epistemology: Contemporary Readings*. Michael Huemer (Editor). USA: Routledge.
- İnternet: Greco, J.; Turri, J.; "Virtue Epistemology", Stanford Encyclopedia of Philosophy, Principal Editor: Edward N. Zalta, <http://plato.stanford.edu/entries/epistemology-virtue/> adresinden 05 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: Greco, John and Turri, John, "Virtue Epistemology", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/epistemology-virtue/> adresinden 05 Haziran 2013'te alınmıştır.
- İnternet: McLaughlin, Brian and Bennett, Karen, "Supervenience", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/supervenience/> adresinden 10 Şubat 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Newman, Lex, "Descartes' Epistemology", *The Stanford*

- Encyclopedia of Philosophy (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL=<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/descartes-epistemology/> adresinden 01 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Kant, I. (1993). *Critique of Pure Reason*. Translated by John Miller & Drew Meiklejohn. UK: Everyman.
- Kornblith, H. (2004). *Ernest Sosa: And His Critics*. John Greco (Editor). USA: Blackwell Publishers.
- Kornblith, H. (2005). Précis of Knowledge and Its Place in Nature. *Philosophy and Phenomenological Research*. 71(2), 399-402.
- Lacey, A. (1996). *Dictionary of Philosophy* (Third Edition). USA: Routledge.
- Lehrer, K. (1965). Knowledge, Truth and Evidence. *Analysis*. 25(5), 168- 175.
- Lehrer, K. (1974/1990). Knowledge. Great Britain: Oxford University Press
Theory of Knowledge, second edition, USA, Westview Press.
- Lehrer, K. (2000). *Contemporary Theories of Knowledge* (Second Edition). USA: Westview Press.
- Lehrer, K. and Paxson, T. (1966). Knowledge: Undefeated Justified True Belief. *Journal of Philosophy*. 66(8), 225-237
- Lemos, N. (2007). *An Introduction to the Theory of Knowledge*. USA: Cambridge University Press.
- Lepin, J. (2009). A Theory of Epistemic Justification. *Philosophical Studies*. 112. 161- 177.
- Lepock, C. (2010). Critical Notice, *Canadian Journal Of Philosophy*. 40 (1). PP.131-150.
- Lewis, C. I. (2007). *An Analysis of Knowledge and Evaluation*. USA: Paquin Printers.
- Macintyre, A. (2001). *Ethik'in Kısa Tarihi: Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Mehdiyev, N. (2011). *Çağdaş Epistemolojiye Giriş. Nebi Mehdiyev* (Editör). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Moser, Paul K., Mulder, D. H. and Trout. J. D. (2002). *The Theory of Knowledge: A Thematic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Öztürk, F. S. M. (2007). *Felsefe Ansiklopedisi*. Ahmet Cevizci (Editör). Cilt 5. Ankara: Ebabil Yayınları

- Öztürk, F. S. M. (2011). *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*. Nebi Mehdiyev (Editör). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Öztürk, F. S. M. ve Sarı, M.A. (2013). BIV Şüpheli Argümanı ve Çağdaş Tepkiler. *Kaygı Dergisi*. 21(21), 127-142.
- Pierson, R. (2003). Alston's Concept of Justification. *Theorem*. 22(3), 49-58
- Plantinga, A. (1993). *Warrant: The Current Debate*. New York: Oxford University Press.
- Platon (1990). *Platon Diyalogları* (Çev. Macit Gökberk). İstanbul: MEB Yayınları.
- Pritchard, D. (2009). *Epistemic Value and Apt Performance*. *Philosophical Studies*. 143, 407-416.
- Schwitzgebel, E. (2011). *Belief*. In *Routledge Companion to Epistemology*. Sven Bernecker & Duncan Pritchard (Editors). USA: Routledge.
- Sosa, E. (1991). *Knowledge in Perspective: Selected Essays in Epistemology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Sosa, E. (1994). Virtue Perspectivism: A Response to Foley and Fumerton. *Philosophical Issues*. 5, 29-50.
- Sosa, E. (1997). Reflective Knowledge In The Best Circles, *The Journal of Philosophy*. 94(8), 410-430.
- Sosa, E. (1997). Reflective Knowledge In the Best Circles. *The Journal of Philosophy*. 94(8), 410-430.
- Sosa, E. (1999). *Skepticism and Internal/External Divide*. In *The Blackwell Guide to Epistemology*. Editor: John Greco & Ernest Sosa. USA: Blackwell.
- Sosa, E. (2000). Modal and Other A Priori Epistemology: How Can We Know What is Possible and What Impossible? *The Southern Journal of Philosophy*. 38(1), 1-16.
- Sosa, E. (2000). *Three Forms of Virtue Epistemology*. In *Knowledge, Belief, and Character: Readings In Virtue Epistemology*. Editor: Guy Axtell. USA: Rowman & Littlefield Publishers.
- Sosa, E. (2001). *Foundationalism*. *Routledge Encyclopedia of Philosophy* (Gen. Editor: E.Craig). Version 1:0. London: Routledge.
- Sosa, E. (2002). *Reliability and A Priori in Conceivability and Possibility*. Editor: T. Gendler & J. Hawthorne. Oxford: Oxford University Press.

- Sosa, E. (2003a). *Privileged Access. In Consciousness: New Philosophical Perspectives*. Editors: Quentin Smith & Aleksandar Jokic. Oxford: Oxford University Press.
- Sosa, E. (2003b). *Neither Contextualism nor Skepticism*. The Sceptics: Contemporary Essays (Editor: Steven Luper). Aldershot: Ashgate.
- Sosa, E. (2003c) Are There Two Grades of Knowledge?, *Aristotelian Society Supplementary*. 77(1), 113-130.
- Sosa, E. (2003d). *Epistemic Justification: Internalism vs. Externalism, Foundations vs. virtues*. Laurance Bonjour & Ernest Sosa (Editors). USA: Blackwell Publishing.
- Sosa, E. (2004). *Ernest Sosa and His Critics*. Editors: Ernest Sosa & John Greco. USA: Blackwell Publishing.
- Sosa, E. (2007). *A Virtue Epistemology: Apt Belief and Reflective Knowledge*. I, Oxford: Clarendon Press.
- Sosa, E. (2009). *Reflective Knowledge: Apt Belief and Reflective Knowledge*. II, Oxford: Clarendon Press.
- Sosa, E. (2011). *Knowing Full Well*. USA: Princeton University Press.
- Steup, M. (2003). *A Defense of Internalism*. In The Theory of Knowledge: Classical and Contemporary Readings. Editors: Louis P. Pojman. Canada: Wadsworth.
- Swinburne, R. (2001). *Epistemic Justification*. Oxford: Oxford University Press. Tepe, H. (2011). *Doğruluk Üzerine Kavramsal Çözümleme*, Çağdaş Epistemolojiye Giriş. Editor: Nebi Mehdiyev. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Turgut, İ. (1992). *Platon'un Son Dönem Felsefesinde Bilgi Sorunu: Theaitetos'un Yeni Bir Yorumu*, İzmir: Bilgehan Matbaası.
- Turri, J. (2011). Manifest Failure: The Gettier Problem Solved. *Philosopher's Imprint*, 11(8), 1-11.
- Turri, J. (2013). Sosa's bi-level virtue epistemology. In Virtuous Thoughts: The Philosophy of Ernest Sosa. *Philosophical Studies Series*, 19, 147-164.
- Unwin, N. (2007). Ernest Sosa and His Critics (Book review). *Philosophical Books*. 48(2), 170-172.
- Williams, M. & SOSA, E. (2003). Are There Two Grades of Knowledge?. *Aristotelian Society Supplementary*, 77(1), 91-112.

- Yazıcı, S. (1999). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Zagzebski, L. T. (1994). Inescapability of Gettier Problems, *The Philosophical Quarterly*. 44(174), 65-73.
- Zagzebski, L. T. (1996). *Virtues of the Mind: An Inquiry into the Nature of Virtue and the Ethical Foundations of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zagzebski, L. T. (2003). *The Search for the Source of Epistemic Good*. In Moral and Epistemic Virtue. Editors: Michael Brady & Duncan Pritchard. USA: Wiley-Blackwell.
- Zagzebski, L. T. (2005). *Virtue Epistemology*. In *The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Editor: Edward Craig. London: Routledge.

ISBN: 978-625-367-783-1